

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMANA

CUPRINSUL

Contribuții la lămurirea unei
controverse de tipic, privi-
toare la vohodurile Litur-
ghiei . . . . . *de Pr. Prof. Petre Vintilescu*

CANTARILE SFINTEI LITURGHII

Actualitatea Epistolei I-a că-
tre Corinteni (urmare) . . *de Diac. Prof. N. I. Nicolaescu*
Rostul Postului . . . . . „ *Pr. Pavel Grosu*
Invățătura creștină despre bu-
nurile economice . . . . . „ *Pr. Prof. Ioan Gh. Coman*

3-4

SERIA II-a = MARTIE — APRILIE = ANUL III / 1951

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE UNIVERSITARE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ
APAR 10 NUMERE PE AN // ABONAMENTUL ANUAL 400 LEI

EDITURA INSIITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
STRADA ANTIM NR. 29 — BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinte:

I. P. S. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Redactor responsabil:

P. C. Preot Dr. PETRU REZUȘ, profesor universitar.

Membri:

P. C. Preot Dr. N. NEAGA, Rectorul Institutului Teologic
Universitar din Sibiu

P. C. Preot Dr. LIVIU MUNTEANU, Rectorul Institutului Teologic
Universitar din Cluj.

P. C. Preot Dr. IOAN COMAN, profesor universitar.

P. C. Preot Dr. SPIRIDON CÂNDEA, profesor universitar.

P. C. Ierom. Dr. N. MLADIN, profesor universitar.

Secretar de redacție:

DI. AL. CERNA-RĂDULESCU, consilier de presă al Patriarhiei
Române.

COLABORATORI:

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți și Arhiepiscopi și Prea Sfinții Episcopi ;
Prea Cucernicii Profesori dela Institutele Teologice Universitare,
Studentii și Prea Cucernicii Preoți cursiști.

CONTRIBUȚII

LA LĂMURIREA UNEI CONTROVERSE DE TIPIC PRIVITOARE LA VOHODURILE LITURGHIEI

1. Tăcerea liturghicrului asupra slujbei cu sobor fără diacon. 2. Două variante în ceremonialul vohodurilor liturghiei: practica nouă și tradiția liturghică a generației precedente. 3. Valoarea relativă a practicilor în sine. 4. Logica din desfășurarea și simbolismul liturghiei ca criteriu al practicii corecte. 5. Considerațiuni asupra dreptului protosului de a purta Sf. Evanghelie și sfințele vase la vohoduri. 6. Nicio analogie între rolul preotului și diaconului la vohoduri. 7. Ediția liturghierului de București, 1950 și regulile actualei practici a vohodurilor în bisericile ortodoxe din R. P. Română, U.R.S.S. și R. P. Bulgară. 8. Incheiere: eclipsa parțială pe teren a tradiției liturgice compensată prin pozițiile inezpușabile din regulile manualelor.

1. Intocmirea liturghierului Bisericii Ortodoxe de Răsărit a fost concepută pentru slujba cu diacon.

Din îndrumările însemnate în cuprinsul lui pentru unele momente sau lucrări liturgice că, de exemplu: sărutarea sfântă, mișcarea Aerului în timpul mărturisirii simbolului de credință și rânduiala ce trebuie urmată în legătură cu cele ale împărtășirii, rezultă că această întocmire a liturghierului are în vedere slujba cu diacon nu numai pe lângă un singur preot, ci și pe cea cu mai «mulți împreună slujitori preoți și diaconi..., slujind în sobor» adică. Intr'una sau în cealaltă din aceste situații, este lucru stabilit că, în chip normal, rânduiala liturghierului presupune slujba cu diacon. Lămurirea dela finele Rânduiei Dumnezeieștei Proscomidii din liturghierul român ține totuși să se știe «că de va sluji preotul fără diacon, cuvintele diaconului ce le zice acesta la proscomidie și la liturghie, înaintea Sfintei Evanghelii și la răspunsurile lui, adică: «Binecuvintează stăpâne», și «Impunge stăpâne» și «Vremea este a face...» și altele, să nu le zică, ci numai ecteniile și cele obișnuite ale preoției». În această din urmă condițiune se găsește imensa majoritate a preoților dela parohii.

Rubricile liturghierului, adică instrucțiunile sau lămuririle de tipic privitoare la acțiuni și tipărite cu litere roșii printre rugăciuni, sunt deficiente însă pentru cazurile în care slujesc împreună mai mulți preoți fără diacon. Din această cauză, s'au ivit unele confuzii, având la bază analogii discutabile, care au deschis drum unor practici în discordanță cu obiceiul mai vechiu. Astfel, în timpul din urmă, atențiunea a fost reținută în chip special de o deosebire de tipic, privitoare la ordinea și atribuțiile preoților în procesiunea vohodurilor din liturghia săvârșită în sobor fără diacon. Tocmai lămurirea acestei chestiuni o urmărim în acest modest studiu.

2. O anchetă întreprinsă de noi în ultimii doi ani printre aproape 3.500 de preoți din toate eparhiile Mitropoliilor Ungro-Vlahiei, Moldovei și Olteniei, ne-a dus la constatarea quasigenerală că procesiunile dela vohodurile liturghiei cu sobor fără diacon, sunt deschise de preotul cel mai mic în rang ori cel mai tânăr, care, socotindu-se în rolul diaconului, poartă Sfânta Evanghelie sau discosul. Această practică se găsește însă în con-

trazicere cu tradiția generației precedente de liturghisitori, consemnată în general de practicanți al căror titlu notoriu de buni bisericași îl justifică prin excelență cunoașterea desăvârșită și îndeplinirea impecabilă, cu simț și artă a slujbei bisericești. Ne referim în primul rând la lucrarea **Tipic asupra serviciilor divine pentru elevii seminarisți**, publicată de protosinCELUL **Gherasim Saffirin**, pentru prima dată la Râmnicu-Vâlcea, în anul 1878, pe când autorul era profesor și director al Seminarului teologic eparhial, iar a doua oară, revăzută de el însuși «pentru trebuințele candidaților la hirotonie», în anul 1905 (Tip. Cărți. Bisericești), pe când ocupa scaunul de Episcop al Romanului. Pe lângă alte surse de informație menționate expres în prefață, este limpede că lui Saffirin nu i-a fost streină nici practica din Biserica Greciei. Ca unul care-și făcuse studiile teologice la Atena, el se referă în textul manualului său la obiceiul Bisericii grecești, ori de câte ori socotește necesar să semnaleze particularitățile de tipic din această Biserică. Mai dezvoltat și mai amănunțit, dar fără să umbrească soliditatea informațiilor și principialitatea dela baza precedentei lucrări, se înfățișează acele **Manual de practică liturgică** alcătuit de **Iconomul Dimitrie Lungulescu**, preot al bisericii Maica Domnului-Dudu din Craiova și publicat în anul 1926 de Institutul de editură creștină al Sfintei Episcopii a Râmnicului-Noului Severin. Ambele lucrări au fost întocmite «sub călăuzirea și binecuvântarea» chiriarhilor vremii, pe baza indicațiilor din cărțile de slujbă, din **Tipicul cel Mare** al Bisericii noastre și a practicii dela una și aceeași catedrală episcopală — cea din Râmnicu-Vâlcea —, la care serviseră în a doua jumătate a veacului trecut, unul ca ieromonah, iar celălalt ca protodiacon.

Autorii se găsesc de perfect acord între ei asupra ordinii și rolului preoților în procesiunea celor două vohoduri, săvârșite cu sobor fără diacon. Sf. Evanghelie la vohodul cel mic și ambele sfinte vase cu cinstitele daruri, la vohodul cel mare, le ia cel dintâi stătător între liturghisitori, având Aerul pe spate; el merge în fruntea procesiunii, fiind urmat de ceilalți preoți, în ordinea descrescândă a preoției, cei mai mici în rang venind astfel succesiv în urmă, toți purtând după regulă, la vohodul cel mare, anumite obiecte liturgice în mână (cruci și chiar liturghierul, copii și linguriță, etc.). Intoarcerea lor în altar se desfășoară în aceeași ordine. În timpul opririi însă în mijlocul naosului, la vohodul cu Evanghelia, preoții încadrează pe protos la dreapta și la stânga, reconstituind situația pe care o aveau în jurul sfintei mese din altar; la vohodul cu cinstitele daruri, membrii soborului rămân în ordinea în care au ieșit ¹⁾.

Important este că, în aceeași epocă, norma aceasta pentru cele două vohoduri dela liturghie se găsea în vigoare și în Mitropolia ortodoxă bucovineană din fosta monarhie austro-ungară, deci într'o regiune mult depărtată de locul de proveniență al manualelor de tipic citate mai sus, care reprezentau practica tradițională din Biserica Olteniei. Astfel, **Tipiconul cu note ritualistice** (465 pag.), litografiat la Cernăuți în anul 1901 de preotul **Gavriil Teleaga**, spiritualul internatului fostei Facultăți de Teo-

1. Vezi Gherasim Saffirin, *Tipic asupra serviciilor divine*, București, 1905, pp. 85-86, 88-89 și Iconomul Dimitrie Lungulescu, *Manual de practică liturgică*, pp. 83-84, 87 și fig. 6 și 8.

logie de aci, consemnează că «la înconjurare, deschizându-se ușile, protosul ia Sf. Evanghelie și pășește înainte, iar ceilalți, câte unul (cel de-a dreapta, apoi cel de-a stânga, cel de al doilea din dreapta, cel de al doilea din stânga, etc.). Formându-se înaintea ușilor aripile cuvenite (fiecare la locul său, protosul... zice: «Domnului să ne rugăm» și rugăciunea intrării, binecuvintează intrarea și zice: «Cu înțelepciune, drepti!», intră înainte, iar în urma lui câte doi»... De asemenea, «la hieruvic, protosul însuși ia acoperământul mare, discosul și potirul, cel de-a dreapta sf. cruce etc.»²⁾.

Parțial, tipicul celor două vohoduri dela liturghie, constatată în tradiția Bisericii Ortodoxe Române până la începutul veacului nostru, se găsea confirmat, de altfel, de practica liturgică a Bisericii Ortodoxe Ruse. Astfel, în paragraful «Despre săvârșirea liturghiei cu doi sau trei preoți fără diacon», din lucrarea sa în limba rusă intitulată «Manual pentru învățarea tipicului serviciului divin al Bisericii Ortodoxe (ediția IV, 1888), Konstantin Nikolski se ocupă în special de rolul protosului, dând indicația sumară că acesta este cel ce «scoate, în timpul vohodului mic» și tot el cel ce la timpul cuvenit «citește Evanghelia». Cu privire la ieșirea cu sfințele daruri însă, autorul se găsește pe aceeași linie cu practica cea nouă din Biserica Ortodoxă Română, înscriind în același stil de excesiv laconism regula că «protosul..., în timpul cântării hieruvicului, scoate sf. potir, și rostește prima pomenire ...Scoate potirul spunând «Cu frica lui Dumnezeu...». Tăcerea cu privire la purtarea discosului nu poate fi interpretată decât în sensul că această sarcină revenea preotului al doilea. În sprijinul acestor indicații autorul invoacă lămurirea dată de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, la 13 Septembrie 1874, Arhiepiscopului Eparhiei Donului³⁾. Cu toate acestea, paralel cu regula de mai sus pentru vohodul mare, se găsea în uz și cealaltă practică. Într-adevăr, **Cartea de căpătâiu a sfinților slujitori bisericești**, ediția II, publicată în l. rusă la anul 1900 de **Serghie Vasilievici Bulgakov**, profesor la Seminarul teologic din Harkov, înregistrează două variante, fără a lua însă o atitudine critică față de vreuna din ele, afară numai dacă nu vrem să tragem o altă concluzie din ordinea de preferință, în care le enumără: «Dacă slujba se face fără diacon, apoi unii indică să poarte primul dintre preoți potirul și discosul, al doilea crucea... Alții însă (zic) că potirul să-l poarte primul dintre preoți, iar cel de al doilea discosul». Autorul se mărginește să observe că, întrucât nu există o pravilă hotărâtă în această privință, conducerea eparhială este chemată să indice care din cele două reguli este vrednică de urmat⁴⁾.

Fără a exclude posibilitatea înmulțirii informațiilor peste cele pe care, avându-le la îndemână, le-am citat aci, ne oprim la constatarea că ne aflăm în fața a două practici deosebite cu privire la vohodul cel mare. Sunt ele deopotrivă de îndreptățite ori, dacă nu, care este cea corectă?

2. Pr. Gavriil Teleaga, *Tipiconul cu note ritualistice*, text litografiat, Cernăuți 1901, pp. 424 și 426.

3. Cf. Konstantin Nikolski, *Manual pentru învățarea tipicului serviciului divin al Bisericii Ortodoxe*, (în limba rusă), ediția IV revăzută și mult adăugită; 800 pagini, S. Petersburg, 1888, p. 453. Prima ediție apăruse la anul 1862.

4. Cf. Serghie Vasilievici Bulgakov, *Cartea de căpătâiu a sfinților slujitori bisericești (colecțiune de informații privitoare în special la activitatea practică a clerului din Rusia)*, în limba rusă, căiața II, 1272 pagini, Harkov, 1900; p. 818.

Cea nouă, după care, în soborul fără diacon, rolul acestuia este îndeplinit la cele două vohoduri ori numai la unul din ele, de preotul cel mai mic în rang, ori cea veche după care liturghisitorul întâistător își asumă purtarea Sfintei Evanghelii și a cinstitelor daruri, în fruntea procesiunii?

3. Pentru moment, fapt este că, în ordinea istorică, practica mai nouă și mai generalizată astăzi în Biserica Ortodoxă Română nu poate invoca tradiția în favoarea sa. Considerăm tradiție, în legătură cu problema ce ne interesează, practica bisericească din veacul trecut, adică de până acum cincizeci de ani, chiar dacă mărturiile, care ne dau referințe despre ea, provin după anul 1900, dar se întemeiază pe o experiență anterioară acestei date, cum este cazul manualului de tipic al Iconomului D. Lungulescu. Nu este lipsită de orice importanță constatarea că obiceiul de a purta preotul al doilea Evanghelia la vohodul mic și discosul la cel mare nu s'a bucurat până acum, la noi, de niciun fel de consacrare documentară, fie pe calea unei dispoziții oficiale, fie prin consemnarea în vreun manual cât de modest, ca recomandatie de tipic. Ar fi, de sigur, simplist să considerăm rezolvată problema printr'un argument de această natură, deși seriozitatea nu-i lipsește. Nu este mai puțin adevărat însă că simplul fapt al largii ei generalizări, în timpul din urmă, nu poate constitui un titlu de autoritate, pentrucă, alături de întinsa difuzare în spațiu, ea nu satisface condițiunea mai esențială a acordului în timp cu tradiția liturgică. Este loc, din această cauză, de suspiciune și anume că mulțimea sufragiilor pentru practica cea nouă și-ar putea avea sorgintea în lipsa de informații și în orientarea insuficientă asupra structurii, esenței și semnificației liturghiei sau a caracterului lucrării liturgice a preotului. Să nu cităm din istorie, pentru ilustrarea unei astfel de ipoteze, decât cazul uzului de a proscomidă diaconul. Rândueli liturgice, ediții de liturghiere și chiar erminii liturgice întârziate și nepuse la punct cu evoluția dezvoltării ritului prothezei și, deci, cu rolul exact al diaconului în faza primitivă a acesteia, au ajuns să reproducă mecanic rubricile primare, menținând astfel în uz, veacuri de-a-rândul, rolul de proscomiditor al diaconului și extinzându-l asupra întregii acțiuni, până la acoperire. Aceasta n'a împiedecat, totuși, restabilirea — mai întâi la Salonic și la Muntele Athos și apoi pretutindeni — a preotului în dreptul de a produce, legat de treapta preoției, măcar că unele documente se refereau la autoritatea Bisericii celei Mari (Constantinopol) pentru justificarea tradiției rutinare. Condițiile de timp și spațiu, cele două suporturi ale acestei practici, cedară însă în secolul al XV-lea față de raționamentul doctrinal al Sfântului Simeon, Arhiepiscopul Salonicii⁵⁾.

Iată, prin urmare, că practicile în sine, adică luate pur și simplu numai ca practici, nu pot constitui ele singur un criteriu normativ în găsirea liniei adevărate. Ca atare, o alegere între cele două practici, care fac obiectul studiului de față în legătură cu vohodurile liturghiei, nu se poate face decât prin examinarea lor în lumina principiilor, de care se conduce logica strânsă din desfășurarea și simbolismul acțiunii sfintei liturghii.

5. A se vedea pentru amănunte lucrarea noastră: *Liturghiile bizantine privite istoric în structura și rânduiala lor*, Buc., 1943, pp. 38—40.

4. Idealul este, fără îndoială, ca liturghia să folosească întotdeauna și pretutindeni, până în cele mai mici amănunte, aceleași forme pentru acțiunile și gesturile din întocmirea ei. Caracterul sumar al rubricelor din vechile manuscrise și ediții ale liturghierului, nepuse complet la curent cu practica nici până astăzi, precum și lăsarea învățării oficiului exclusiv pe seama observației și imitației personale, au avut ca rezultat inevitabil o serie de variante locale, corespunzătoare în primul rând Bisericilor naționale. Istoria a avut astfel ocazia să ia cunoștință încă din vechime de astfel de diferențe în chipul «de a face» sau de a proceda în anumite acțiuni liturgice, dar ele au fost și sunt considerate indiferente:

A. Atâta vreme cât obiectul lor îl formează amănunte liturgice secundare și accesorii;

B. Dacă nu afectează în vreun fel oarecare ideea esențială și simbolismul liturghiei și nu ies din cadrul logicii întocmirii ei, în care momentele liturgice se găsesc strict legate și subordonate temei sale de a reprezenta și actualiza sacerdoțiul Mântuitorului.

C. Dacă nu contrariază estetica specifică liturghiei.

Aceste trei condițiuni sunt una față de alta complementare valabile, deci inseparabile, așa încât caracterul indiferent al unei variante rituale nu i-l poate acorda una singură, ci toate laolaltă; năndeplinirea uneia din ele pune în discuție viabilitatea unei practici liturgice.

a) Astfel, încolonarea preoților la procesiunea vohodului unul după altul sau doi câte doi în urma protosului, rămânând astfel înșirați în mijlocul naosului ori încadrându-l la mijloc, corespunzător figurii formată de poziția lor în jurul sfintei mese, reprezintă amănunte în legătură cu o simplă chestiune de practicitate și de acomodare estetică, în raport cu numărul liturghisitorilor din sobor și cu spațiul bisericii. De asemenea, însoțirea formulei «Harul Domnului nostru Iisus Hristos...» dinaintea anaforei liturgice, de binecuvântarea poporului cu crucea, ca în Biserica Ortodoxă Română, ori cu mâna, ca în Biserica Ortodoxă Rusă⁶⁾, ori cu «Aerul» întocmit, ca în Bisericile grecești (de Constantinopol, Elada și Ierusalim) și cea Bulgară, nu alterează caracterului gestului care, în toate aceste variante își păstrează caracterul său de binecuvântare, fără a aduce vreun fel de atingere în ceea ce privește esența simbolismului liturghiei. Tot așa, sublinierea îndemnului «Sus să avem inimile», prin ridicarea sfintei cruci în fața poporului, ca în practica românească, ori prin ridicarea mâinilor, cum prescriu liturghierele grecești și cel bulgar, sau stând cu fața spre sf. masă, ca în practica Bisericii Ortodoxe Ruse, rămâne în toate aceste forme un gest indicatoriu. S'ar putea compune un adevărat repertoriu, dacă am spicui măruntele particularități liturgice din tipicul diferitelor Biserici Ortodoxe naționale sau autocefale, forme explicabile în cele mai multe cazuri prin necesitatea de respirație a unei subiectivități religioase, în care specificul etnic al psihologiei nu este desființat de har. Un singur exemplu: în Biserica Ortodoxă Rusă, protosul, după ce a depus Evanghelia pe prestol la încheierea vohodului mic, «se întoarce și sărută iconița mică a Mântuitorului din partea de miazăzi a

6. Vezi *Despre slujba liturghiei cu sobor de preoți*, în *Pravoslavnai țerkovnai kalendar na 1947 god.*, editat de Patriarhia Moscovei, p. 54.

uşilor împărăteşti, binecuvintează pe purtătorii de sfeşnice, sărută icoana Maicii Domnului din partea de miazănoapte a uşilor împărăteşti»⁷). Este, precum vom vedea, un gest în plus de evlavie spontană, izvorât din ideea dela baza simbolismului vohodului mic.

Toate acestea sunt însă amănunte secundare şi accesorii, care nu ating fiinţa ritului şi nu întunecă în niciun fel sensul lui.

b. Condiţiunile legate de purtarea Sf. Evanghelii şi a cinstitelor daruri în vohodurile respective reprezintă însă un element de altă natură, care se referă la însăşi esenţa liturghiei. Ritul vohodurilor nu se rezumă la un simplu gest izolat, pentru exprimarea unei stări sau moment religios subiectiv, ci urmăreşte să reprezinte şi să actualizeze o acţiune mai complexă şi anume episoade din istoria mântuirii. Vohodurile au apărut în primele secole ale evului mediu (V-VI), ca dezvoltări organice ale liturghiei, din preocuparea de a pune cât mai sensibil în relief reprezentarea liturgică a misiunii Mântuitorului. Formele, în care s'au îmbrăcat, se cuvine să se găsească, deci, neîntrerupt, nu numai proprii ideii religioase şi verosimile evenimentelor, pe care vor să le evocae, ci şi sudate şi logic conjugate în marea acţiune a liturghiei, cu celelalte amănunte şi membre analoge ori complimentare. Inconsecvenţele în ceremonial şi deosebirile de practică în lăuntru lui nu pot fi indiferente, prin urmare, în legătura cu cheştiunea vohodurilor din liturghie.

Chipul în care a fost organizată structura acestora, nu lasă nicio îndoială asupra fondului semnificaţiei lor în lăuntru liturghiei. Erminiile Bisericii Ortodoxe a Răsăritului ne lămuresc că, în principiu, ideea dela baza vohodurilor este întruparea, venirea şi lucrarea Mântuitorului în lume⁸), fiecare din aspectele acestora precizându-se prin amănunte specifice vohodurilor din unităţile deosebite ale liturghiei. Astfel, vohodul mic se referă în special la arătarea Lui la începutul activităţii Sale publice, când a fost descoperit ca Fiul al lui Dumnezeu prin mărturisirea Tatălui, la botez. Ieşirea Sa la predică şi manifestarea lucrării Sale profetice este simbolizată prin purtarea Evangheliei şi înălţarea ei în văzul credincioşilor⁹). Ducerea cinstitelor daruri în procesiunea vohodului mare şi staţionarea în mijlocul naosului închipuiesc ieşirea şi arătarea deplină şi desăvârşită a Mântuitorului în activitatea publică, iar întoarcerea în altar evocă punctul culminant al misiunii Sale, la capătul drumului din Galileia, prin Betania, la Ierusalim, unde, după primirea în triumf, suferă patimile şi moartea pe cruce¹⁰). În rezumat, cele două vohoduri ale liturghiei împart între ele reprezentarea în continuare a activităţii Mântuitorului: cel mic partea dela început a acestei lucrări, iar cel mare partea a doua.

7. *Pravoslavnâi ţerikovnâi kalendăr na 1947 god*, Moscova, p. 53.

8. Cf. Simion, Arhiepiscopul Tesalonicului, *Περὶ τῆς προσευχῆς*, cap. 333. P. G., t. CLV, col. 605 C-608 B.

9. Cf. Pseudo Gherman I al Constantinopolului, *Theoria mistică*, P. G., t. XCVIII, col. 405 C; Nicolae Cabasila, *Ἐρμηνεία τῆς θεολογικῆς λειτουργίας*, cap. I, XX şi XXII. P. G., t. CL, col. 372 D, 412 C, 416 C; P. Lebedev, *Liturgica sau explicarea serviciului divin*, traducere şi prelucrare de Iconomul Nicolae Filip, p. 255.

10. Cf. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, cap. XVI, XXIV. P. G., t. CL, col. 404 D, 420 C; Pseudo Gherman, *op. cit.*, P. G., t. XCVIII, col. 420 A-B; P. Lebedev, *op. cit.*, pp. 262-263.

Persoana Mântuitorului este simbolizată în primul vohod prin Evanghelie¹¹), ca una în care sunt expuse învățătura și faptele Sale, adică viața și activitatea Sa dela naștere și până la înălțare; pe filele ei se află înscris de numeroase ori numele Fiului lui Dumnezeu, iar icoana învierii Sale împodobește fața primei coperte a acestei cărți sfinte. În cel de al doilea, rolul acesta revine materiilor pentru Jertfa euharistică, dar mai cu seamă Agnețului; pe de o parte, acesta poartă inițialele numelui Mântuitorului, iar pe de alta, prin cele ce s'au făcut și s'au amintit cu texte din Vechiul și Noul Testament (deci și din Sf. Evanghelie) în lucrarea pro-comidiei, preotul a însemnat pe el ca pe un monument, cum zicea Cabasila, toate acele suferințe, «prin care s'a săvârșit biruința deplină împotriva celui rău»¹²). Purtarea făcliilor sau sfeșnicilor înaintea procesiunii, obiceiul local din Biserica Rusă de a săruta liturghisitorii icoana Mântuitorului și a Sfintei Sale Maici la finele vohodului mic, precum și conținutul imnelor legate de ceremonia celor două vohoduri («Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos, mântuiește-ne pre noi, **Fiul lui Dumnezeu...** ca să primim pre **Impăratul tuturor...**»), sunt mărturisiri și sublinieri categorice ale credinței, în prezența simbolică a Mântuitorului.

În țesătura liturghiei, cele două vohoduri se găsesc astfel legate întim prin obiectul identic, pe care tind să-l simbolizeze: persoana lui Iisus, într'un moment sau altul din activitatea Sa. În chip logic, atunci, ceremonialul pentru purtarea simboalelor Mântuitorului trebuie să se încadreze în aceleași principii și forme de omagiu, cuvenite unuia și aceluiași Mântuitor. Dacă, prin urmare, la unul din cele două vohoduri fără diacon, ca, de pildă, vohodul cel mare, este indicat liturghisitorul întâi stătător pentru purtarea sfințelor vase cu simboalele Domnului, tot lui îi revine obligația de a duce și Sf. Evanghelie, simbolul Mântuitorului în procesiunea vohodului mic. A proceda altfel la un vohod decât la celălalt, ar însemna să ne abatem dela consecvență și dela logica din întocmirea acțiunii liturghiei, căzând afară de sensul ei.

5. Dar pentru ce protosul și nu preotul cel mai mic în rang?

Dacă Sfântul Agneț și cartea Sf. Evanghelii sunt simboalele prezenței morale a Mântuitorului, urmează că, atunci când liturghisitorii le poartă în mâini la vohoduri, se găsesc în contact cu Cuvântul întrupat. Deși acest contact nu este substanțial ca cel sacramental și deci nu atât de viu, atât de real și de adevărat ca cel dela epiclesă, dar mai ales când ei iau în mâinile lor Sf. Cuminecătură în cursul acțiunilor pentru împărtășire, totuși el constituie o stare de apropiere și de intimitate spirituală cu Mântuitorul. Intocmai ca într'un protocol de curte, după care demnitarii cei mai înalți sunt cei indicați pentru serviciile, omagiile și intervențiile directe pe lângă șeful Statului, în interesul poporului, tot așa în ceremonialul liturgic al slujbei cu sobor, firea lucrurilor și cuviința elementară cer ca întâi stătătorii să presteze personal serviciile directe, în momentele în care se sensibilizează un contact solemn, prin simboale materiale, cu Mântuitorul. Nu este locul să ne ocupăm aci de paralelismul încercat de unii autori între oarecare amănunte ale ceremonialului liturghiei

11. Cf. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, cap. XX, P. G., t. CL, col. 412 C.

12. Nicolae Cabasila, *op. cit.*, cap. IX, P. G., t. CL, col. 385 C.

și protocolul curții bizantine. Putem observa totuși că întocmirea ceremonialului liturgic nu este deloc străină de analogia de mai sus, pe care o confirmă de altfel, în treacăt, pasagiul final al imnului heruvic, la înapoierea procesiunii vohodului mare în altar: «...ca să primim pe Impăratul tuturor, pre cel înconjurat nevăzut de cetele îngerești». Ca atare, tipicul sfintelor slujbe cu sobor aplică cu consecvență această regulă așa cum se vede în toate actele liturgice, dela cele simbolice până la cele sacramentale.

Este, oare, contrazis, atins sau desființat acest principiu în slujbele cu diacon, de faptul că acesta este cel ce poartă Sf. Evanghelie sau sf. discos la vohoduri și înfățișează poporului potirul cu Sf. Ta'ine, odată cu îndemnul dela sfârșitul liturghiei «Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați»? Nicidecum. Și anume pentru un motiv, care privește raportul de competențe dintre gradele ierarhice ale preoției, în virtutea căruia toate aceste acte sunt îndeplinite de diacon nu în numele său, ci în numele preotului și ca serviciu făcut acestuia. Rânduiala din Constituțiile Sfinților Apostoli (VIII, 28) lămurește că atunci «când liturghisește episcopul sau preotul, diaconul prezintă (dă, ἐπιτίθει) poporului împărțășirea, nu ca preot, ci ca unul ce este în slujba (slujește) preoților». De aceea, pentru îndeplinirea actelor din această categorie, diaconului nu-i este valabil mandatul dat sub formă generală prin binecuvântarea preotului, la începutul liturghiei, ci pentru fiecare din ele are nevoie de delegație expresă, în momentul corespunzător. Astfel, diaconul nu poate lua singur nici Sf. Evanghelie ori potirul cu Sfintele de pe prestol, nici discosul cu Agnețul dela proscomidiar, la vremea vohodului mare, ci i le dă preotul sau în sobor proistosul, întrucât dreptul și onoarea de a le purta aparțin acestora, prin treapta lor ierarhică și după regulile ceremonialului liturgic. Aci nu se petrece o cedare de onoare sau a unui privilegiu, pentrucă, de fapt, nu este decât o întrebuințare a serviciilor diaconului, care îi este dat preotului spre ajutor¹³⁾. În sobor, diaconul este

---

13. În faza mai puțin evoluată a vohodului mare s'a practicat în unele părți obiceiul ca diaconul să poarte atât discosul cât și potirul, protosul, ceilalți preoți și diaconi mergând în urma lui. Astfel, un manuscris grec dela anul 1200 (Codex E. M. 6), păstrat în Biblioteca Națională din Karlsruhe, a marelui ducat de Baden și publicat de Richard Engdahl (*Beiträge zu Kenntnis der byzantinischen Liturgie*, Berlin, 1905), indică următoarea rânduială pentru vohodul mare: «După ce s'a spus această rugăciune < Nimenea din cei legați de poftă... > și s'a cântat de cler imnul heruvic, preotul împreună cu diaconul iau cădelnița, anagnostul mergând înainte cu făclii, trec la proscomidiar și duc de acolo sfintele daruri la sfânta masă, ținându-le diaconul, și unume discul la frunte iar potirul în mâna dreaptă. Preotul sau preoții și ceilalți diaconi merg după el și ajungând la sfintele uși ale cancelor (parmalăcul sau grilajul despărțitor între naos și altar), intră întâi preotul și, luând cădelnița din mâinile anagnostului, tămăduiește sf. daruri și luându-le, le așează pe sf. masă și întinde peste ele acoperământul...» (*top cit.*, pp. 60 și 19-20).

Vohodurile și cu deosebire cel mare, făcând parte din riturile ce s'au impus de jos în sus, sub stimulul pietății poporului și în special a liturghisitorilor, au avut nevoie de oarecare timp până la desăvârșita lor stilizare și unificare rituală, prin practică, în forma ajunsă până la noi. Față de aceasta din urmă, uzul consemnat în rânduiala din Codex E. M. 6 reprezintă o simplă formă de tranziție dela simplitatea primară a ritului proscomidiei, când materiile pentru Sf. Jertfă erau alese în pasto-

pus direct și exclusiv în serviciul protosului și în dependență numai de el, întocmai ca atunci când slujește un singur preot cu diacon. De aceea, în cursul liturghiei și în special în timpul rugăciunii Sf. Jertfe (Anaforă), diaconul, în loc să stea după cel mai mic dintre preoți, își are locul imediat lângă protos, pentru a-l ajuta în lucrările din atribuția acestuia, dar pe care protosul le execută singur atunci când nu are diacon, întocmai ca în slujba cu un preot fără diacon.

Esențialmente deci, privilegiul de a purta în procesiunea vohodurilor respective, Sf. Evanghelie și sfințele vase nu se înstrăinează de acela care are dreptul de a-și lua auxiliari în îndeplinirea oficiului liturgic. Cine are puterea de a le transfera, are mai întâi pe aceea de a le purta. Linia exactă în interpretarea și aplicarea acestui principiu în spiritul întocmirii liturghierului se poate stabili prin analogie cu practica lecturii Evangheliei. Preotul ori, la slujba cu sobor, protosul dă diaconului împuternicirea de a citi pericopa evanghelică; în lipsa acestuia însă, întâi stătătorul citește el însuși Evanghelia, iar nu unul dintre preoții împreună cu el liturghisitori, și cu atât mai puțin cel mai mic în rang sau vârstă. În cazul vohodurilor, întâi stătătorul fiind acela care dă diaconului Evanghelia și discosul, lui îi revine în chip absolut logic datoria de a-și purta singur sarcina aceasta în soborul de preoți fără diacon. Nu se recurge la serviciul unuia dintre preoți, în speță cel mai mic în rang, pe de o parte pentru un motiv ce se degajează din spiritul unei dispoziții cu aplicare mai largă, exprimată în continuarea textului citat mai sus din Constituțiile Sfinților Apostoli, care lămuiesc că «niciunuia din ceilalți clerici nu-i este îngăduit să facă serviciul de diacon». Pe de altă parte, nu este cazul să credem că rânduala liturghiei prevede serviciul diaconului în ajutorul preotului, pentru simple motive de nevoie sau de necesitate, de practicitate sau de comod; realitățile demonstrează că, în lipsă de diacon, și chiar în prezența acestuia, protosul poate purta singur obiectele liturgice menționate, mai cu seamă când sfințenia momentului îl obligă la aceasta. Doar o avem în slujba liturghiei darurilor mai înainte sfințite. La vohodul cel mare al acesteia, preotul, respectiv protosul, poartă singur sf. vase, chiar când are diacon în slujbă, pentru că Agnețul nu mai reprezintă aci un simbol al Mântuitorului ca în celelalte două liturghii, ci este însuși Domnul euharistic, prezent real și substanțial. De aceea, o datorie elementară îi impune preotului să poarte el însuși Sfințele Taine. Utilizarea serviciilor diaconului în procesiunile respective are la bază, de fapt, considerațiuni care privesc mărirea fastului sau solemnității, cerută de caracterul divin al liturghiei în general și de importanța anumitor momente din cursul ei. Solemnitatea și caracterul special de sfințenie al vohodului din

---

foriu, așezate în sfințele vase și apoi aduse fără vreo solemnitate și prezentate Arhierului sau preotului, la sf. masă, de către diacon.

Desigur, documentul de mai sus reproducea situația din manuscrise anterioare, în care se vede o practică structurată prin analogie cu vohodul din slujba cu Arhieru. Purtând ambele sf. vase, diaconul îndeplinea o însărcinare din partea preotului sau protosului și pentru ei, ceea ce se face evident prin faptul că, în altăz, intra întâi nu diaconul, care mergea în fruntea procesiunii, ci preotul, care lua din mâinile diaconului sf. daruri, spre a le depune pe sf. masă. Principiul privitor la caracterul auxiliar al serviciului diaconului față de preot și de protos, în rânduala vohodurilor, se găsește astfel confirmat și de această practică, curioasă numai în aparență.

liturgia celor mai înainte sfințite, sunt subliniate prin rolul ce se dă diaconului de a preceda pe preot în procesiune, cădind Sfintele Daruri. Numărul preoților și serviciile diaconului satisfac condițiunea principală privitoare la fastul oficiului sfintei liturghii.

c. Se înțelege de aci că absența diaconului nu modifică aceea ce formează esența ceremonialului vohodurilor, pentru că, de vreme ce poate să lipsească, el nu reprezintă un factor esențial. La un moment dat, diaconul se și desprinde din sobor; astfel, la vohodul cel mic, după ce a prezentat protosului Evanghelia spre sărutare, merge în fața sfințelilor uși spre a rosti interjecția: «Înțelepciune, drepti!», iar la vohodul cel mare, după ce a enunțat formula generală de pomenire, care se sistematizează apoi pe categorii de către preoți, el merge cu discosul în altar, așteptând în colțul de miazăzi al sfintei mese, până la înapoierea soborului de preoți.

6. De nu va fi diacon, ecfonisu **«Înțelepciune, drepti!»** se rostește de protos în mijlocul bisericii, încadrat de ceilalți preoți împreună slujitori. Deci, el nu părăsește soborul, ca diaconul, ci rămâne pe loc, regulă asupra căreia stăruiește toate manualele de tipic. O astfel de rânduială este dictată, greșit, pe de o parte de o **cerință estetică**, legată strâns de principiul dela baza întocmirii acestor ceremonii, deoarece golul lăsat în mijlocul soborului prin eventuala plecarea a protosului cu Evanghelia, în felul urmat de diacon, ar strica unitatea și în același timp simetria și aspectul grupului. Nu se cade, pe de altă parte, ca protosul să se considere în rol de diacon, pentru că preotul nu suplinește slujba diaconului, ci pur și simplu el își îndeplinește singur rolul lui însuși, întreg, adică și acele părți pentru care își lua pe diacon într'ajutor. Am văzut că recomandările înscrise în liturghier la finele rânduielii proscomidiei prevăd lămurit că, atunci când preotul slujește fără diacon, trebuie să lase la o parte acele părți accesorii din ceremonial, prin care se caracterizează rolul auxiliar al diaconului. Ca atare, așa precum preoții, chiar de slujesc mai mulți, nu-și împart rolurile așa fel ca unii să împlinească lucrarea diaconului, rostind «Vremea este a face...», etc., sau intonând ecteniile în mijlocul bisericii, tot așa protosul nu prezintă Evanghelia spre sărutare celor împreună slujitori cu dânsul, la vohodul mic, ci o sărută numai el și nu părăsește soborul pentru a zice «Înțelepciune, drepti!», în fața sf. uși, ca diaconul.

La mânăstirile de călugări și catedralele eparhiale, unde slujba în sobor formează regula obișnuită, tradiția tipiconală a vohodurilor fără diacon s'a putut păstra în stilul ei corect, cel mult sub formă de cunoștință teoretică în memoria unora dintre slujitori, chiar dacă nu mai au ocaziune să liturghisească în sobor numai de preoți, slujba făcându-se aproape întotdeauna cu diacon. Clericii de mir, izolați în generalitatea cazurilor individual la parohiile lor, au pierdut din perspectiva interesului lor regulile slujbei în sobor, pentru care se ofereau ocaziuni numai în legătură cu ședințele cercurilor pastorale. Lipsite însă pe teren și acestea de conducere competentă în materie și de planificarea activității lor, realizată abia acum, carențele de orientare în ceremonialul liturghiei cu sobor numai de preoți, s'a crezut că pot găsi o deslegare firească în analogia cu rolul diaconului. Acesta constituie argumentul major al obiceiului răspândit în urmă.

Cel puțin, așa ne reprezentăm noi condițiunile, în care a intrat în circulație acest nou chip de «a face», în rânduiala celor două vohoduri. Întreruperea bunei tradiții liturgice nu constituie, de fapt, un fenomen specific practicei din Biserica Ortodoxă Română, căci l-am văzut semnalat mai sus și în practica Bisericii Ortodoxe Ruse, ca variantă parțială în veacul trecut. Un astfel de obicei este, însă, precum s'a demonstrat, incompatibil cu principiul, care regulează atribuțiile sau rolul liturgic al treptei preoțești, oricât de mic ar fi rangul sau vârsta unui preot.

7. Datele expuse demonstrează că practica tradițională consemnată în manualele citate se găsea pe linia logicei liturghiei și a rezolvat astfel exact problema, când a rezervat protosului rolul de a purta Evanghelia sau discosul împreună cu potirul, în fruntea procesiunii celor două vohoduri dela slujba liturghiei cu sobor fără diacon. Iată de ce ultima ediție a liturghierului Bisericii Ortodoxe Române, imprimat în anul 1950 la Tipografia Cărilor Bisericești, cu aprobarea Sf. Sinod și binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului și Prea Fericitului Patriarh Justinian, a făcut un pas însemnat înainte, completând acum întâia dată rubrica privitoare la vohodul mare, cu lămurirea «că de slujesc numai preoți, sf. daruri nu se iau de doi preoți, ci atât sf. disc cât și sf. potir se iau de întâiul între împreună slujitori, și anume discul în stânga, etc.».

A rămas astfel în litigiu numai vohodul cu Evanghelia. Câștigul de cauză obținut prin însemnarea de mai sus în liturghierul nou, de regula ca protosul să poarte ambele sfinte vase cu cinstitele daruri la vohodul mare fără diacon, creiază însă în chip logic condițiunea morală pentru restabilirea deplină a aceluiași principiu în drepturile lui, cu privire și la ceremonialul vohodului cu Evanghelia. Dece? Pentrucă, pentru temeiurile expuse, ambele vohoduri împărțăseau un tipic comun în tradiția liturgică a trecutului apropiat.

Nu se pot justifica, prin urmare, chipuri deosebite de a face, în două ceremonii conjugate intim în structura liturghiei, prin identitatea scopului și obiectul simbolismului lor, cât și prin cadrul formal folosit în desfășurarea acțiunii. Nu se va putea răspunde plauzibil, desigur, pentru ce, când Mântuitorul este simbolizat prin Agnețul de pe discul dela procomidiar, netransformat încă în trupul Său, protosul poate să poarte discosul, dar nu i se cade același lucru când Evanghelia reprezintă același Cuvânt intrupat. Dimpotrivă, apare elementar că ori de câte ori este sensibilizată prin forme rituale prezența Mântuitorului, simboalele Sale trebuiesc înconjurată cu același respect, adică, în speță, în directa Sa apropiere să se afle ministrul altarului cel întâi stătător în soborul preoțesc. Ar fi oșos să se încerce a pune problema unei ierarhizări între Agnețul dela procomidiar și Evanghelia de pe sf. masă, ca obiecte simbolice, căci aceasta ar însemna o fortare a evidenței.

De fapt, vechea tradiție liturgică a vohodurilor se găsește încă respectată în practica actuală din multe părți. Dovada ne-o face în primul rând **Ritualistica sau Manual de ritual al Bisericii Ortodoxe Române**, publicat la Oradea, în anul 1936, de protoiereul **Dr. Petre Procopoviciu**, profesor de liturgică la fosta Academie Teologică de acolo, în cea mai mare parte ca o prelucrare și întregire a manuscrisului **Ritualul Bisericii**

Dreptmăritoare Răsăritene, al repauzatului arhiepiscop-mitrofor **M. Dracinschi** din Cernăuți. Indicațiile tipiconale, privitoare la problema ce ne interesează în legătură cu cele două vohoduri, se încadrează pe deplin în norma tradițională. Astfel, la pag. 107, se face mențiune că «**la înconjurarea cea mică se deschid ușile mari și, de nu este diacon, protosul ia Sf. Evanghelia și pășește înainte, iar ceilalți câte unul, după rang, adică cei mai tineri în urmă...**», iar la pag. 108 se adaugă, în legătură cu vohodul cel mare, că«**mergând la proscomidier, protosul, de nu este diacon, ia acoperământul mare, discul și potirul, preotul din dreapta o cruce, etc.**».

Aceste indicațiuni nu au simpla valoare a unor reguli teoretice, ci se bucură de o aplicare efectivă chiar în practica actuală a Bisericii Ortodoxe Române de peste munți. Deși informațiunile noastre nu sunt absolut complete în această privință, totuși datele pe care le posedăm sunt destul de concludente ca să putem afirma că cele două practici în ceremonia vohodului dela liturghie își dispută încă terenul în Biserica Ortodoxă Română. Profesorii de practică liturgică dela Institutele Teologice din Ardeal, precum și preoți de enorie din parohiile din această parte, ne informează că, aproape pretutindeni, atât discosul cât și potirul sunt purtate de protos la vohodul mare. Știrile sunt contradictorii numai în legătură cu vohodul mic, întrucât uneori ele se referă la cazuri din aceeași Eparhie, în care se practică purtarea Sf. Evanghelii atât de preotul cel mai mic¹⁴⁾, cât și de protos¹⁵⁾. Mai categorică apare practica bisericească din spre regiunea bănățeană, pe care o înfățișăm transcriind textual referințele date de **P. C. Pr. Șelovan**, profesor de liturgică la fosta Academie Teologică din Arad, și comunicată nouă prin intermediul părintelui Gh. Șoima din Sibiu: «**Protosul poartă Evanghelia (la vohodul mic), și tot dânsul rosteste «Întelepciune, drepti!» din locul în care a spus rugăciunea intrării. Iese primul. Cât privește vohodul mare..., tot protosul poartă potirul și discul; iese primul și intră cel dintâi»**¹⁶⁾. Ca practică recomandată oficial, am putea spune, în Eparhia Aradului, această normă se află expusă într'o formă dezvoltată până la amănunt, în **Indrumătorul tipiconal pe anul 1951**, publicat în editura acestei Episcopii. Sub titlul de «**Observații generale**» se subliniază, în legătură cu «**liturghiile sluțite de mai mulți preoți (în sobor)**», că «**la vohodul cu Evanghelia, preotul întâi ia Evanghelia..., preotul întâi merge înainte... iar ceilalți vin după el..., întâi cei mai bătrâni, apoi cei mai tineri în hirotonie...; vin între amvon și altar, unde iau loc în aceeași ordine ca în altar (cei dela dreapta trecând pe la spatele preo-**

14. După observațiile personale și informațiile culese dela trei PP. CC. Protosopi din preajma Sibiului și comunicate nouă de **P. C. Pr. Gh. Șoima**, profesor de practică liturgică la Institutul Teologic din Sibiu.

15. Practică ce ne-a fost confirmată de **Pr. Nicolae Topolog**, actualmente la Capela Sf. Ioan Damaschin din București, iar altădată profesor de cântare bisericească și tipic la Școala de cântăreți Dimitrie Cunțan și la fostul Institut Teologic-Pedagogic din Sibiu.

Aceeași variație în practica vohodului mic ne este semnalată pentru Eparhia Clujului, de către **Părintele Profesor P. Procopoviciu**, încadrat actualmente în serviciul Institutului Teologic din Cluj.

16. Aceeași normă ne-a fost confirmată și de **P. C. Păr. Diacon Vintilă Popescu**, profesor la Institutul Teologic Universitar din București, iar între anii 1926-1948, profesor de Morală la fosta Academie Teologică din Arad.

(ului întâi); ...binecuvintează și sărută Evanghelia numai preotul întâi și stând în același loc glăsuște: «Înțelepciune, drepti!». Intră în altar preotul întâi cu Evanghelia, apoi ceilalți în ordinea cum au ieșit, ca să fie Sf. Evanghelie înaintea tuturor preoților... La ieșirea cu sfintele daruri, preotul întâi ia pe spate acoperământul mare și în mâna stângă discul, iar în dreapta potirul și iese urmat de ceilalți preoți...» (pag. 29-30).

Spre deosebire de practica românească, în care controversa a rămas angajată încă în jurul vohodului cu Evanghelia, în Biserica Ortodoxă Rusă, dimpotrivă, diferențele s'au ivit, precum am văzut, pe tema purtării discosului și potirului cu cinstitele daruri. Problema purtării Evangheliei de către protos, la vohodul cel mic, a fost rezolvată în această din urmă Biserică totdeauna constant și fără echivoc, atât în uzul tradițional cât și în cel actual. Situațiunea este exact aceeași în Biserica Ortodoxă Bulgară. În instrucțiunile privitoare la «Impreună slujirea mai multor preoți fără diacon», înscrise în liturghierul editat de Sf. Sinod din Sofia, se lămurește că «la vohodul mic, protosul poartă Sf. Evanghelie. Vohodul se face întocmai ca la Vecernie...»¹⁷⁾, unde «protosul poartă cădelnița și merge înainte. Ajungând în mijlocul bisericii, se așează în aceeași ordine în care sunt așezați în jurul sf. mese. Protosul binecuvintează intrarea, cădește și rostește «Înțelepciune, drepti!»¹⁸⁾. Instrucțiunile se completează apoi mai departe astfel, cu privire la vohodul mare: «În timpul cântării heruvimice, cădește protosul... La vohodul mare, preotul cei mai tânăr poartă sfântul disc...; protosul poartă sf. potir..., al doilea preot poartă crucea de pe sfânta masă, etc.¹⁹⁾. Una dintre cele mai noi indicațiuni de tipic în această privință, publicată sub titlul «Despre slujba liturghiei cu sobor de preoți», în *Calendarul Bisericesc Ortodox pe anul 1947*, editat de Patriarhia din Moscova, prescrie la pag. 53, în legătură cu vohodul mic, că, «dacă slujba se face fără diacon, proistosul însuși poartă Sf. Evanghelie... și «Înțelepciune drepti! rostește proistosul». Asupra atribuțiilor liturghisitorilor în legătură cu purtarea discosului și potirului la vohodul mare, cu sobor de preoți fără diacon, se păstrează însă tăcere.

8. Regretăm că, până la încheierea acestui modest studiu, nu ne-au ajuns informațiile cerute asupra practicii din Bisericile Ortodoxe de limbă greacă. Ele ar fi lărgit, desigur, orizontul subiectului, fără însă ca datele lor, oricare ar fi, să poată modifica concluziile noastre, care se inspiră din principiile dela baza întocmirii liturghiei. Practicile din diferitele regiuni ale Bisericii Ortodoxe ar ilustra cel mult măsura în care a fost pătruns și interpretat spiritul ceremonialului liturgic.

În ce ne privește, scopul practic imediat al paginilor de față se rezumă la procurarea materialului necesar și încadrarea problemei în datele ce-i sunt proprii, în vederea măsurilor de care înalta autoritate bisericească este deja preocupată, pentru unificarea ceremonialului în cuprinsul Patriarhiei Ortodoxe Române. Sub acest unghiu privind chestiunea, este vrednic de remarcat, în concluzie, pe de o parte, că obiceiul de a purta preotul cel mai mic Evanghelia la vohodul mic și discosul la vohodul cu sfintele daruri din liturghia cu sobor fără diacon, este de dată recentă

17 și 18. Slujebnik, ed. II a Sf. Sinod, Sofia, 1926, pp. 394 și 391.

19. *Ibidem*, pag. 395.

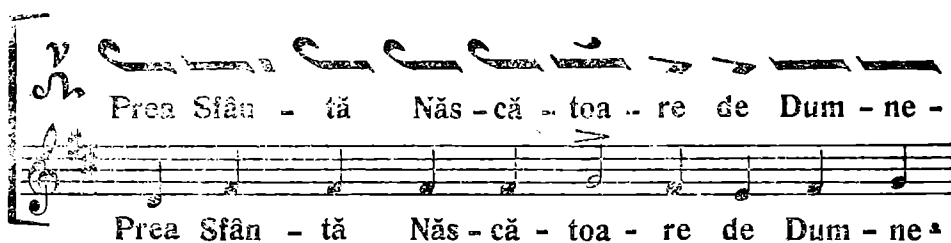
în Biserica Ortodoxă Română și se găsește în desacord cu practica din trecut, iar pe de altă parte, că tradiția cea bună nu și-a pierdut cu desăvârșire continuitatea nici în uzul actual al practicii românești. Dacă, pe teren, această tradiție s'a văzut subminată și eclipsată parțial, pozițiile ei s'au păstrat totuși întregi și inexpugnabile, cel puțin în manualele de tipic ale unor bisericași recunoscuți și profesori de specialitate; prin condițiunile profesiei lor, aceștia s'au găsit în situația de a se informa și documenta asupra liniei exacte a tipicului, având răspunderea sarcinei de a nu înfrânge principiile ceremonialului și de a nu ieși afară din matca tradiției în predarea învățământului bisericesc. Acesta este un amănunt ce nu poate fi desconsiderat, mai ales că o rânduială sau dispozițiuni oficiale ale autorității canonice superioare nu avem cunoștință că ar exista în această privință.

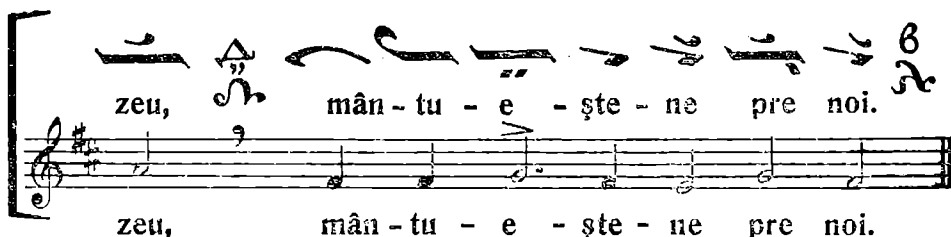
CÂNTĂRILE SFINTEI LITURGHII

(URMARE)

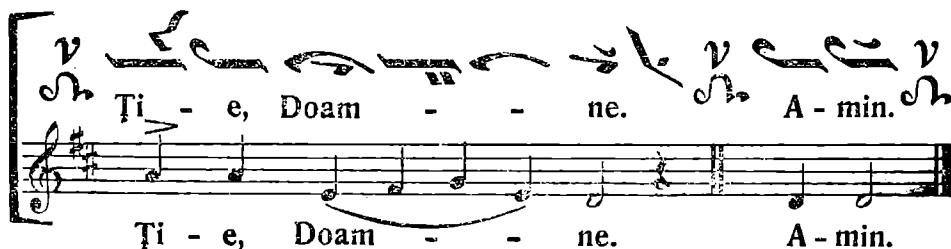
Prea Sfân - tă Năs - că - toa - re de Dum - ne -

Prea Sfân - tă Năs - că - toa - re de Dum - ne -

zeu, mân - tu - e - ște - ne pre noi.

zeu, mân - tu - e - ște - ne pre noi.

Ți - e, Doam - - - ne. A - min.

Ți - e, Doam - - - ne. A - min.

RĂSPUNSURI

Glasul V $\text{♩} \text{♪} \text{♫} \text{♬} \text{♭}$ Pa

după A. PANN

mf Si Du - hu - lui Tău.

mf Si Du - hu - lui Tău.

Pre Ta - tăl, pre Fi - ul și pre Sfân - tui
Pre Ta - tăl, pre Fi - ul și pre Sfân - tul

Duh, Tre - i - mea cea de o fi - in - -
Duh, Tre - i - mea cea de o fi - in - -

tă și ne - des - păr - ți - - - tă.
tă și ne - des - păr - ți - - - tă.

Mi - ia pă - cii, jert - fa la - u - dei.
Mi - la pă - - cii, jert - fa la - u - dei.

Și cu Du - hul Tău.
Și cu Du - hul Tău.

A - vem că - tre Dom - nul.

Cu vred - ni - ci - e și cu drep - ta - te

e - - ste a ne în - chi - na

Ta - tă - lui și Fi - u - lui și Sfân -

tu - lui Duh, Tre - i - mei cei de o - fi -

in - - - tă și ne - des - păr -
decrecendo

ți - - - tă.

mf Sfânt! Sfânt! Sfânt, Dom - nul Sa - va - ot!
mf Sfânt! Sfânt! Sfânt, Dom - nul Sa - va - ot!

f Plin e ce - - - rul și pă - mân - tul
p Plin e ce - - - rul și pă - mân - tul

crescendo de mă - ri - rea Ta. O - sa - na în - tru
crescendo de mă - ri - rea Ta. O - sa - na în - tru

cei de sus! Bi - ne e - ste cu - vân - tat

cei de sus! Bi - ne e - ste cu - vân - tat

cel ce vi - - - ne în - tru nu - me - ie

cel ce vi - - - - ne în - tru qu - me - le

Dom - nu - lui. O - sa - na în - tru

Dom - nu - lui. O - sa - na în - tru

cei de sus!

cei de sus!

A - min, a - min.

A - min, a - min.

② *mf*
A - min, a - min.
mf
A - min, a - min.

PRE TINE TE LĂUDĂM

Glasul V Cu Pa

p
Pre Ti - ne Te lă - u -
Andante
p
Pre Ti - ne Te lă - - u -

- dăm, pre Ti - ne bi -
- - dăm, pre Ti - ne bi - -

ne Te cu - vân - -
ne Te cu - - vân - -

tăm. Ți - e îți mai - tu -

tăm. Ți - e îți mai - tu -

mim, Doam - ne și ne ru - găm

mim, Doam - ne și ne ru - găm

Ți - e, Dum - re - ze

Ți - e, Dum - ne - ze

u - lui no

u - lui no

stru.

stru.

A X I O N

Glasul V $\dot{\text{U}}$ Pa

de I. POPESCU - PASĂREA

Musical notation for the first system, featuring a treble clef, a 2/4 time signature, and a *Moderato* tempo marking. The melody is written on a single staff with lyrics underneath. The lyrics are: "Cu - vi - - ne - se cu a - -".

Musical notation for the second system, continuing the melody from the first system. The lyrics are: "de - vă - rat $\dot{\text{U}}$ să te fe - ri -".

Musical notation for the third system, continuing the melody. The lyrics are: "cim, Năs - că - toa - - re".

Musical notation for the fourth system, concluding the melody. The lyrics are: "de Dum - ne - - zeu, cea pu -".

ru - rea fe - ri - ci

ru - rea fe - ri - ci

tă și prea ne - vi - no - va

tă și prea ne - vi - no - va

tă și mai ca Dum - ne -

tă și mai ca Dum - ne -

ze - u - lui no - stru.

ze - u - lui no - stru.

Ce - ea ce ești mai cin - sti -

Ce - ea ce ești mai cin - sti -

tă de - cât He - ru - vi - - -

tă de - cât He - ru - vi - - -

mii și mai mă - ri - - - tă

mii și mai mă - ri - - - tă

făr' de-a - se - mă - na - - - re de -

făr' de-a - se - mă - na - - - re de -

cât Se - ra - fi - - - mii.

cât Se - ra - fi - - - mii.

Ca - rea, fă - ră - stri - că -

Ca - rea, fă - ră - stri - că -

ciu - - - ne, pre Dum - ne -
 ciu - - - ne, pre Dum - ne -

zeu - - - Cu - vân - - - tul
 zeu - - - Cu - vân - - - tul

ai - - - nă - - - scut. Pre ti - ne,
 ai - - - nă - - - scut. Pre ti - ne,

cea - - - cu a - de - vă -
 cea - - - cu a - de - vă - -

rat Nă - scă - toa - - - re de Dum -
 rat Nă - scă - toa - - - re de Dum -

ne - zeu, te mă - rim,
ne - zeu, te mă - rim,
rărind
te mă - rim.
rărind
te mă - rim.

PRE TOȚI ȘI PRE TOATE

Glasul VIII Ni

mf
Pre toți și pre toate. A - min.
Moderato
mf
Pre toți și pre toate. A - min.

Și cu Du - hul Tău.
Și cu Du - hul T u.

ECTENIE

Glasul VIII Ni

①

Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doam - ne

Doam - ne mi - lu - e - ŝte. Doam - ne

mi - lu - e - ŝte.

mi - lu - e - ŝte. Doam - ne mi - lu -

mi - lu - e - ŝte. Doam - ne mi - lu -

e - ŝte.

e - ŝte. Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

e - ŝte. Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

⑤

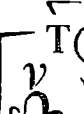
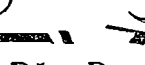
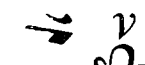
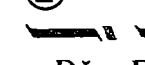

Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

Doam - ne mi - lu - e - ŝte.

○²

DĂ, DOAMNE

Glasul VIII Ni

①

Dă, Doam - ne. Dă, Doam - ne.

Moderato

Dă, Doam - ne. Dă, Doam - ne.

③

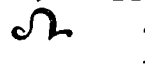
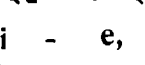
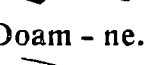

Dă, Doam - ne. Dă, Doam - ne.

Dă, Doam - ne. Dă, Doam - ne.

⑤

Dă, Doam - ne. Dă, Doam - - -

Dă, Doam - ne. Dă, Doam - - -

ne.

ne. Ti - e, Doam - ne.

ne. Ti - e, Doam - ne.

TATĂL NOSTRU

Glasul V ♩ Pa

după A. PANN

T *mf* *Moderato*

Ta - tăl no - stru, Ca - re - le ești în

Ta - tăl no - stru, Ca - re - le ești în

ce - - - ruri, sfin - ța - scă - se

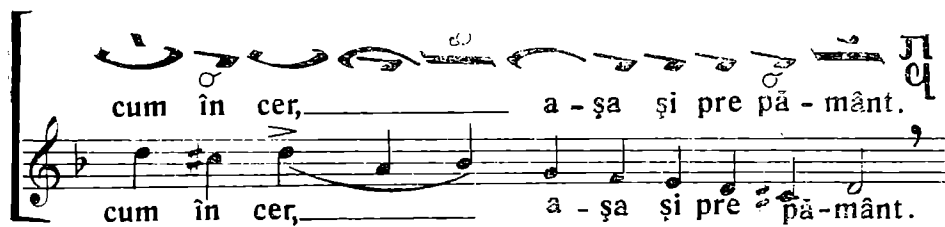
ce - - - ruri, sfin - ța - scă - se

nu - me - le Tău. Vi - e îm - pă - ră -

nu - me - le Tău. Vi - e îm - pă - ră -

ți - a Ta. Fa - că - se vo - ia Ta. Pre -

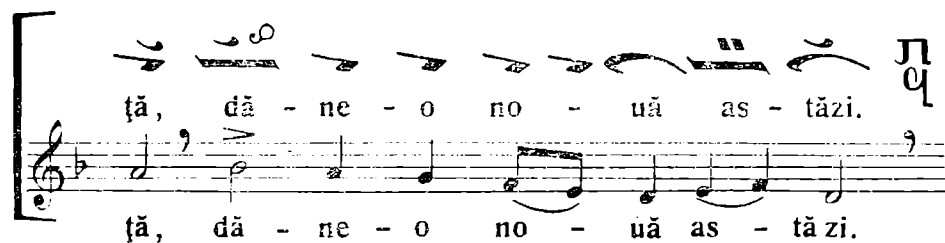
ți - a Ta. Fa - că - se vo - ia Ta. Pre -

cum în cer, a - șa și pre pă - mânt.
cum în cer, a - șa și pre pă - mânt.

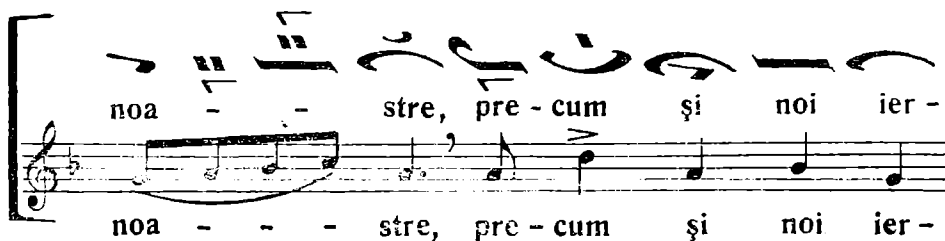
Pâi - nea noa - stră cea spre fi - in -
Pâi - nea noa - - stră cea spre fi - in - -

ță, dă - ne - o no - uă as - tă zi.
ță, dă - ne - o no - uă as - tă zi.

Și ne iar - tă no - uă gre - șa - le - le
Și ne iar - tă no - uă gre - șa - le - le

noa - - - stre, pre - cum și noi ier -
noa - - - stre, pre - cum și noi ier -

tăm gre-și-ți-lor no-ștri. Și

tăm gre-și-ți-lor no-ștri. Și

nu ne du-ce pre noi în is-pi-

nu ne du-ce pre noi în is-pi-

tă, ci ne iz-bă-ve-ște de

tă, ci ne iz-bă-ve-ște de

cel vi-clean.

cel vi-clean.

Apoi :

Glasul VIII Ni

A-min. Și Du-hu-lui Tău.

A-min. Și Du-hu-lui Tău.

Ti - e, Doam - - ne. A - min.
 Ti - e, Doam - - ne. A - min.

UNUL SFÂNT

Glasul VIII *mf* Ni

mf
 U - nul Sfânt, u - nul Domn I - i -
 Maestoso
mf
 U - nul Sfânt, u - nul Domn I - i -

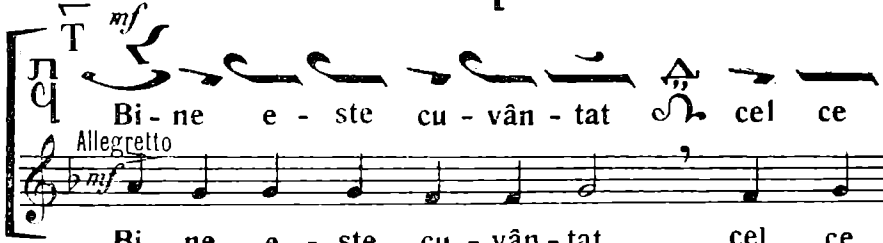
sus Hris - tos, în - tru mă - ri - rea lui
 sus Hris - tos, în - tru mă - ri - rea lui

Dum - ne - zeu Ta - tăl. A - min.
 Dum - ne - zeu Ta - tăl. A - min.

BINE ESTE CUVÂNTAT

Glasul I Pa

mf
 Bi - ne e - ste cu - vân - tat cel ce
Allegretto
 Bi - ne e - ste cu - vân - tat cel ce

p
 vi - ne în - tru nu - me - le Dom - nu - lui!
 vi - ne în - tru nu - me - le Dom - nu - lui!

Dum - ne - zeu e - ste Dom - nul și s'a
 Dum - ne - zeu e - ste Dom - nul și s'a

a - ră - tat no - uă.
 a - ră - tat no - uă.

AM VĂZUT LUMINA

Glasul I Pa

mf
Am vă - zut lu - mi - na — cea a -
Allegretto
mf
Am vă - zut lu - mi - na — cea a -

de - vă - ra - tă, am pri - mit — Du - hul
de - vă - ra - tă, am pri - mit — Du - hul

cel ce - resc, am a - flat cre - din - ța —
cel ce - resc, am a - flat cre - din - ța —

cea a - de - vă - ra - tă, ne - des - păr -
cea a - de - vă - ra - tă, ne - des - păr -

ți - tei Sfin - tei Tre - imi — în - chi - nân - du - ne,

ți - tei Sfin - tei Tre - imi — în - chi - nân - du - ne,

că a - cea - sta ne - a mân - tu - it pre noi. **Apoi :**

că a - cea - sta ne - a mân - tu - it pre noi.

A - min. Doam - ne mi - lu - e - ște.

A - min. Doam - ne mi - lu - e - ște.

Doam - ne mi - lu - eș - te. Ți - e,

Doam - ne mi - lu - eș - te. Ți - e,

Doam - - ne. A - min.

Doam - - ne. A - min.

După „Rugăciunea Amvonului“, răspundem :

mf
In - tru nu - me - le Dom - nu - lui!

Moderato
mf
In - tru nu - me - le Dom - nu - lui!

Doam - ne mi - lu - e - ște. A - min.

Doam - ne mi - lu - e - ște. A - min.

FIE NUMELE DOMNULUI

mf
Fi - e nu - me - le Dom - nu - lui bi - ne -

Allegretto
mf
Fi - e nu - me - le Dom - nu - lui bi - ne -

cu - vân - tat de a - cum și pâ-nă'n veac!

cu - vân - tat de a - cum și pâ-nă'n veac!

De 2 ori

Apoi :

Fi - e nu - me - le Dom - nu - lui

Fi - e nu - me - le Dom - nu - lui

bi - ne - cu - vân - tat de a - cum și

bi - ne - cu - vân - tat de a - cum și

pâ - nă'n veac, de a - cum și pâ - nă'n veac!

pâ - nă'n veac, de a - cum și pâ - nă'n veac!

A P O L I S U L

Doam - ne mi - lu - e - ste. A - min.

Doam - ne mi - lu - e - ste. A - min.

v **T**
v Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh.
 Recitativ
 Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh.

Și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.
 Și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește.
 Doamne miluește, Doamne miluește, Doamne miluește.

T
 Bi - ne - cu - vin - tea - ză! A - min.
 Moderato
 Bi - ne - cu - vin - tea - ză! A - min.

A - - - min. *v'*
 A - - - min.

ADAUS

La sărbătorile praznicale, la antifonul I, în loc de „Mărire . . . Binecuvintează“, se cântă :

PENTRU RUGĂCIUNILE

Glasul I Pa

Pen - tru ru - gă - ciu - ni - le Năs - că -

toa - rei de Dum - ne - zeu, Mân - tu - i - to - ru -

le, mân - tu - e - ște - ne pre noi.

Se cântă de 3 ori

Urmează „Ectenia mică“ (în glasul V) „Mântuiește-ne pre noi“ (în glasul I)—ca la Vohod—și apoi „Mărire . . . Unule născut“ (în glasul V).

În loc de „Sfinte Dumnezeule“, la praznice se cântă :

CÂȚI ÎN HRISTOS

Glasul I Pa

mf Căți în Hris - tos v'ăți

A - min. Moderato

A - min. Căți în Hris - tos v'ăți

bo - te - zat, în Hris - tos v'ăți și'm-bră-

bo - te - zat, în Hris-tos v'ăți și'm-bră-

cat. A - li - lu - i - a. De 3 ori

cat. A - li - lu - i - a.

Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u -

Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fi - u -

lui și Sfân - tu - lui Duh. și a -
lui și Sfân - tu - lui Duh. și a -

cum și pu - ru - rea și în ve -
cum și pu - ru - rea și în ve -

cii ve - ce - tor, a - min. În Hris -
cii ve - ce - tor, a - min. În Hris -

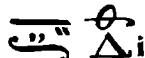
tos v'ați și'm - bră - cat. A - li -
tos v'ați și'm - bră - cat. A - li -

lu - i - a.
lu - i - a.

Se cântă înc'odată
„Câți în Hristos”, însă mai
rar și cu voce puternică.

La sărbătorile Cinstitei Cruci (14 Septembrie și Duminica a III-a din postul Paștelui), în loc de „Sfinte Dumnezeule,” se cântă :

CRUCII TALE

Glasul II

A - min. Cru - cii Ta - - -

le ne în - chi - nă - m Stă - pă - ne și

sfân - tă In - vi - e - rea Ta, o lă -

u - dăm și o mă - rim.

De 3 ori

Apoi :

Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fiului și Sfân - tu -

Recitativ Allegretto

Mă - ri - re Ta - tă - lui și Fiului și Sfân - tu -

lui Duh. Și a - cum și pururea și în vecii

Recitativ

lui Duh. Și a - cum și pururea și în vecii

ve - ci - lor, a - min. Și sfân - tă

Allegretto Andante

ve - ci - lor, a - min. Și sfân - tă

In - vi - e - rea Ta, o lă - u - dăm

In - vi - e - rea Ta, o lă - u - dăm

și o mă - rim.

Allegretto

și o mă - rim.

Se cântă încodată
„Crucea Tale“, însă mai rar
și cu voce puternică.

HRISTOS A INVIAT

Glasul II Di

mf
 Hris - tos a în - vi - eat din morți, cu
Andantino
 Hris - tos a în - vi - eat din morți, cu

moar - tea pre moar - te căl - - când
 moar - tea pre moar - te căl - - când

și ce - lor din mor-mân-turi,
 și ce - lor din mor-mân-turi,

vi - ea - țã dă - ru - in - du - le.
 vi - ea - țã dă - ru - in - - du - le. *rând*

PRE STĂPÂNUL

Glasul III Ga

Moderato

Pre Stă pă - nul și Ar - hi - e -
Pre Stă - pă - nul și Ar - hi - e -

re - ul no - stru, Doam - ne îl pă - ze - ște,
re - ul no - stru, Doam - ne îl pă - ze - ște,

Doam - ne îl pă - ze - ște. In - tru mulți ani,
Doam - ne îl pă - ze - ște. In - tru mulți ani,

in - tru mulți ani, in - tru mulți ani Stă - pă - ne!
in - tru mulți ani, in - tru mulți ani, Stă - pă - ne!

MULȚI ANI TRĂIASCĂ

Glasul VIII Ni

T *f*

Mulți ani tră - ia - - - scă;

Maestoso

Mulți ani tră ia - - - scă,

mulți ani tră - ia - - scă, mulți

mulți ani tră - ia - - scă, mulți

ani tră ia - - - scă!

ani tră - ia - - - scă!

ACTUALITATEA EPISTOLEI I-a CĂTRE CORINTENI, A SF. APOSTOL PAVEL

(urmare)

După cum s'a arătat ¹⁾, cea dintâi problemă desbătută de Apostolul neamurilor în prima sa epistolă către Corinteni are caracter disciplinar și apologetic: combaterea spiritului de vrajbă, de intrigă și de desbinare din sânul comunității, și apărarea unității Bisericii împotriva oricăror disensiuni interne. În acest scop, Sf. Pavel expune pe larg temeiurile dogmatice și istorice ale unității Trupului tainic al lui Hristos și reglementează pentru totdeauna raporturile dintre creștini, în cadrul vieții bisericești (I—IV).

A doua problemă este tot de natură disciplinară, privind însă reglementarea raporturilor morale dintre creștini și necreștini, precum și precizarea obligațiilor membrilor Bisericii față de aceia dintre dânsii care s'ar complăce și după convertire în păcatele specifice lumii păgâne. Sf. Pavel ordonă pedepsirea unui creștin care trăia în concubinaj cu mama sa vitregă, și poruncește cititorilor epistolei sale să se ferească de orice prilej de contaminare din partea celor atinși de fermentul descompunerii morale a vieții din Corint (V).

A treia problemă din cuprinsul epistolei privește modalitatea soluționării eventualelor neînțelegeri dintre creștini. Apostolul îndeamnă pe Corinteni să pună în aplicare, în relațiunile dintre dânsii, legea domnească a iertării greșalelor aproapei și interzice categoric purtarea pricinilor dintre creștini înaintea instanțelor judiciare ale societății păgâne. În acest scop, Sf. Pavel subliniază demnitatea chemării creștine în raport cu dreptatea divină și cu judecata universală a lumii, arată prejudiciile misionare izvorâte din desvăluirea neînțelegerilor dintre creștini înaintea păgânilor și sfătuiește pe Corinteni să-și organizeze o justiție bisericească în sânul comunității lor religioase (VI, 1—11).

A patra problemă din cuprinsul epistolei are caracter moral. Ea se referă la combaterea teologică a desfrâului și la definirea libertății creștine în raport cu faptele trupului. Apostolul expune destinatariilor scrierii sale adevăratul fond dogmatic al moralei creștine și-i îndeamnă stăruitor să se ferească de orice păcat de desfrânare trupească. În acest scop, el amintește Corintenilor trecuți la creștinism că trupurile lor aparțin în realitate lui Dumnezeu și sunt destinate unei vieți veșnice prin înviere, că toți creștinii fac parte, cu întreaga lor ființă, din Trupul tainic al lui Hristos și că Botezul prefăce trupurile noastre în temple ale Sf. Duh (VI, 12—20). Cu aceasta, prima parte (I—VI) din cuprinsul epistolei se în-

1. Vezi *Studii Teologice*, Anul III, 1951, pp. 60—99.

cheie. Ea este consacrată în deosebi combaterii abaterilor dela disciplină și morala Bisericii și oglindește aspectele principale ale luptei dintre creștinism și păgânism. În partea a doua a epistolei (VII—XV), Sf. Pavel răspunde la întrebările Corintenilor, rezolvă câteva probleme liturgice și lămurește dogma învierii morților, arătându-ne că Evanghelia este cea mai sigură cale spre desăvârșire și spre adevărata fericire.

A cincia problemă desbătută de Sf. Pavel în cuprinsul epistolei privește aplicarea moralei creștine în viața civilă a credincioșilor. Apostolul arată raportul religios dintre căsătorie și feciorie, precizează egalitatea și reciprocitatea de drepturi și de datorii între soți în viața conjugală, clarifică situația căsătoriilor mixte și dă norme de conduită morală pentru văduvi, văduve, tineri necăsătoriți, fecioare, părinți cu fete de măritat, soți și soții. Cu acest prilej, Sf. Pavel ne arată că Evanghelia corespunde în chip desăvârșit oricăror exigențe de morală individuală, familială și socială. Totodată, el enunță câteva din principiile religioase menite să schimbe din temelie caracterul raporturilor sociale dintre oameni. Cu o sublimă îndrăzneală pentru epoca orânduirii sclavagiste, Apostolul neamurilor afirmă aci că toți oamenii sunt egali înaintea lui Dumnezeu, părintele și stăpânul nostru al tuturor, și că starea de sclavie — această oribilă anomalie socială — este incompatibilă cu demnitatea dobândită de creștini prin însușirea roadelor jertfei de pe Golgota (VII). După aceasta, Apostolul trece la cea de a doua problemă ridicată de Corinteni, prin scrisoarea adusă la Efes de către Stefanos, Fortunat și Ahaic, și anume:

6. Atitudinea față de idolotite. (VIII—X).

Problema reglementării raporturilor civice dintre creștini și compatrioții lor păgâni prezintă aspecte foarte variate în decursul dezvoltării Bisericii între neamuri. La Corint, creștinismul dă piept cu filosofia elină, cu antinomismul epicureic, cu idolatria păgână și cu principalele meștehne ale lumii greco-romane, ale iudaismului din diaspora și ale vulgului din centrele cosmopolite și comerciale din spre Răsăritul imperiului. Sf. Pavel înarmează pe creștinii din comunitatea locală cu toate cunoștințele necesare noiei lor vieți religioase și ia toate măsurile pentru păstrarea unității, sfințeniei, sobornicității și apostolicității Bisericii lui Hristos. Acum, el lămurește o nouă problemă: aceea a definiției atitudinii creștine față de cărnurile și alimentele provenite dela jertfele păgâne, ori suspecte de idolatrie.

Prin caracterul ei religios, moral și social, problema atitudinii creștine față de alimentele consacrate idolilor, este una dintre cele mai complexe. Ea se ridică la suprafața conștiinței creștine mai întâi în Antiohia Siriei, unde se organizează temeinic cea dintâi Biserică în afara Palestinei și unde se produce cel dintâi contact între modul creștin și modul păgân de viață²). Dela început, ea dă naștere unor controverse aprinse între creștinii recrutați dintre Iudei și creștinii recrutați dintre păgâni. Din această cauză, soluționarea ei a fost încredințată atunci Sfinților Apostoli, care au înscris-o pe ordinea de zi a Sinodului ținut la Ierusalim în

2. F. A. XI, 26; XII, 24-25; XIII, 1; XIV, 26-28 și XV, 1 și urm.

toamna anului 49. Sinodul Apostolic pune capăt controverselor din Siria și Cilicia, interzicând creștinilor recrutați dintre păgâni, odată cu actele de desfrânare, și consumarea cărnurilor provenite de la jertfele idolești, a animalelor sugrumate și a sângelui³). Hotărârea acestui Sinod nu era însă menită să se generalizeze și nu-și propunea să rezolve cu anticipare și în chip uniform toate cazurile speciale care se vor ivi mai târziu, în alte comunități. De aceea, problema rămâne încă deschisă pentru celelalte comunități creștine din lumea păgână. La Corint, ea se ivește la câțiva ani după plecarea Sf. Pavel din Ahaia și devine curând atât de acută, încât se simte nevoia consultării exprese a Apostolului. În ce constă, în ultimă analiză, această problemă?

Se știe că esența și scopul religiunilor păgâne din antichitate nu consta într'o înobilare morală sau spirituală a omului, ci în angajarea lui exterioară și oarecum mecanică spre îndeplinirea anumitor acte de cult, cărora li se atribuia o putere magică și de care erau legate apoi, într'un fel sau într'altul, o mulțime de practici, de obiceiuri și de superstiții în viața individuală, în viața de familie și chiar în viața socială și politică. În lumea greco-romană, era pedepsit pentru crima de impietate nu acela care tăgăduia în public existența zeilor, cât mai ales acela care refuza săvârșirea actelor rituale legate de cultul zeilor locali și imperiali. Intre aceste acte, sacrificiile de animale și participarea la ospetele sacre în temple, în instituțiile publice și în familii, ocupau locul central. În mod obișnuit, sacrificiile se aduceau în temple, unde se aflau statuile și altarele diferitelor zeități. Dar ele se puteau aduce și în afară de temple, adică în localurile instituțiilor publice, în casele particulare și chiar sub cerul liber, în cetate sau dincolo de zidurile ei. Jertfele marcau pentru păgâni toate momentele mai însemnate din viața individului, a familiei, a obștei locale și a imperiului. Iar asemenea momente erau multe și dese, ca și zeii născociți pentru ocrotirea tuturor vicțiilor, ori pentru explicarea tuturor fenomenelor naturii și întâmplărilor vieții. Cultul sau adorarea zeilor consta în primul rând în jertfirea animalelor și în participarea la mesele sacre, unde se consumau anumite părți din trupul victimelor și se săvârșeau unele acte rituale. Dacă la ospetele sacre participau oaspeți mai numeroși, iar cărnurile provenite din animalele jertfite în cinstea zeilor erau insuficiente, ele se înlocuiau cu alimente stropite cu sângele acestora. În marile orașe, jertfele oferite zeilor de către închinători alcătuiau adesea cantități enorme. Pe altare, se ardeau pentru idoli numai părți alese. Alte părți din trupul animalelor și păsărilor erau rezervate preoților sacrificatori. Restul, care alcătuia cea mai mare parte, se consuma pe loc de asistenți, în semn de comuniune mistică cu zeul⁴), ori se restituia aceluia care aduseseră jertfa, având a fi servit apoi în familii, în cadrul unor mese solemne, la care erau invitați prietenii, cunoscuții și rudele⁵). Uneori se sacrificau atât de multe animale, încât carnea rămasă se încredința măcelarilor, spre a fi vândută locuitorilor orașului, pentru hrana

3. F. A. XV, 20 și 28 și urm.; XXI, 25.

4. I Cor. VIII, 10; X, 7, 21-22.

5. I Cor. X, 27 și urm.

zilnică ⁶⁾. Alteori, preoții păgâni vizitau în mod special măcelăriile și magazinele alimentare și săvârșeau într'însele anumite slujbe, făcând libațiuni și rugăciuni asupra alimentelor puse în vânzare și angajând astfel pe toți cumpărătorii într'un act indirect și inevitabil de idolatrie colectivă. În vocabularul vremii, asemenea cărnuri și alimente purtau numele de «*idolotite*» (εἰδωλον: idol + θύειν: a sacrifica) ⁷⁾.

În asemenea condițiuni, se înțelege dela sine că ferirea de idolotite era extrem de anevoioasă. Numai creștinii recrutați din sânul membrilor sinagogii erau feriți de această primejdie și aveau conștiința împăcată în privința provenienței alimentelor pe care le consumau. Ei fuseseră obișnuiți din copilărie să evite contactul direct cu păgânii, așa încât, după convertire, nu simțeau nicio dificultate în a se izola de adoratorii zeilor. Cunosându-le credința și obiceiurile deosebite, chiar păgânii îi lăsau într'ale lor și îi ocoleau, neinvitându-i nici la sacrificiile, nici la solemnitățile și nici la mesele lor. În plus, Iudeii aveau în toate orașele mai însemnate magazine proprii, în care nu erau aduse cărnuri și alimente suspecte de idolatrie și de unde se puteau aproviziona mai departe și cei trecuți la creștinism.

Cu totul alta era situația creștinilor recrutați dintre păgâni. Aceștia nu puteau rupe orice legătură cu rudele, cu prietenii și cu compatrioții lor neconvertiți ⁸⁾. Ei erau solicitați să participe ca și mai înainte la solemnitățile și la întrunirile păgânilor și se aflau astfel într'o neconținută primejdie de a se atinge de idolotite. În plus, ei erau siliți să-și procure hrana zilnică din magazinele obișnuite ale comercianților păgâni, care primeau spre desfacere tot felul de alimente și care se întreceau uneori în a distribui, de preferință, cărnuri consacrate idolilor. Pentru reglementarea conduitei lor, trei întrebări se cer, deci, lămurite: Se poate procura carnea dela măcelarii păgâni, care vând adesea carnea rămasă dela sacrificii sau consacrată în vreun fel idolilor? Este îngăduită participarea creștinilor la mesele oferite de rude sau de prieteni, unde se servesc și alimente suspecte de idolatrie? Se poate admite, în cazuri speciale, participarea creștinilor aflați în funcțiuni publice la solemnitățile religioase, la sacrificiile și la ospețele sacre din capiştele sau templele idolilor?

Până să primească răspunsul Apostolului, se pare că creștinii din Corint rezolvau diferit aceste întrebări. Unii aplicau cu strictețe hotărîrea Sinodului Apostolic (F. A. XV, 29), abținându-se cu teamă dela orice atingere de idolotite, evitând cât mai mult contactul cu păgânii și criticând aspru pe aceia care nu împărțeau punctul lor de vedere. Alții mâncau cu conștiința liniștită tot ce se vindea în magazinele alimentare din oraș și tot ce li se punea înainte la mesele oferite de rude și de cunoscuți, fără să țină seama de conștiința semenilor lor și fără să atribuie mâncărilor consacrate idolilor vreo impuritate intrinsecă. Alții, în sfârșit, mai puțini la număr, se socoteau înțelepți și tari în credință și participau fără rezervă chiar la ospețele sacre ale compatrioților lor păgâni, scandalizând întreaga Biserică prin conduita lor prea liberală.

6. I Cor. X, 25-26.

7. F. A. XV, 29; I Cor. VIII, 1, 4, 7; X, 19, 28; F. A. XXI, 25 și Apoc. II, 14 și 20.

8. I Cor. V, 9-10; X, 27.

Pentru lămurirea tuturor și pentru rezolvarea definitivă a problemei, Sf. Pavel stabilește mai întâi două principii generale: Idolotitele nu produc nicio pângărire reală, pentru motivul că zeii păgânilor sunt inexistenți; orice faptă permisă poate deveni nepermisă, dacă scandalizează pe alții prin săvârșirea sau prin consecințele ei. La rândul lor, aceste principii generale sunt subordonate următoarelor două norme morale: Datoria fiecărui creștin de a menaja în orice împrejurare conștiința fraților săi de credință, așa cum poruncește legea iubirii de aproapele; datoria fiecărui creștin adevărat de a renunța de bună voie la orice drepturi personale, în folosul colectivității din care face parte și pentru zidirea Bisericii lui Hristos. Iar aceste principii și norme sunt ilustrate, în vederea soluțiilor practice, prin două exemple: Conduita Sf. Apostol Pavel, care-și petrece viața în desăvârșită înfrânare și renunțare la plăcerile trupești; conduita poporului ales în timpul rătăcirii în pustie, după eliberarea din robia egipteană de patru sute de ani. În epistolă, aceste idei sunt expuse în următoarea ordine și argumentare:

a. **In domeniul vieții și desăvârșirii religioase, cunoștințele secrete sunt păgubitoare dacă nu se unesc cu iubirea de Dumnezeu și de aproapele (VIII, 1—3).** Într-adevăr, toți Corintenii știu ce sunt idolotitele, dar nu toți știu că, fără dragoste orice cunoștință este zadarnică și vătămătoare. Acum, ei află că adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu se dobândește nu numai cu ajutorul minții, ci și cu ajutorul inimii și că ea se arată mai ales în iubirea aproapelui⁹⁾. Din această cauză, problema idolotitelor nu poate fi rezolvată numai pe cale speculativă.

b. **Zei invocăți de păgâni sunt absolut inexistenți; consecință, niciun aliment nu poate spurca pe închinătorii adevăratului Dumnezeu (VIII, 4—6).** Din punct de vedere dogmatic, toți creștinii sunt convingși că zeii păgânilor sunt simple închipuiri și că nicio realitate obiectivă nu corespunde statuilor lor. După învățătura mărturisită de fiecare creștin, există un singur Dumnezeu, Tatăl nostru al tuturor și Creatorul a tot ce există, și un singur Domn, Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, acela «prin care sunt toate și noi prin El». Din această cauză, consumarea idolotitelor nu produce nicio întinăciune, iar himerele și născocirile superstițioase invocate asupra lor nu le pot sustrage de sub stăpânirea adevăratului Dumnezeu. Așa dar, niciun aliment nu ne poate spurca în chip obiectiv. Totuși, această convingere teoretică nu-i suficientă pentru reglementarea conduitei practice a creștinilor față de cărnurile jertfite idolilor.

c. **În manifestarea libertății principiale față de alegerea alimentelor, creștinii trebuie să țină seama atât de propria lor conștiință, cât și de conștiința celorlalți membri ai Bisericii, după criteriul general al iubirii de aproapele (VIII, 7—13).** În principiu, creștinul este absolut liber în alegerea și în consumarea alimentelor necesare întreținerii vieții sale trupești¹⁰⁾. Mântuitorul a anulat toate descrițiunile rituale și toate restric-

9. Comp. I Ioan IV, 7—21.

10. I Cor. VI, 12-14; Rom. XIV, 16; Col. II, 16-17, etc.

țiile alimentare ale legii mozaice, acordând ucenicilor săi o deplină libertate în rezolvarea practică a problemelor culinare ¹¹). Nu toți Corinteni s'au ridicat însă cu mintea la înțelegerea acestei învățături. Căci dacă cei mai mulți dintre dânsii sunt încredințați în cugetul lor de tăria acestui adevăr evanghelic, alții, mai puțin instruiți, atribuie încă zeilor păgâni o oarecare realitate și influență și văd în idolotite sursa unor reale întinări religioase. Pentru unii ca aceștia, criteriul cunoașterii speculative trebuie completat, pe de o parte, cu acela al propriei lor conștiințe și, pe de altă parte, cu acela al iubirii de aproapele, care ne obligă să menajăm totdeauna cugetul fraților noștri de credință. Atitudinea față de idolotite este, în sine, o problemă indiferentă din punct de vedere moral și religios. În clipa în care scandalizează pe aproapele, ea nu mai este însă indiferentă. Din această cauză, există împrejurări concrete în care suntem datori să nu ne folosim de toată libertatea noastră, ca să nu devenim un rău exemplu pentru cei slabi și să nu provocăm, fără voie, poticnirea aceluia pentru care a murit Hristos. Cel ce smintește un frate, păcătuiește deci contra lui Hristos însuși, printr'unul din mădulele trupului Său tainic. În acest sens, Sf. Pavel scrie Corintenilor: «**Luați seama ca nu cumva libertatea voastră să fie poticnire pentru cei slabi. Căci de te va vedea cineva pe tine, cel ce ai cunoștință, șezând în capștea idolilor, oare cugetul lui, slab fiind, nu se va îndemna să mănânce din jertfele idolești? Și va pieri, din pricina cunoștinței tale, fratele tău cel slab, pentru care Hristos a murit. Și așa, păcătuiind împotriva fraților și lovind în cugetul lor cel slab, păcătuiți față de Hristos. Drept aceea, dacă mănucarea smintește pe fratele meu, nu voi mânca în veac carne, ca să nu scandalizez pe fratele meu.**» Ce cuvinte înțelepte și ce sublimă învățatură despre raportul desăvârșit între libertate și înfrânare, între știință și dragoste, între drepturile și datorile fiecăruia, între teoria și practica vieții cu adevărat religioase!

d. În atitudinea față de idolotite, Corinteni sunt îndemnați să urmeze exemplul Apostolului, care se dă pe sine pildă vie de urmat întru toate (IX, 1—27). Orice educator știe din proprie experiență cât de neputincioase sunt uneori sfaturile înțelepciunii, dacă nu sunt ilustrate prin aplicarea lor integrală în viața educatorului. Ca un adevărat pedagog, Sf. Pavel unește deci învățătura cu propriul său exemplu. În acest scop, el amintește Corintenilor câteva din drepturile sale personale, la care a renunțat de bună voie, cu scopul dobândirii tuturor pentru Evanghelie. Ca apostol direct al lui Iisus Hristos și ca părinte duhovnicesc al creștinilor din Corint, el ar avea tot dreptul să fie întreținut pe cheltuiala comunității, în conformitate cu poruncile Sf. Scripturii, cu rânduiala firii și cu exemplul celorlalți apostoli și misionari. Sf. Scriptură poruncește ca cei ce slujesc altarului, dela altar să mănânce ¹²), iar Domnul ordonă ca cei ce propovăduiesc Evanghelia, din Evanghelie să trăiască ¹³). Natura rânduieste ca plugarul să se bucure de roadele muncii sale, ca păstorul să mănânce din laptele turmei, ca podgoreanul să se hrănească din produsele viei și

11. Matei XV, 17—20; Marcu VII, 18—23; F. A. X, 9—16.

12. Deut. XXV, 4; XVIII, 1; XXIV, 14—15.

13. Matei X, 10, 11, 40, 41; Luca IX, 3; X, 7, etc.

ca ostașii să se întrețină din leafa pe care o primesc dela alții. Pe acest temei, majoritatea predicatorilor Evangheliei sunt întreținuți din contribuția credincioșilor, iar frații Domnului și ceilalți Apostoli, în frunte cu Chifa (Simon-Petru), beneficiază de acest drept elementar împreună cu soțiile lor. De aceea, Sf. Pavel întreabă pe Corinteni: «Oare n'avem dreptul să mâncăm și să bem? Oare n'avem dreptul să luăm cu noi o soră ca femeie, ca și ceilalți Apostoli, ca și frații Domnului și ca Chifa? Oare numai eu singur și Varnava n'avem dreptul de a nu lucra?... Dacă noi am semănat la voi cele duhovnicești, este oare mare lucru de vom secera din cele trupești ale voastre?... Dar eu nu m'am folosit de nimic din acestea și n'am scris acestea ca să se facă și cu mine așa». Care este mobilul suferințelor al unei astfel de abnegații? Răspunsul ni-l dă chiar Apostolul: «Căci de vestesc Evanghelia, nu îmi este mie laudă, pentru că stă asupra mea o mare datorie și vai mie de nu voi binevesti! Căci de fac aceasta de voie, voi avea plată; dar dacă o fac fără voie, atunci nu-mi îndeplinesc decât însărcinarea care mi-a fost încredințată». Prin aceste cuvinte, Sf. Pavel arată Corintenilor că activitatea sa misionară nu constituie pentru el un titlu de merit, de slavă și de răsplată din partea lui Dumnezeu, decât în măsura în care renunță de bună voie la orice răsplată din partea oamenilor. Ceilalți Apostoli au urmat pe Domnul de bună voie și s'au fâgăduit singuri răspândirii creștinismului în lume. Saul din Tars a fost mai întâi prigonitor fanatic al Bisericii. Convertirea lui s'a făcut printr'un act de violență divină, pe drumul Damascului, când a văzut pe Domnul și când a auzit aceste cuvinte: «Cu gren îți este să lovești cu piciorul împotriva boldului»¹⁴). Din clipa aceea, evidentă intuitivă a învierii Mântuitorului l-a constrâns să vestească fără încetare dumnezeirea Aceluia pe care-l căutase ca pe un mort și care, arătându-i-se viu, l-a determinat să refuze orice răsplată pământească pentru predica sa, spre a se învrednici de iertarea și răsplata lui Dumnezeu. În acest scop, el a renunțat nu numai la drepturile sale de misionar, ci și la năzuințele firești ale trupului său, refuzând darurile credincioșilor¹⁵), siujind ca un rob oamenilor, trăind în feiul lor și făcându-se tuturor toate, ca măcar pe unii să-i mântuiască. Pentru acest înalt ideal religios, el și-a supus trupul celei mai aspre înfrânări, după exemplul acelora care se nevoiesc să câștige laurii biruințelor în întrecerile și în luptele grecești și romane, desfășurate la Corint în cadrul jocurilor istmice¹⁶). Sf. Pavel amintește Corintenilor aceste lucruri, ca să-i îndemne să facă din urmarea lui Hristos o luptă eroică împotriva poftei trupului. De aceea, vorbind despre exemplul său de apostol și de părinte, spune: «Oare nu știți că cei ce alergă în stadion toți alergă, dar unul singur ia premiul? Așa să alergați ca să-l luați. Și oricine se luptă se înfrânează dela toate: ei ca să ia cunună stricăcioasă, iar noi necrăcioasă. Drept aceea, eu așa alerg, nu ca la întâmplare; mă lupt cu pumnul, dar nu ca unul care bate văzduhul; ci îmi strunesc trupul meu și-l robesc ascultării, ca nu cumva, propovăduind altora, eu însumi să mă găsesc netrebnic». Și cu adevărat mare a fost virtutea, lupta și biruința

14. F. A. IX, 5; XXVI, 14.

15. I Cor. IX, 15—18; II Cor. XI, 7—12; XII, 13 și urm., etc.

16. Fil. III, 12-14; II Tim. IV, 7-8.

Sf. Pavel! Asemenea ostașilor din armata romană, el s'a într'armat cu panoplia ostășească și a biruit pe adversarii dreptei credințe. Asemenea sportivilor bine antrenați dela jocurile olimpice, el și-a strunit trupul, supunându-l cu totul voiei sufletului și s'a înălțat spre Hristos Domnul, ținta supremă a vieții sale¹⁷). Cât de ușoară apare, în comparație cu înfrânarea lui, renunțarea Corintenilor la idolotite, când e în joc interesul fraților lor de credință și cauza sfântă a Evangheliei!

e. Ca să nu-și pericliteze mântuirea din pricina subestimării primejdiei de idolatrie, Corinteni sunt sfătuiți să ia aminte la experiența făcută de poporul ales în peregrinarea lui spre pământul făgăduinței (X, 1—12). La propriul său exemplu și la pildele de înfrânare oferite de participanții la întrecerile sportive și la luptele din arenele greco-romane, Apostolul adaugă un exemplu biblic. El amintește Corintenilor câteva fapte din istoria poporului ales și-i duce cu gândul la experiența făcută de urmașii lui Avraam după ieșirea din țara Egiptului, când rătăceau prin pustii Arabiei, în drum spre Canaan. În acele vremuri, toți Israeliiți au fost conduși de norul cel luminos¹⁸), toți au trecut în chip minunat prin Marea Roșie¹⁹) — preînchipuire a tainei Sf. Botez, — toți au fost hrăniți cu mană cerească²⁰) — preînchipuire a tainei Sf. Euharistii —, toți au băut din apa izvorâtă în chip supranatural din stâncă²¹) — preînchipuire a lui Iisus Hristos, Mântuitorul lumii — și toți s'au împărtășit din bună-tatea lui Dumnezeu, care i-a scăpat de robia egipteană și i-a unit cu Moise prin ocrotirea sau botezul norului și mării. La aceste extraordinare bine-faceri dumnezeiești, fiii lui Israil n'au răspuns însă cu recunoștința și cu vrednicia cuvenită. Din cauză că au săvârșit acte de idolatrie și de desfrânare, din cauză că au pus la încercare pe Dumnezeu prin neîncrederea lor și din cauză că s'au plâns de asprimea călătoriei, cărtind ca niște neînțelepți împotriva Celui Prea Înalt, mulți dintre dânșii au fost pedepsiți fără cruțare de mânia divină și n'au mai apucat să intre cu Iosua în Țara Sfântă²²). Corinteni încrezuți în cunoștința lor teoretică despre inexistența zeilor, dar înclinați spre participarea la ospetele idolilor, să ia deci aminte la primejdia care-i pândeste, căci «toate acestea li s'au întâmplat (Evreilor) ca pilde și s'au scris spre povățuirea noastră... ca să nu fim poftitori de rele, așa cum au poftit aceia» (comp. Iuda, 5—7).

După lămurirea problemei prin expunerea principiilor religioase, a normelor morale și a exemplelor istorice referitoare la deșertăciunea idolilor și a practicilor idolatre, Sf. Pavel trece la îndrumarea atitudinii practice față de idolotite. Luând pe rând întrebările formulate de Corinteni, el le răspunde prin următoarele sfaturi și îndrumări:

17. I Tes. V, 8; Ef. VI, 11—17; Gal. V, 7; I Tim. IV, 8; II Tim. II, 4-5; IV, 6-8; Evrei XII, 3-4, etc.

18. Exod. XIII, 20-22; Ps. CIV, 39; Num. IX, 15—23.

19. Exod. XIV, 13—31.

20. Exod. XVI, 4—35.

21. Exod. XVII, 1—6; Num. XX, 1—11.

22. Exod. XV, 24; XVI, 2; XVII, 3; XXXII, 1; Num. XI, 1-3; XIV, 1 și urm.; XVI, 1 și urm.; XXI, 4 și urm.; XXV, 1 și urm., etc.; Iuda, 5-7.

f. Creștinii care locuiesc în orașele păgânilor își pot procura din comerț orice fel de alimente, fără nicio restricție impusă de conștiința lor religioasă (X, 25-26). Idolotitele puse în vânzare în magazinele publice sunt alimente obișnuite. În consecință, orice teamă referitoare la presupusa lor impuritate trebuie să dispară: «Mâncați tot ce se vinde la măcelărie, nimic întrebând pentru cugetul vostru». Căci «al Domnului este pământul și plinirea lui» (cf. Ps. XXIV, 1). Cu aceasta, Apostolul liniștește conștiințele prea scrupuloase și asigură tuturor creștinilor o deplină libertate în procurarea normală a alimentelor de care au nevoie.

g. Participarea creștinilor la mesele profane oferite de rude, prieteni și cunoscuți este oricând îngăduită, dacă nu prilejuiește jignirea conștiinței noastre sau a conștiinței aproapelui (X, 27—30). Creștinii din Corint pot accepta invitațiile de participare la întrunirile familiare și amicale ale compatrioților lor păgâni și sunt liberi să mănânce din tot ce li se servește, cu singura condiție de a nu fi pentru nimeni o pricină de scandal: «Și de vă pofteste cineva din cei necredincioși și voiți să mergeți, mâncați din tot ce vi se pune înainte, nimic întrebând pentru cugetul vostru. Dacă, însă, cineva vă va spune: Aceasta provine din jertfa idoloilor, să nu mâncați, pentru cel care v'a spus și pentru cugetul vostru... căci pentru ce libertatea mea să fie judecată de alt cuget? Dacă eu sunt părtaș karului, de ce să fiu defăimat pentru un lucru, pentru care aduc (lui Dumnezeu) mulțumire?». Cel mai bun comentariu al acestor cuvinte se află în epistola către Romani, unde același Apostol scrie: «Știu și sunt încredințat în Domnul Iisus că nimic nu este spurcat prin sine, decât numai pentru cel ce i se pare a fi ceva spurcat... Dar dacă fratele tău se mânănește din pricina mâncării, atunci nu mai umbli potrivit dragostei. Nu pierdeți din mâncarea ta pe acela pentru care Hristos a murit. Să nu fie deci defăimat bunul vostru (libertatea)... Nu stricați lucrul lui Dumnezeu pentru mâncare. Toate sunt curate, dar este rău omul care mănâncă spre sminteală. Bine este să nu mănânci carne, nici să bei vin, nici să faci ceva de care fratele tău se poticnește, se smintește, sau se slăbește. Ai tu credință? În tine însuși să o ai înaintea lui Dumnezeu. Fericit cel ce nu se osândește pe sine în ceea ce alege. Iar cel ce se îndoiește cu gândul când mănâncă, se osândește, pentru că nu lucrează din credință; și tot ce nu este din credință, este păcat» (Rom. XIV, 14—23; cf. I Cor. VIII, 6—13). În folosirea libertății de participare la mesele particulare și la întrunirile obișnuite ale păgânilor și în determinarea conduitei creștinilor la asemenea mese și întruniri, Sf. Apostol Pavel introduce așa dar un corectiv dublu: respectarea conștiinței proprii și menajarea conștiinței aproapelui, criterii nedespărțite de virtutea credinței și de virtutea iubirii de aproapele.

Nu tot astfel poate fi privită reglementarea atitudinii față de mesele religioase organizate în templele ori în cinstea zeilor păgâni. Față de asemenea mese, atitudinea creștinilor trebuie să fie cu totul alta, libertatea lor de conștiință izbindu-se, în formele ei de manifestare, de o interdicție totală și categorică din partea Sf. Pavel:

h. Participarea creștinilor la ospetele sacre ale păgânilor este cu desăvârșire interzisă (X, 13—24). Centrul cultului zeilor consta în partici-

parea la jertfe și în consumarea unor părți dintr'însele. Prin ospetele organizate în cinstea zeilor, se urmărea totdeauna un scop împătrit: comuniunea între comeseni; comuniunea între comeseni și preotul sacrificator; comuniunea între comeseni și jertfă, vehicul de presupuse binecuvântări și puteri; comuniunea între comeseni și zeul respectiv, socotit prezent în mijlocul adoratorilor săi²³). Vrând-nevrând, participarea la ospetele sacre ale păgânilor constituia deci, pentru oricine, un act de idolatrie propriu zisă. Din această cauză, Apostolul o interzice cu desăvârșire, iar martirii au refuzat-o cu prețul vieții.

Interzicerea participării la mesele idolilor derivă din porunca generală de a ne feri de idolatrie. Ea izvorăște, pentru creștini, din convingerea că idolii și zeii au fost născociți de diavol, pentru amăgirea noastră, și că orice act de idolatrie se săvârșește, în ultimă analiză, în cinstea și după voia demonilor. Din această cauză, Sf. Pavel scrie: «De aceea, iubiții mei, fugiți de slujirea idolilor... Deci, ce zic? Că idolul este ceva, sau că ceea ce se jertfește idolului este ceva? Nu, ci eu spun că cele ce jertfesc păgânii le jertfesc dracilor și nu lui Dumnezeu. De aceea nu voiesc ca voi să vă faceți părtași dracilor».

Semnificația jertfelor idolești era cunoscută tuturor creștinilor recrutați dintre păgâni. Celor recrutați dintre Iudei, Apostolul le amintește analogia jertfelor mozaice, care puneau pe fiii lui Israel în comuniune directă cu altarul lui Iahve: «Vedeți pe Israel după trup: oare nu sunt părtași la jertfelnic cei ce mănâncă jertfele?». Pentru creștini, există o singură jertfă: Sf. Euharistie, taina prin care noi ne împărtășim cu însuși trupul și sângele lui Hristos. Această împărtășire este incompatibilă cu orice fel de participare la mesele idolilor. De aceea, Apostolul scrie Corintenilor: «Vă vorbesc (acum) ca unor înțelepți; judecați voi înșivă ceea ce vă spun: Paharul binecuvântării pe care-l binecuvântăm, nu este oare împărtășirea cu sângele lui Hristos? Pâinea pe care o frângem, nu este oare împărtășirea cu trupul lui Hristos? Căci o pâine, un trup suntem noi cei mulți, pentru că toți ne împărtășim dintr'o singură pâine... Nu puteți bea și paharul Domnului și paharul demonilor! Nu puteți fi părtași și mesei Domnului și mesei dracilor! Întărita-vom oare mânia lui Dumnezeu? Oare suntem noi mai tari decât el?». Cu aceste cuvinte, subiectul referitor la idolotite este pe deplin lămurit. Orice creștin devotat cauzei evanghelice va înțelege de acum înainte toată urfciunea ospetelor idolești și va ști pentru ce trebuie să le evite, dacă nu vrea să se despartă de Hristos.

Tema atitudinii față de alimentele consacrate idolilor se încheie cu o scurtă concluzie generală (X, 31—XI, 1; cf. X, 23-24), în care Sf. Pavel îndeamnă pe cititorii epistolei sale să se folosească numai spre bine de libertatea morală dobândită prin Botez, să nu săvârșească nicio faptă păgubitoare pentru alții și să-și dedice întreaga viață slujirii aproapelui și întăririi Bisericii lui Dumnezeu: «Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate-mi folosesc; toate-mi sunt permise, dar nu toate zidesc. Nimeni să nu se îngrijească (numai) de ale sale, ci fiecare și de ale altuia. ..Deci fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți. Nu fiți poticnire nici Iudeilor, nici Elinilor, nici Bisericii lui

23. Cf. F. Prat, *La Théologie de S. Paul*, I, Paris, 1927, p. 139.

Dumnezeu. După cum și eu întru toate mă silesc să plac tuturor, necăutând folosul meu, ci pe al celor mulți, ca să se mântuiască». Apoi, ca să dea și mai multă putere sfaturilor sale și ca un adevărat apostol, educator și părinte, adaugă: «Fiți următori mie, precum și eu sunt lui Hristos» (XI, 1). Căci mai presus de orice învățătură și de orice exemplu, Iisus Hristos rămâne modelul cel mai desăvârșit și numai spre urmarea lui trebuie să tindem cu gândul, cu inima și cu purtarea noastră. Iată pentru ce fiecare preot are datoria sfântă să urmeze cel dintâi pilda vieții lui Hristos și s'o arate apoi tuturor credincioșilor, dacă voiește să-și îndeplinească cu vrednicie slujirea ce i s'a încredințat prin taina hirotoniei.

7. Ținuta la adunările de cult (XI).

Ireproșabila comportare a creștinilor din primele veacuri în viața socială constituie una dintre cele mai importante contribuții la succesul răspândirii creștinismului între neamuri. Indrumarea teoretică a acestei comportări s'a făcut dela început pe baza celor mai desăvârșite principii morale și religioase și s'a cristalizat în următoarele norme generale de conduită practică: datoria fiecărui om de a trăi în cele mai bune relații cu toți semenii săi și de a contribui prin toate acțiunile sale la promovarea binelui obștesc; datoria fiecărui creștin de a oferi lui Dumnezeu închinarea care i se cuvine și de a lupta din toate puterile sale împotriva forțelor întunericului și ale păcatului.

Relațiunile dintre creștini în cadrul vieții lor religioase și civice au fost reglementate de către Sf. Apostol Pavel în pericopele consacrate combaterii desbinărilor în viața bisericească, pedepsirii incestuosului, evitării contactului cu desfrânații, modalității împăcării celor împricinați și comportării diferitelor categorii de credincioși, în familie și în societate. Relațiunile creștinilor cu compatrioții lor păgâni au fost îndrumate în pericopele referitoare la combaterea păcatelor specifice lumii păgâne, la interzicerea judecării neînțelegerilor dintre credincioși înaintea instanțelor juridice necreștine, la clarificarea situației căsătoriilor mixte, la datoriile creștine față de obiceiurile religioase ale păgânilor și mai ales în sfaturile referitoare la atitudinea membrilor Bisericii din Corint față de ospetele organizate în cinstea zelor, față de idolotitele puse în vânzare în magazinele publice și față de alimentele servite la mesele profane oferite de rude, prieteni și cunoscuți.

Tema atitudinii creștine față de instituțiile, obiceiurile și întrunirile religioase ale păgânilor evocă, în gândirea Sf. Pavel, prin contrast, imaginea adunărilor de cult ale ucenicilor lui Hristos. Cu câtă bucurie aflase el, dela oamenii din casa Hloei și dela Stefanos, Fortunat și Ahaic, delegații Corintenilor, că adunările religioase ale creștinilor din Corint se țin cu regularitate în fiecare Duminică (XVI, 2), că locașurile de cult sunt frecventate de credincioși tot mai numeroși și din toate clasele și categoriile sociale și că majoritatea destinatariilor epistolei sale păstrează cu fidelitate Sf. Tradiție, întregitoarea Sf. Scripturi și cel dintâi vehicul pentru transmiterea învățăturii evanghelice! De aceea, după ce îndeamnă pe Corinteni să urmeze întru totul pilda vieții sale, pentru a se apropia printr'înșa de chipul lui Hristos, modelul cel desăvârșit de viață (XI, 1), Sf. Pavel adresează cititorilor epistolei, cu sinceră mulțumire, următoarea

felicitare apostolică: «**Vă laud, fraților, că vă aduceți aminte de toate ale mele și țineți predaniile precum vi le-am dat**» (XI, 2).

Intr'adevăr, adunările de cult ale Bisericii din capitala Ahaei aveau cu ce mulțumi inima Sf. Pavel. Ele manifestau tăria credinței Corintenilor, care se bucurau din plin de darurile Sf. Duh și care întăreau tot mai mult poziția Bisericii față de lumea păgână din oraș.

Mulțumirea Apostolului nu era însă deplină. Dela o vreme, câțiva nori își făcuseră apariția în atmosfera acestor întruniri săptămânale²⁴). Dela aceiași informatori, Sf. Pavel aflase, cu mâhnire, că unele femei din Biserica locală, abuzând de libertatea dobândită prin Botez și înțelegând greșit egalitatea lor cu bărbații, își îngăduiau o ținută exterioară nepotrivită sexului lor și manifestau în adunări o emancipare care da naștere la comentarii defavorabile din partea celorlalți membri ai comunității²⁵), că la agape se produceau unele abuzuri și abateri neconforme cu caracterul și scopul acestor reuniuni frățești²⁶), că neorânduile dela agape se răsfrângeau uneori și asupra slujbei Sfintei Euharistii, centrul cultului creștin²⁷), și că unele confuzii se arătau în folosirea harismelor și în aprecierea raportului lor cu virtuțile creștine, nesocotindu-se oarecum cultivarea iubirii de Dumnezeu și de aproapele, calea cea mai sigură pentru dobândirea vieții de veci și a desăvârșirii cerești²⁸).

Conduita femeii în societate trebuie îndrumată în conformitate cu normele generale de morală creștină. Ca și bărbații, femeile sunt datoare să se ferească de orice ispită de desfrânare și să-și ducă viața în sfințenie desăvârșită, după exemplul femeilor evlavioase descrise în Vechiul Testament și după învățătura Mântuitorului și a Sf. Apostoli. În principiu, ele au aceleași drepturi și aceleași datorii ca și bărbații, iar această egalitate se arată mai ales în relațiile dintre soți în viața conjugală și particulară²⁹). Egalitatea principială dintre bărbat și femeie nu duce, însă, în realizarea ei, la o uniformizare absolută de drepturi și de datorii și la suprimarea deosebirilor firești dintre cele două sexe, ci la o desăvârșită armonizare a năzuințelor lor speciale în viața socială, în viața de familie și în viața religioasă.

Se știe că, în lumea veche, femeile aveau mai pretutindeni o poziție minoră în raport cu bărbații. Ele erau obligate să-și ducă viața într'o oarecare obscuritate, aflându-se, până la căsătorie, sub autoritatea tatălui, iar după aceea sub ascultarea soțului. În familie, ele-și petreceau vremea muncind fără întrerupere pentru nevoile casei. În afară de familie, ele erau lipsite de cele mai multe drepturi, în comparație cu bărbații, iar în Orient erau obligate să-și acopere fața cu un văl care să le ferească de privirile străinilor și să arate dependența lor absolută față de soți. În adunările religioase ale păgânilor, inferioritatea lor față de bărbați era și mai pronunțată. La Greci, bărbații trebuiau să se roage numai cu capul

24. Comp. Iuda 12 și II Petru II, 13.

25. I Cor. XI, 2--16; XIV, 33--36.

26. I Cor. XI, 17--22 și 33-34.

27. I Cor. XI, 23--34.

28. I Cor. XII, 1--XIV, 33.

29. I Cor. VI, 16--20; VII, 1--40.

descoperit, iar femeile numai cu capul acoperit. Pentru bărbați, desvelirea capului era semnul autonomiei și al demnității, iar vâlul era, pentru femei, simbolul supunerii și inferiorității. Aceste obiceiuri puteau varia dela un popor la altul, dar toate izvorau dintr'o profundă desconsiderare a demnității femeii, pe care egoismul și tirania bărbaților o coborâseră într'o stare echivalentă cu sclavia.

Creștinismul, care-și propune să restaureze chipul lui Dumnezeu în om și să înobileze toate relațiunile dintre oameni, nu aprobă sub nicio formă această mentalitate retrogradă de desconsiderare a demnității femeii. Evanghelia este cea dintâi chartă religioasă a drepturilor omului, iar Biserica este cea dintâi instituție care acordă cu adevărat femeilor cinstea care li se cuvine înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor. Chipuri ca acela al Mariei din Ierusalim (F. A. XII, 12), al Tavitei din Iope (F. A. IX, 36), al Lidiei din Filipi (F. A. XVI, 14), al Priscilei (F. A. XVIII, 26) și al multor altora din Biserica primară, vor rămâne de-a-pururi modele de evlavie nu numai pentru femei, ci și pentru bărbați, iar simbolismul atribuit de către Sf. Pavel iubirii conjugale consfințite prin taina nunții (Ef. V, 25—32) constituie pentru creștini baza oricărei discuții cu privire la egalitatea și la reciprocitatea de drepturi și de datorii între bărbat și femeie. Ca și în Galatia, Apostolul predicase așa dar și la Corint egalitatea sexelor din punct de vedere moral și religios, învățând, în catehezele sale orale, că botezul desființează orice inegalitate de rasă, de neam, de clasă, de castă sau de sex: **«Pentru că toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus; căci, câți în Hristos v'ați botezat, în Hristos v'ați îmbrăcat. Nu mai este Iudeu, nici Elin, nu mai este rob, nici liber, nu mai este parte bărbătească și femeiască, pentru că voi toți sunteți una în Hristos Iisus»** (Gal. III, 26-28). În conformitate cu această învățătură, el poruncise soților creștini să-și ducă viața în cea mai desăvârșită înțelegere și colaborare și trimisese Corintenilor căsătoriti următoarele sfaturi: **«Bărbatul să arate femeii bunăvoința datorită, asemenea și femeia bărbatului; femeia nu este stăpână pe trupul său, ci soțul ei; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci soția lui»** (I Cor. VII, 3-4).

Cu toate acestea, creștinismul nu-și propune să desființeze, odată cu inegalitatea socială și religioasă dintre cele două sexe, și ordinea ierarhică a raporturilor dintre bărbat și femeie. Sf. Scriptură ne spune că Dumnezeu a împărțit dela început întreaga creație rațională sau cuvântătoare în două mari categorii: ființe conducătoare și ființe ascultătoare, pe care le-a rânduit într'o scară întregă de grade ascendente și descendente. Organizarea ierarhică a creațiunii s'a făcut de Dumnezeu mai întâi în lumea spirituală a îngerilor, care au fost împărțiți în cete și în trepte după demnitate și lucrare, și apoi în lumea pământească a oamenilor, care ocupă locuri diferite în scara ierarhiei sociale, unele provenind din condiția lor creaturală, altele din demnitatea lor dobândită. După învățătura Domnului nostru Iisus Hristos, toți oamenii sunt egali din punct de vedere religios și au, în principiu, aceleași drepturi și aceleași datorii înaintea lui Dumnezeu. Egalitatea aceasta principială nu schimbă însă, în fapt, aspectul general al orânduirii lumii și nu desființează scara ierarhiilor sociale. Ceea ce trebuie desființat, sunt treptele necorespunzătoare

viii divine și greșitele relații dintre treptele care trebuie să rămână. Trepte necorespunzătoare vocii lui Dumnezeu sunt clasele sociale, izvorul atâtor nedreptăți, războaie și suferințe în lume, iar relații greșite între membrii societății sunt cele întemeiate pe violență, pe asuprire, pe minciună, pe egoism și pe alte aspecte ale păcatului.

Adevărul religios că întreaga creație este rânduită de Dumnezeu în grade ierarhice, aduce deci un puternic corectiv ideii pe care și-ar putea-o face anumiți creștini din Corint despre egalitatea tuturor oamenilor între dânsii și explică inevitabila menținere a deosebirilor de drepturi și de datorii între diferitele categorii de membri ai oricărei colectivități sociale și religioase. Dogmatic vorbind, egalitate absolută nu există în sfera lumii create, așa cum nu există nici libertate absolută. Din această cauză, Evanghelia nu desființează decât ceea ce este rău și nefolositor din obiceiurile oamenilor și întărește tot ce corespunde vocii lui Dumnezeu și binelui nostru trupesc sau sufletesc. De aceea, după învățătura Sf. Apostol Pavel, copiii trebuie să rămână mai departe supuși părinților, femeile bărbaților, simplii cetățeni autorităților, funcțiunile inferioare celor superioare, și așa mai departe³⁰). Formele acestei supunerii se pot schimba, iar creștinismul le-a subordonat poruncii generale a iubirii de aproapele. De asemenea, unele trepte ale ierarhiei sociale pot fi înlocuite cu altele și chiar suprimate cu totul, potrivit progresului moral și social al omenirii. Dar principiul în sine rămâne. Ceva mai mult, respectul cuvenit ordinii ierarhice a societății este și mai puternic pentru creștini, deoarece acest respect se întemeiază nu pe argumente utilitariste, pe constrângere fizică sau pe imperatiile unei fatalități inamovibile și inexorabile, cum socotesc păgânii, ci pe profunda convingere religioasă că organizarea vieții sociale trebuie să se facă, spre a corespunde întru totul vocii lui Dumnezeu, după modelul întocmirii și funcționării trupului nostru și după modelul Trupului tainic al lui Hristos: «Căci după cum trupul unul este și are multe mădule și toate mădulele unui trup, deși sunt multe, sunt un singur trup, așa și Hristos... Dacă toate ar fi un singur mădule, unde ar fi trupul? Voi sunteți trupul lui Hristos și mădule în parte» (I Cor. XII, 12—27), sau: «Căci precum într'un trup avem multe mădule și mădulele nu au toate aceeași lucrare, tot astfel cei mulți suntem un trup în Hristos și fiecare suntem mădule unul altuia» (Rom. XII, 4—5). Din această cauză, recunoașterea locului ce ni se cuvine în ierarhia socială este un omagiu adus vocii divine care prezidează constituirea întregului organism social. Iar această recunoaștere se transformă, pentru conștiința creștină, într'un principiu generator nu de izolare de ceilalți oameni, sau de emancipare nepotrivită, ci de solidaritate și de armonie, după pilda colaborării diferitelor membre ale trupului nostru, în vederea binelui întregului organism.

Acestea sunt, din punct de vedere doctrinar, premisele concepției creștine despre locul rezervat femeii în viața bisericească și în viața conjugală. În lumina lor, se va înțelege mai ușor învățătura Sf. Apostol Pavel despre problema reglementării ținutei exterioare a femeilor la adunările de cult ale creștinilor din Corint și din Ahaia.

30. Rom. XII, 1—XIII, 14; I Tim. II, 1—4; Ef. V, 21—VI, 10; Col. III, 18—IV, 6; I Tes. V, 12—13; Tit. II, 1—III, 3; I Petru II, 11—17; III, 1—8; IV, 10—11, etc.

Din cărțile Noului Testament, aflăm că cei dintâi creștini obișnuiau să se adune laolaltă în **prima zi a săptămânii**, adică **Duminica**, spre a-și manifesta solidaritatea de credință, spre a asculta cuvântul lui Dumnezeu și spre a participa la oficierea sfintelor slujbe, care gravitau în jurul Sfintei Euharistii și care se săvârșeau fie de către Apostoli, fie de către preoții sau Episcopi instituiți de ei prin taina hirotoniei³¹). Adunările aveau loc în casele puse la dispoziția comunității de către credincioșii mai înstăriți. În Corint, cele dintâi locașuri creștine de cult s'au amenajat în locuința lui Acvila și Priscila, apoi în casa lui Titus Justus și mai târziu în casa lui Gaius³²). Adunările duminicale se țineau, de obicei, în două ședințe distincte: una pentru instruirea catehumenilor și alta, mult mai solemnă, pentru oficierea tainei Sfintei Euharistii. La ședințele rezervate catehizării și rugăciunilor obișnuite, puteau participa nu numai membrii Bisericii și catehumenii, ci și păgânii care doreau să cunoască învățătura și viața creștină; mai ales în cadrul acestor ședințe generale se manifestau harismele destinate convertirii păgânilor și tot atunci se organizau mesele frățești numite «agape». La ședințele consacrate oficerii Sfintei Euharistii, luau parte numai credincioșii propriu ziși, adică numai cei botezați; la sfârșitul lor, toți asistenții se împărțăseau cu trupul și cu sângele Domnului. La ambele ședințe, femeile erau primite în rând cu bărbații.

Ședințele nu se mai desfășurau însă totdeauna cu sfințenia și solemnitatea cuvenită. Cele mai vinovate păreau a fi femeile, dar nici bărbații nu erau ireproșabili. Apostolul nu putea pierde din vedere că toți aduse-seră cu ei, din păgânism, nu numai o anumită mentalitate, care trebuia combătută, ci și unele obiceiuri mai greu de desrădăcinat. Membrii Bisericii din Corint erau în majoritate Greci, purtând astfel metehnele caracteristice rasei eline. Apostolul este imparțial. El muștră mai întâi abuzul de libertate al femeilor și trece apoi la combaterea abuzurilor semnalate la agape, ca să încheie cu interzicerea primirii cu nevrednicie a tainei Sfintei Impărtașanii. Gândirea sa se desfășoară astfel în trei idei principale:

a. **In adunările de cult, femeile sunt datoare să albă capul acoperit și să asculte în tăcere, păstrând modestia pe care le-o recomandă revelația divină, ordinea firii și buna cuviință** (XI, 3—16 și XIV, 33—36). La Corint, maxima «toate-mi sunt îngăduite» (VI, 12 și X, 23) devenise pretextul unor grave abuzuri de libertate. Antinomiștii influențați de epicureism o invocau pentru justificarea sensualității și a desfrâului, libertiniștii pentru aprobarea participării la oșpețele sacre ale păgânilor, iar laxiștii pentru scuzarea altor abateri morale dela învățătura și disciplina Bisericii. Pentru femei, ea devenise sursa unei inovații în ținuta exterioră: prezența la agape și la sfintele slujbe fără vălul sau mahrama impusă de obiceiurile vremii, și a unei inovații în rânduiala adunărilor de cult: unele dintre dânsese își îngăduiau să ia cuvântul în biserică, trecând peste prerogativele rezervate de creștinism numai bărbaților și în deosebi mem-

31. I Cor. IV, 1; XVI, 2; F. A. XX, 7; Apoc. I, 10, etc.

32. F. A. XVIII, 7; I Cor. XVI, 19; Rom. XVI, 23.

brilor ierarhiei bisericești. Atitudinea acestor femei trăda o greșită înțelegere a libertății creștine și o greșită aplicare a învățaturii evanghelice despre egalitatea religioasă dintre bărbat și femeie. Ca orice inovație deplasată, ea provoca nemulțumirea majorității credincioșilor și expunea Biserica locală unor aprecieri defavorabile din partea păgânilor. În plus, ea introducea desordinea în adunările de cult și putea deveni, cu vremea, prilej pentru alte neorânduiri și ispite. Ca să curme răul din rădăcină și să restabilească sfințenia întrunirilor bisericești, Sf. Pavel poruncește femeilor să-și acopere capul când iau parte la adunările de cult și să păstreze tot timpul tăcerea și modestia potrivită sexului lor și practicii celorlalte Biserici. În sprijinul acestei porunci, Apostolul invocă trei argumente principale: **revelația divină** (XI, 3—6), **ordinea firii** (XI, 7—12) și **buna cuviință** (XI, 13—16; XIV, 33—36).

Primul argument are un caracter religios. Înțelegerea lui presupune cunoașterea dogmei despre raportul dintre persoanele Sf. Treimi și despre simbolismul căsătoriei sfințite prin taina nunții. După învățătura Sf. Pavel, femeia este egala și complementul bărbatului în unitatea organică a căsătoriei (VI, 16; VII, 4). În viața conjugală, bărbatul este capul ei firesc, așa cum Hristos este capul Bisericii (Ef. V, 23). În consecință, ea este datoare să acorde bărbatului cinstea și ascultarea pe care Biserica le oferă neîncetat lui Hristos și să adopte față de el atitudinea lui Hristos față de Dumnezeu Tatăl (Ef. V, 22, 33). Între bărbat și femeie trebuie să existe, așa dar, o legătură asemănătoare cu raportul dintre Hristos și Biserică, pe de o parte, și dintre Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Fiul, pe de altă parte. Din această cauză, toate femeile evlavioase trebuie să respecte cu sfințenie, mai ales în adunările de cult, ordinea arătată de următoarea ierarhie: Dumnezeu, Hristos, bărbatul, femeia. Această ordine ierarhică arată că deși femeia este egala bărbatului în privința harului transmis prin Sf. Taine și deși face parte, ca și el, din Trupul tainic al lui Hristos, ea ocupă ultimul rang în organizarea exterioară a vieții bisericești. De aceea, taina preoției este rezervată numai bărbaților, ca și dreptul de a învăța sau de a predica în biserică. Deosebirea dintre bărbat și femeie în organizarea vieții bisericești nu însemnează însă inegalitate de drepturi și de datorii personale, căci harul preoției și harisma cuvântului nu sunt date pentru mântuirea aceluia care le primesc, ci pentru zidirea altora, iar cele două sexe participă deopotrivă la aceeași viață în Duhul Sfânt și pot atinge grade egale de desăvârșire religioasă și morală. Această deosebire comportă doar o distincție de funcțiuni în viața comunității. În creștinism, funcțiunile de conducere se încredințează numai bărbaților. Femeile sunt menite să rămână în Biserica ascultătoare și să contribuie la succesul Evangheliei în lume, îngrijindu-se mai ales de cele gospodărești, după pilda mironosițelor și a celorlalte femei laudate în cărțile sfinte. La cult, ele sunt datoare să renunțe la orice pretenții de întâietate și la orice preocupări mondene de cochetărie și să-și impună totdeauna o ținută cuviincioasă, așa cum stă bine femeilor cu adevărat evlavioase. În adunările religioase, ele trebuie să-și acopere capul, simbolul rangului lor fiind vălul sau mahrama, așa cum bărbații trebuie să-și descopere capul, în semn de autoritate și cinste. Pentru femei, purtarea vălului sau a mahramei arată decență și evlavie. În Corint și în cetățile grecești, purtau

capul descoperit numai femeile de moravuri ușoare. Un asemenea obicei nu putea fi deci tolerat în adunările creștine. Din această cauză, Sf. Pavel adresează femeilor care-și îngăduiau să calce regulile obișnuite de bună cuviință în îmbrăcăminte următoarea ironică mustrare: «**Orice femeie care se roagă sau proorocște cu capul descoperit, își necinstește capul, căci tot una este ca și cum ar fi rasă. Pentrucă dacă femeia nu-și acopere capul, să se și tundă, iar dacă-i este rușine să se tundă sau să se radă, să se acopere**» (XI, 5-6). Prin aceste cuvinte, Apostolul face apel la în-săși judecata și bunul simț al cititorilor epistolei sale. Toți Corintenii desapro-bau, în sufletul lor, obiceiul anumitor stăpâni de a-și rade sclavele, obiceiul curtezanelor de a-și tăia părul și obiceiul dansatoarelor de a umbla cu capul descoperit. Nicio femeie de bune condiții nu și-ar fi permis deci asemenea atitudine. Emanciparea femeii nu se arată și nu se menține prin-tr'o ținută excentrică. Evanghelia cinstește femeia, iar calendarul creștin păstrează amintirea multor femei desăvârșite, adevărate modele de vir-tute, de sfințenie și de alipire de Hristos, mirele cel ceresc. Creștinismul nu recomandă însă feminismul excesiv și nu îngăduie femeilor pioase să iasă din rânduiala firii. Iată deci socotim că sfaturile Sf. Apostol Pavel vor fi deapururi actuale pentru lumea creștină și de ce le inter-pretăm în lumina cuvintelor Sf. Ioan Gură de Aur, care spune: «Când își descopere capul, femeia nu câștigă demnitatea bărbatului, ci pierde dintr'odată demnitatea femeii». Iar aceste sfaturi trebuiesc întregite cu îndrumările Sf. Pavel din I Tim. II, 8—15, unde ni se arată că numai maternitatea și buna creștere a copiilor alcătuiesc adevărata și cea dintâi menire a femeii. Iar ca mamă și ca educatoare, demnitatea femeii creștine este incomparabilă și nesfârșită.

Al doilea argument invocat de către Apostol în sprijinul combaterii greșitei comportări a femeilor în cult are caracter istoric și teologic. Justa lui înțelegere necesită cunoașterea referatului biblic despre facerea omu-lui. În cartea Facerii, ni se arată că femeia a fost creată pentru bărbat și după chipul lui (Gen. I, 26-27; II, 18—25). De aceea ea este slava băr-batului, din care a fost luată, precum bărbatul este slava lui Dumnezeu. În cult, acest adevăr se ilustrează prin deosebirea de ținută exterioară între bărbat și femeie: «**pentrucă bărbatul nu este dator să-și acopere capul, fiind chipul și slava lui Dumnezeu, iar femeia este slava bărbatu-lui. Căci nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. Pentrucă nu bărbatul a fost făcut pentru femeie, ci femeia pentru bărbat. De aceea, femeia este datoră să aibă (semn de) putere asupra capului ei**» (XI, 7—10). La această motivare, Sf. Pavel adaugă încă un argument, când spune că femeile sunt datoră să-și acopere capul, în adunările religioase, nu numai pentru ilustrarea supunerii lor față de ordinea arătată la facerea omului, ci și «**pentru îngeri**», sau «**din cauza îngerilor**», care asistă, în chip nevăzut, la oficierea sfântelor slujbe și la desfășurarea întrunirilor creștine și care au fost martori la scena creerii femeii. Este vorba, de bună seamă, despre îngeri buni sau despre îngeri păzitori, pe care nu trebuie să-i întristăm printr'o conduită neînțeleaptă și printr'o călcare a poruncilor și rânduielilor bisericesti³³). Apoi, ca să nu se creadă că mo-

33 Matei XVIII, 10; F. A. XII, 11, 15; Apoc. II, 1 și urm., etc.

destia recomandată femeii ar nimici însăși egalitatea ei religioasă în raport cu bărbatul, Sf. Pavel adaugă: «**Însă nici bărbatul fără femeie, nici femeia fără bărbat, în Domnul. Căci precum este femeia din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie, și toate dela Dumnezeu**» (XI, 11-12). Prin această precizare, Apostolul restabilește echilibrul între cele două sexe, care împlinesc numai împreună harisma înmulțirii neamului omenească și a perpetuării Bisericii (VII, 7), și care depind unul de altul în actul nașterii trupești. În ultimă analiză, bărbatul n'are nicio pricină ca să se trufească, iar femeia n'are niciun motiv ca să se întristeze. Demnitatea bărbatului se arată într'un fel, iar a femeii într'altul, și în primul rând ca soție și ca mamă. La creație, femeia a fost făcută din bărbat și pentru bărbat; de atunci, bărbatul se naște din femeie și împlinește cea dintâi poruncă a Ziditorului, prin femeie. Raporturile dintre bărbat și femeie trebuiesc așezate, așa dar, în creștinism, numai pe armonie și pe dragoste desăvârșită.

Al treilea argument are caracter rațional. Puterea lui de convingere se întemeiază pe bunul simț al Corintenilor și pe respectul datorat obiceiului general. Sf. Pavel amintește destinatarilor epistolei sale că însăși natura, care a dat femeii podoaba părului, ne învață că bărbatul, regele creaturilor pământești, trebuie să-și tundă părul și să stea cu fruntea sus, iar femeia să-și lase părul și să-și acopere capul în adunările publice. Din cele mai vechi timpuri și la toate popoarele, au fost disprețuiți bărbații care-și cultivă părul asemenea femeilor, precum și femeile care-și tale părul asemenea bărbaților. Creștinismul respectă nu numai revelația supranaturală, ci și revelația naturală, învățându-ne să ne conformăm în toate atât vocii speciale ale lui Dumnezeu, cât și legilor fundamentale ale firii. Buna cuviință constituie deci un bun învățător, iar glasul ei o adevărată poruncă pentru orice creștin.

Modestia recomandată de Apostol femeilor creștine nu privește însă numai purtarea vălului sau a mahranei în adunările de cult, ci și păstrarea unei atitudini de cuviincioasă tăcere și ascultare în Biserică, precum și renunțarea la podoabele și preocupările de lux, în aranjarea pieptănăturii și a îmbrăcăminte. Pentru femeile din Corint, Sf. Pavel poruncește: «**În toate bisericile sfinților, femeile voastre să tacă în adunare; pentrucă nu li s'a dat voie să grăiască, ci să fie supuse, precum zice și legea. Iar de voiesc să învețe ceva, să întrebe acasă pe bărbații lor; căci este rușine ca femeile să grăiască în adunare**» (I Cor. XIV, 34-35). Pentru femeile din Biserică Efesului, scrie: «**Voiesc ca bărbații să se roage în tot locul.. Asemenea și femeile, în îmbrăcăminte cuviincioasă, să se împodobească cu sfilă și cu cumințenie, nu cu împletituri de păr sau cu aur sau cu mărgăritare sau cu veșminte scumpe, ci cu fapte bune, cum se cuvine femeilor care fac mărturisire de evlavie. Iar ca să învețe pe alții nu-i îngăduit femeii, nici să fie stăpână peste bărbat, ci să stea în liniște. Pentrucă a fost făcut întâi Adam, apoi Eva; și Adam n'a fost amăgit, dar femeia, fiind amăgită, a căzut în călcare de poruncă. Dar ea se va mântui prin nașterea de copii, dacă aceștia vor rămâne cu înțelepciune în credință, în dragoste și în sfințenie**» (I Tim. II, 8—15). Acestea sunt, în puține cuvinte, principalele îndatoriri ale femeii în timpul sfințelor slujbe. Celelalte sunt incluse în sfaturile generale adresate de Apostol tuturor credincioși-

lor. În rândurile următoare, sunt arătate datoriile creștinilor care participă la agape și se pregătesc să asiste la oficierea tainei Sfintei Euharistii.

b. **Creștinii care participă la agape sunt datori să alcătuiască o singură masă de dragoste frățească, să pună bucatele în comun, să se aștepte unii pe alții și să se ferească de orice exces de mâncare și băutură** (XI, 17—22 și 33-34). După cum le arată chiar numele, agapele (*ἀγάπη* = dragoste) erau mesele comune organizate de creștini pentru manifestarea dragostei frățești dintre dânsii. Ele însoțeau oficierea Sf. Euharistii, fie precedând-o, fie urmând-o. Se țineau de obicei seara, când toți creștinii se înapoiau dela lucru. Uneori se prelungeau toată noaptea. În zilele de sărbătoare, se organizau dimineața. După cum observă Sf. Ioan Gură de Aur, caracterul lor era și religios și social. Din punct de vedere religios, agapele aminteau ultima Cină luată de Domnul cu ucenicii Săi, simbolizau ospățul ceresc al celor aleși și alcătuiau o impresionantă școală de dragoste, de servire și de solidaritate între credincioși. Din punct de vedere social, ele erau un mijloc admirabil pentru împuținarea bogăției unora, pentru ușurarea sărăciei altora și pentru înfrățirea practică a creștinilor și catehumenilor din aceeași localitate. Sărăcii și călătorii erau primiți cu preferință. Uneori erau primiți și necreștinii care simpatizau Biserica și intenționau să devină creștini. Aceste mese de dragoste s'au organizat mai întâi în sânul Bisericii din Ierusalim, unde «toți credincioșii erau laolaltă și aveau toate de obște și pământul și averile le vindeau și le împărțeau tuturor, după cum avea fiecare nevoie; și în toate zilele așteptând cu un cuget în templu și frângând prin case pâine, primeau hrană cu bucurie și cu bunătatea inimii, laudând pe Dumnezeu și având har la tot poporul»³⁴). Exemplul creștinilor din Ierusalim a fost urmat curând și de alte comunități. În bisericile întemeiate de către Sf. Pavel, ele capătă o deosebită amploare. De regulă, erau alcătuite din mâncări foarte simple: pâine, pește, legume, pe care le aduceau credincioșii. Creștinii înstăriți aduceau însă și bucate mai alese, precum și vin. În Noul Testament și în scrierile care ne-au rămas din veacul apostolic, nu găsim nicio descriere a desfășurării acestor mese, deși ele sunt pomenite adesea. Spre sfârșitul veacului al doilea, Tertulian ne informează că, în vremea sa, participanții se așezau la masă numai după ce se rugau, că mâncau cât îi îndemna foamea, că beau cât le îngăduia cumpătarea, că se săturau ca niște oameni care-și aminteau că și noaptea trebuie să adore pe Dumnezeu, că discutau între dânsii ca niște oameni care știau că Domnul îi aude, că-și spălau mâinile la sfârșit și, aprinzând lumânări, cântau pe rând imnuri religioase cu texte alese din Sf. Scriptură sau compuse de ei și că agapa se încheia, așa cum se începuse, tot printr'o rugăciune comună³⁵). Încă din veacul apostolic, agapele erau însă expuse să-și piardă caracterul liturgic și sobrietatea și să se transforme în mese obișnuite. Sf. Apostoli și în deosebi Sf. Pavel, Sf. Petru și Sf. Iuda se văd așa dar siliți să intervină cu toată autoritatea, ca să combată abuzurile semnalate în desfășurarea lor și să

34. F. A. II, 44—47; cf. IV, 32—35; VI, 1 și urm.; XX, 7, etc.

35. Tertulian, *Apologeticum*, XXXIX.

le sublinieze din nou caracterul și scopul religios pentru care fuseseră înființate. La Corint, după informațiile comunicate marelui Apostol Pavel, patru abuzuri întunecau atmosfera duhovnicească a agapelor:

1. In loc să alcătuiască o singură masă, creștinii se împărțeau pe grupe distincte, după legăturile de rudenie, de prietenie, de stare socială sau de preferință personală, aducând și aci spiritul de desbinare cultivat de cele patru fracțiuni combătute de Apostol la începutul epistolei și nimicind frumusețea simbolică a acestor întruniri. Atitudinea acestora era opusă frăției creștine și unității Bisericii și constituia o gravă abatere dela menirea agapelor (XI, 18-19).

2. In loc să pună laolaltă toate bucatele și să lase a fi împărțite frățeste tuturor celor de față, fiecare consuma, singur sau cu grupul său, ceea ce-și adusese de acasă, dând dovadă de egoism și de jignitoare lipsă de dragoste față de ceilalți membri ai comunității (XI, 21).

3. In loc să se aștepe unii pe alții, primii sosiți se așezau la masă și începeau să mănânce, lăsând fără mâncare pe săracii care veneau dela lucru mai târziu și care nu-și puteau aduce alimente proprii (XI, 21-22).

4. In loc să se conformeze sobrietății agapelor și să păstreze cumpătarea, anumiți creștini, în deosebi cei bogați, mâncau și beau peste măsură, arătând o condamnabilă lipsă de respect față de solemnitatea unor asemenea adunări și mai ales față de taina Sf. Euharistii, care se săvârșea în legătură cu agapele (XI, 21-22).

Aceste abuzuri nu puteau fi tolerate. Ele trebuiau combătute fără cruțare, ca orice știrbiri ale unității Bisericii, iubirii de aproapele, egalității creștine și virtuții cumpătării. De aceea, Sf. Pavel scrie: «**In ceea ce acum vă poruncesc, nu vă laud, că vă adunați nu spre mai bine, ci spre mai rău. Pentrucă întâi aud că atunci când vă strângeți la adunare, se fac între voi desbinări, și în parte cred; căci trebuie să fie și erezi între voi, ca să se invedereze între voi cei încercați. Când deci vă adunați împreună, nu se poate mânca Cina Domnului. Căci fiecare își ia mai înainte, mâncând, cina sa, și unul este flămând, iar altul este beat. Au doară n'aveți case, ca să mâncați și să beți? Sau defăimați Biserica lui Dumnezeu, și rușinați pe cei lipsiți? Ce să vă spun? Să vă laud? In aceasta nu vă laud**» (XI, 17—22).

Mustrea Apostolului și-a atins scopul, căci epistola următoare (II Corinteni) nu mai face nicio mențiune despre aceste abuzuri și desordini. Ele s'au repetat, însă, în alte comunități. Sf. Petru mustră cu asprime pe falsii învățători, care-și petrec timpul desfătându-se, ca niște pete de ocară, la mesele creștinilor (II Petru II, 10—22), iar Sf. Iuda, fratele Domnului, referindu-se la aceeași categorie de oameni ai pierzării, scrie: «**Aceștia sunt petele de necurăție dela mesele voastre obștești, ospătând fără sfială împreună cu voi, ghițuindu-se pe ei înșiși, nori fără de apă, purtați de vânturi, pomi tomatici, fără rod, de două ori uscați, desrădăcinați, valuri furioase ale mării, care își spumegă rușinea, stele rătăcitoare, cărora întunericul întunericului li se păstrează în veșnicie**» (Iuda 12-13). Asemenea abuzuri și asemenea profitori de pe urma agapelor creștine nu-și făcuseră apariția la Corint, pe vremea Sf. Apostol Pavel; altfel, el ar fi luat cele mai aspre măsuri împotriva lor și ar fi poruncit, la nevoie, chiar suprimarea meselor obștești. In concluzie, el combate așa

dar numai neregulile aflate dela Corinteni veniți la Efes și spune: «De aceea, frații mei, când vă adunați ca să mâncați, așteptați-vă unii pe alții, iar de-i este foame cuiva, să mănânce acasă, ca să nu vă adunați spre osândă. Iar celelalte le voi răndui când voi veni» (XI, 33-34).

În urma acestor sfaturi, agapele și-au recâștigat sfîntența și solemnitatea, desfășurându-se în atmosfera admirată de Tertulian cu un secol și jumătate în urmă. Mai târziu, persecuțiile și calomniile păgânilor au determinat suprimarea lor din rânduiala adunărilor săptămânale ale credincioșilor. Amintirea lor a rămas în Sf. Liturghie și mai ales la mesele oferite de creștini pentru pomenirea morților și pentru cinstirea hramului bisericilor și mănăstirilor. Pentru asemenea ocaziuni speciale, sfaturile Sf. Apostol Pavel își păstrează și astăzi toată actualitatea.

c. Toți credincioșii sunt datori să respecte caracterul sacramental al Sf. Euharistii și să se împărtășească în chip vrednic cu trupul și sângele Domnului (XI, 23—32). Dela problema comportării în timpul agapelor, Sf. Pavel trece la aceea a atitudinii creștine față de Sf. Euharistie. Cuvintele sale alcătuiesc o scurtă cateheză dogmatică și liturgică despre Sf. Împărtășanie și au o deosebită importanță istorică pentru cunoașterea primei tradiții despre origina, caracterul, scopul și condițiile săvârșirii Sf. Euharstii, jertfa cea înfricoșată a lui Iisus Hristos și taina prin care ni se dă spre mâncare și băutură însuși prea cinstitul, cerescul, nemuritorul și de viață făcătorul Său trup și sânge. Din punct de vedere cronologic, epistola I-a către Corinteni a fost scrisă cu câțiva ani mai înainte de compunerea evangheliilor sinoptice. De asemenea, autenticitatea ei este una dintre cele mai sigure, fiind recunoscută de către toată critica biblică. Din această cauză, pericopa consacrată de către Sf. Pavel acestui subiect constituie un neprețuit document istoric despre credința și practica Bisericii primare, în vremea când majoritatea martorilor oculari și auditivi ai activității, răstignirii, morții, învierii, arătarilor și înălțării Mântuitorului erau încă în viață (I Cor. XV, 6). Ea ne arată că dogma euharistică n'a suferit niciun fel de evoluție în dezvoltarea vieții creștine și că Biserica a păstrat-o așa cum a primit-o dela însuși Intemeietorul ei, Domnul nostru Iisus Hristos.

Într'adevăr, când se adresează creștinilor din Corint, Apostolul neamurilor descrie Sf. Euharistie cu atâta credință, emoție și simplitate, încât fiecare cuvânt al său oglindește o desăvârșită sinceritate în transmiterea adevărului istoric, liturgic și dogmatic despre caracterul ei excepțional în economia mântuirii noastre. Ne aflăm deci în fața unui document original, înzestrat cu puterea unei mărturii directe despre instituirea și înțelesul acestei sfinte taine. Sf. Pavel ne spune că deține dogma euharistică nu prin mijlocirea vreunui om sau din tradiție, ci chiar dela Iisus Hristos, printr'o revelație directă și personală: «Căci eu dela Domnul am primit ceea ce v'am predat și vouă» (XI, 23 a). Iar cuprinsul dogmei descoperite în chip supranatural Apostolului este următorul: «Că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine și, mulțumind, a frânt și a zis: Luați, mâncați; acesta este trupul Meu, care se frânge pentru voi; aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Asemenea și paharul după cină, zicând: Acest pahar este legea cea nouă întru sângele Meu; aceasta să faceți, de câte ori veți bea, spre pomenirea Mea» (XI, 23b-25). Aceste

cuvinte, care concordă cu relatarea instituirii Sf. Euharistii de către Sf. Matei (XXVI, 26—29), de către Sf. Marcu (XIV, 22—25) și mai ales de către Sf. Luca, ucenicul și colaboratorul Sf. Pavel și unul dintre cei șaptezeci (XXII, 16—20), ne arată că la Cina cea de Taină, Domnul a prefăcut cu adevărat pâinea dospită (ἄρτος) în însuși Trupul Său, iar vinul în însuși sângele Său, rostind pentru fiecare o rugăciune specială (εὐχαριστήσας) și împărtaşind apoi cu fiecare pe ucenici. În noaptea când a fost prins — deci cu o zi înainte de Paștele iudaice — Domnul a instituit așa dar o adevărată sfântă taină, oferind credincioșilor un nou și dumnezeesc mijloc de comuniune cu El. Sf. Euharistie nu este așa dar numai o comemorare istorică, un simplu simbol sau un simplu rit, cum învață în genere protestanții, ci constituie cu adevărat o jertfă și o taină. Ea înlocuește jertfele Vechiului Testament, Pasha iudaică și tot cultul legii vechi (V, 7-8 și X, 1-4) și inaugurează cultul cel desăvârșit al religiunii creștine, față de care practicile religioase ale păgânilor apar ca niște urciuni născocite de diavol (X, 20—21). De aceea încă din veacul apostolic toate slujbele religioase ale Bisericii creștine s'au dezvoltat și s'au concentrat în jurul săvârșirii Sfintei Euharistii.

Trebuie să observăm de asemenea că, în relatarea instituirii Sf. Euharistii, se disting două momente deosebite: momentul prefacerii și momentul împărtaşirii. Momentul prefacerii coincide cu rugăciunea specială rostită de Domnul atât asupra pâinii, cât și asupra vinului. Prefacerea elementelor euharistice este deci anterioară împărtaşirii. Ea necesită o rugăciune anumită, epiclesa, pe care Biserica Ortodoxă o cunoaște din cele mai vechi timpuri și o rostește totdeauna asupra cinstitelor daruri. După săvârșirea prefacerii, Domnul oferă ucenicilor Săi nu pâine și vin, ci însuși trupul și sângele Său, care se jertfesc tainic pentru mântuirea noastră și ni se oferă spre mâncare și băutură. Greșesc deci protestanții, care pun tot accentul numai pe momentul împărtaşirii, și greșesc și romano-catolicii, care socotesc că prefacerea elementelor euharistice nu s'ar fi făcut de Domnul în clipa binecuvântării care precede frângerea trupului și distribuirea sângelui, ci în momentul când Mântuitorul invită pe ucenici să se împărtaşească. Romano-catolicii greșesc de asemenea și când împărtaşesc pe creștinii lor laici numai cu trupul Domnului, rezervând împărtaşirea sub ambele forme doar membrilor ierarhiei bisericești. Niși evangheliile sinoptice, nici scrierile sf. apostol Pavel nu pot fi invocate în sprijinul acestor neîntemeiate credințe și practici.

Iar dacă aceasta este dogma despre prezența reală a lui Iisus Hristos în Sf. Euharistie, se înțelege de la sine cât de mare este păcatul aceluia care primește cu nevrednicie înfricoșata taină. Adresându-se Corintenilor, Apostolul spune: «Căci ori de câte ori veți mânca pâinea aceasta și veți bea paharul acesta, vestiți moartea Domnului până când va veni. Așa că oricine va mânca pâinea aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie, vinovat va fi față de trupul și de sângele Domnului. Să se cerceteze însă omul pe sine, și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, își mănâncă și își bea osândă, necotind trupul Domnului» (XI, 26—29). Și mare este, cu adevărat, vina creștinilor care primesc cu nevrednicie trupul și sângele Domnului. Unii ca aceștia își agonisesc nu viciața cea veșnică, rezervată celor curați, ci osândă

cea veșnică, rezervată acelor care se apropie de taina lui Hristos ca de o hrană obișnuită. Spre a nu cădea în această grea osândă, care a adus Corintenilor și pedepse trupești: neputințe, chinuri și moarte (XI, 30), fiecare credincios este dator ca, mai înainte de primirea Sfintei Împărtașanii, să se cerceteze pe sine și să se curețe de orice întinăciune morală, prin sinceră câință și îndreptare, adică prin pocăință (XI, 31—32). Iar porunca aceasta nu se adresează numai Corintenilor, ci creștinilor de totdeauna și de pretutindeni, căci toți sunt datori să se curețe mai întâi de păcate, prin taina mărturisirii sau a spovedaniei, și numai după aceea să îndrăznească a se apropia de Cina Domnului, atunci când preotul sau diaconul îi cheamă, din ușile împărătești, prin cuvintele dela sf. Liturghie: «Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați».

8. Harismele și virtuțile teologice (XII—XIV).

Sf. Evanghelist Marcu ne informează că Domnul, înainte de a se fi înălțat la cer, s'a arătat încă odată celor unsprezece ucenici și le-a zis: «**Mergeți în toată lumea și propoveduiți Evanghelia la toată făptura; cel ce va crede și se va boteza se va mântui, iar cel ce nu va crede se va osândi. Iar celor ce vor crede, aceste semne vor urma: În numele Meu demoni vor scoate, în limbi noi vor grăi, șerpi vor lua în mână și chiar de vor bea ceva de moarte, nu-i va vătăma; peste bolnavi mâinile își vor pune și se vor însănătoși... Iar ei ieșind au propoveduit pretutindeni, Domnul ajutându-le și întărind cuvântul prin semnele ce urmau**» (Marcu XVI, 15—20). Această făgăduință s'a împlinit întocmai. La Cincizecime, când ia ființă Biserica, Sf. Duh se pogoară asupra Apostolilor și-i face să grăiască în limbi noi, ca să laude pe Dumnezeu cu putere cerească și să vestească tuturor neamurilor Evanghelia lui Hristos (F. A. II, 4—41). În Ierusalim și în Iudeia, în primele zile ale Creștinismului, multe semne și minuni se săvârșesc prin Sfinții Apostoli (F. A. II, 43; IV, 31, etc.). Sf. Petru vindecă un olog în apropierea templului (F. A. III, 1—11), dă pe față și pedepsește nesinceritatea lui Anania și a Safirei (F. A. V, 1—11), însănătoșează trupul slăbănogului Enea în Lida (F. A. IX, 33-35), înviază pe Tavita în Iope (F. A. IX, 36—42), este scos în chip minunat din închisoarea sinedriului iudaic (F. A. V, 18—42) și din temnița tetrarhului Irod Agrippa, care decapitase pe Iacov, fiul lui Zevedei (F. A. XII, 3-17) și se bucură pretutindeni de ocrotirea divină. La rugăciunea Apostolilor în Ierusalim, pământul se cutremură, iar credincioșii se umplu de Duhul Sfânt și grăiesc cu îndrăzneală cuvântul Evangheliei (F. A. IV, 31). Prin mâinile lor, puterea lui Dumnezeu se arată în lume (F. A. V, 12). Prin cuvântul lor, Biserica lui Hristos birue toate împotririile (F. A. II, 43; IX, 42; X, 44—48). Diaconul Filip face minuni în Samaria (F. A. VIII, 5—8), arhidiaconul Ștefan vede cerurile deschise și pe Iisus Hristos stând de-a-dreapta lui Dumnezeu Tatăl (F. A. VII, 55-56), Agav primește darul proorociei și prevestește seceta cea mare din zilele lui Claudiu împăratul (F. A. XI, 27-28) și captivitatea Apostolului neamurilor (F. A. XXI, 10-11), Anania din Damasc redă vederea lui Saul (IX, 17-18). Sf. Pavel pedepsește cu pierderea vremelnică a vederii pe vrăjitorul Elima din insula Cipru (F. A. XIII, 6—12), vindecă un șchiop neputincios în Listra (F. A. XIV, 8—11), alungă duhul de ghicitorie din slujnica îndrăcită din Filipi (F. A. XVI, 16-18), transmite harul glosolaliei și proorociei ucenicilor lui Ioan Boteză-

torul din Efes (F. A. XIX, 6). scoate demonii din exorcistii iudei din capitala Asiei Proconsulare (F. A. XIX, 13—20), înviază pe tânărul Eutih în Troia (F. A. XX, 7—12), rămâne nevătămat de mușcătura viperei din Malta (F. A. XXVIII, 3—6), vindecă pe tatăl propretorului Publius (F. A. XXVIII, 8) și beneficiază, mai mult decât alții, de toate darurile lui Dumnezeu: vedenii, profeții, grăiri în limbi, tămăduiri și altele. În Cezareea, fiicele lui Filip sunt proorocițe (F. A. XXI, 8-10), în Ierusalim și în Cezareea Palestinei, în Efes și în Antiohia și oriunde se răspândește credința în Hristos, lucruri minunate întăresc creștinismul și adevărate cuvintele Mântuitorului dela Cina cea de Taină: «**Amin, amin grăesc vouă, cel ce crede în Mine, va face și el lucrurile pe care le fac Eu și mai mari decât acestea va face; căci Eu Mă duc la Tatăl Meu și orice veți cere în numele Meu, aceea voi face, ca să se proslăvească Tatăl în Fiul. De veți cere ceva în numele Meu, Eu voi face**» (Ioan XIV, 12-14).

Nu este, deci, de mirare, dacă Biserica din Corint, această minunăță oază de apă vie în deșertul inimii păgânismului, abundă, pe vremea Sf. Pavel, în darurile duhovnicești făgăduite de Domnul celor ce vor crede din toată inima într'însul (I Cor. I, 5-7). Aceste daruri poartă denumirea de **harisme**³⁶. Ele confirmă caracterul supranatural al Evangheliei, ușurează primele începuturi ale răspândirii creștinismului între neamuri și întăresc zi de zi dezvoltarea primelor comunități creștine. Nu toți Corinteni le înțeleg însă caracterul și scopul. Copii la minte (XIV, 20), unii dintre dâșii le confundă cu adevărata cucernicie și văd în ele singura cale de desăvârșire religioasă, nesocotind folosul virtuților și subapreciind valoarea mijloacelor obișnuite de misiune și pastorație. Membrii ierarhiei bisericești din capitala Ahaei consultă așa dar pe Apostol și asupra aces-

36. Cuvântul *χάρισμα* se află de 17 ori în Noul Testament (de 16 ori în epistolele pauline și odată la Sf. Petru). În Rom. V, 15, 16 și VI, 23, el este sinonim cu *χάρις*, arătând harul divin de mântuire prin Hristos. În I Tim. IV, 14 și II Tim. I, 6, denotă harul special al preoției. În I Cor. VII, 7, II Cor. I, 11, Rom. I, 11, XI, 29 și I Petru IV, 10, arată diferite daruri generale sau speciale primite dela Dumnezeu. Numai în I Cor. I, 7; XII, 4, 9, 28, 30, 31 și Rom. XII, 6, prin cuvântul *χάρισμα* se înțelege acel dar duhovnicesc, care este însoțit de anumite puteri minunate în manifestarea lui exterioară.

În pericopa de care ne ocupăm (I Cor. XII—XIV), harismele sau darurile duhovnicești sunt descrise ca *daruri gratuite, supranaturale și trecătoare, pe care Sf. Duh le acordă anumitor credincioși nu pentru desăvârșirea lor individuală, ci spre zidirea și folosul întregii Biserici*. Epitetul «*duhovnicești*» subliniază origina, natura și modul lor de manifestare. Prin numărul și varietatea lor, harismele corespund diferitelor nevoi ale Trupului tainic al lui Hristos, în perioada lui de formare și creștere. Pentru frumusețea lor excepțională, un comentator le-a numit chiar «*darul de nuntă*» cu care Hristos și-a împodobit Mireasa la Cincizecime.

Harismele abundă în veacul apostolic, dar dispar aproape cu totul în secolele următoare. Sf. Irineu (Adv. Haer. II, 24, 4 și V, 6, 11), pare să fie între ultimii martori ai fenomenului harismatic, deși acesta se continuă, sporadic, și după aceea. Într'una din Confesiunile sale, Fericitul Augustin spune: «*N'as fi creștin fără minuni*» (cf. Boudou, *Actes des Apôtres*, Paris, 1933, p. 55). Locul harismaticilor îl iau, încă de pe vremea Sf. Apostoli, membrii ierarhiei bisericești și în deosebi preoții și arhieriei, urmași legitimi ai Sf. Apostoli. Notăm aci că numai ierarhia bisericească este aceea care alcătuiește dela început biserica conducătoare și că numai Sfintele Taine constituiesc mijlocul normal pentru transmiterea harului divin, care face începutul și desăvârșirea mântuirii noastre, în sinergia: har, credință și fapte bune.

tei chestiuni, care stă în strânsă legătură logică cu problemele de cult desbătute în rândurile precedente.

Din răspunsul Sf. Pavel, s'ar putea conchide că nedumeririle Corintenilor fuseseră formulate în următoarele întrebări: Cum pot fi deosebite darurile acordate de Sf. Duh, de cele primite dela diavol și de șarlataniile vrăjitorilor păgâni? Care sunt și în ce constau adevăratele harisme? Biserica are vreun drept de control și de conducere asupra harismaticilor? Ce norme pot călăuzi înțeleapta folosire a harismelor? Iată atâtea preocupări teoretice și practice, care prilejuiesc următoarele lămuriri din partea marelui Apostol:

a. **Criteriul fundamental pentru deosebirea harismelor adevărate de fenomenele pseudo-harismatice este mărturisirea mesianității și dumnezeirii lui Iisus Hristos (XII, 1-3).** Înaintea Corintenilor, valoare excepțională aveau mai ales fenomenele religioase însoțite de extaz. Ei socoteau că inspirația divină suspendă totdeauna activitatea simțurilor și depășește orice posibilitate de control din partea rațiunii. Platon afirmase că adevărurile dumnezeiești pot fi intuite numai în stare de transă, iar Filo lăudase pe aceia care se lasă mișcați de inspirația divină asemenea unor instrumente neînsuflețite. De câte ori, înainte de convertire, nu se lăsaseră și Corinteni mânați din urmă, ca niște animale necugetătoare, spre idoli cei fără de glas (XII, 2)! De câte ori nu fuseseră amăgiți, ca niște ignoranți într'ale religiei, de șarlataniile vrăjitorilor, de minciunile ierodulilor zeilor și de morbidele fenomene diabolice! Dar vremea aceea de tristă ignoranță și rătăcire a apus pentru dânșii (XII, 1-2). Ei trebuie să-și dea seama, ca niște înțelepți, că au primit cuvintele învățaturii celei dumnezeiești, și că sunt acum capabili, ca oameni duhovnicești, să judece cum se cuvine caracterul oricărui fenomen religios (II, 12—15). Pentru aceasta, ei trebuie să-și aducă aminte de cuvintele rostite de Mântuitorul către fariseii care-L invinuiău că scoate dracii cu ajutorul lui Beelzebul (Matei XII, 30) și să le aplice tuturor acelor care pretind că sunt mișcați de Duhul lui Dumnezeu. Atunci, Mântuitorul a spus: «Cel ce nu este cu Mine, împotriva Mea este, și cel ce nu adună cu Mine, risipește». Acum, regula sau criteriul este acesta: «Nimeni, grăind în Duhul lui Dumnezeu, nu zice: Anatema să fie Iisus! — și nimeni nu poate să zică: Domn este Iisus, decât în Duhul Sfânt» (XII, 3). Așa dar, piatra de încercare pentru orice harismatic este, în ultimă analiză, nu puterea excepțională pe care o arată, ci atitudinea față de dogma hristologică. În veacul apostolic, dogma hristologică este contestată mai întâi de Iudei, care nu recunosc mesianitatea lui Iisus și privesc răstignirea Sa pe cruce ca pe un blestem dumnezeiesc (I, 23) și este contestată după aceea de către învățații păgâni, care privesc jertfa Fiului lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii ca pe o adevărată aberație (I, 23). Nu este exclus ca într'o formă abia conturată, să-și fi făcut apariția la Corint, în această epocă, precursorii ereziei cerintiene, care făceau distincție între Iisus și Hristos, și care pretindeau că Iisus a fost un simplu om, murind singur pe cruce, iar Hristos o ființă cerească, sălășluită într'însul numai dela Botez până la Răstignire. Asemenea eretici sunt numeroși în Asia Mică spre sfârșitul veacului apostolic. Unii dintre ei, dochetii, pretindeau că Iisus Hristos a avut trup apostolic și tăgăduiau realitatea întrupării. Toți

sunt combătuți de Sf. Ioan evanghelistul, astfel: «Cine este mincinosul, dacă nu cel ce tăgăduiește că Iisus este Hristos?» (I Ioan II, 22); «Iubiților, nu dați crezare oricărui duh, ci încercați duhurile de sunt dela Dumnezeu, fiindcă mulți prooroci mincinoși au ieșit în lume. Prin aceasta cunoașteți duhul lui Dumnezeu: Orice duh care mărturisește pe Iisus Hristos venit în trup este dela Dumnezeu; și orice duh care nu mărturisește pe Iisus, nu este dela Dumnezeu, ci este duhul lui Antihrist, despre care ați auzit că vine și acum chiar este în lume» (I Ioan IV, 2-3); «Cine va mărturisi că Iisus este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu rămâne în el și el în Dumnezeu» (Ioan IV, 15), și: «Oricine crede că Iisus este Hristos, este născut din Dumnezeu» (I Ioan V, 1, etc.). Pentru cunoașterea caracterului oricărei harisme și pentru demascarea oricărui eretic³⁷⁾, creștinii au, deci, un criteriu pozitiv: mărturisirea dogmei histologice. Acest criteriu și-a păstrat până astăzi întreaga lui valabilitate în aprecierea sincerității și ortodoxiei oricărui propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu.

b. Toate harismele își au obârșia într'unul și același Duh Sfânt (XII, 4—11). Ca formă de manifestare, harismele sunt felurite, dar toate purced din aceeași sursă, toate servesc aceluiași scop, toate arată aceeași putere divină. Unitatea lor cauzală rezidă în Sf. Duh, unitatea lor formală în Iisus Hristos, unitatea lor finală în Dumnezeu-Tatăl. Scopul lor nu este sfințirea și desăvârșirea individuală, ci folosul întregii Biserici (Ef. IV, 12). Din această cauză, ele nu se acordă de obicei creștinilor ca o recompensă pentru anumite merite personale — deși unele harisme presupun și aptitudinile corespunzătoare la cei ce le primesc — ci așa cum binevoiește Duhul lui Dumnezeu. În consecință, nimeni nu are dreptul să se trufească cu ceea ce i s'a încredințat în dar și pentru binele tuturor.

Numărul harismelor e greu de precizat. La drept vorbind, el depinde de nevoile speciale ale fiecărei comunități și de voia Duhului, putând varia dela o Biserică la alta și dela o epocă la alta. Aci, Sf. Apostol Pavel înșiră, ca exemplificare, nouă harisme și anume: cuvântul înțelepciunii, cuvântul cunoștinței, credința făcătoare de minuni, darul tămăduirilor, facerea de minuni, proorocia, deosebirea duhurilor, glosolalia și tălmăcirea limbilor (XII, 8-10). Ceva mai departe, în aceeași epistolă, adaugă între harismatici și pe apostoli, pe învățători, pe ajutători și pe cârmuitori (XII, 28-30), iar în epistolele către Romani (XII, 6-8) și Efeseni (IV, 11) adaugă încă pe întâi stătători, pe binefăcători, pe evangheliști și pe păstori, precum și pe alții (cf. I Cor. XIV, 15, 26).

Natura harismelor este și mai greu de precizat. Din felul în care sunt prezentate de către Sf. Apostol Pavel, putem trage următoarele concluzii generale³⁸⁾: **Cuvântul înțelepciunii** (λόγος σοφίας) era darul de a expune

37. E.-B. Allo, *op. cit.*, p. 321 sq., socotește că, în I Cor. XII, 3, Sf. Pavel s'ar referi la fenomenele morbide de natură diabolică sau la turburările nervoase ale creștinilor care, crezându-se cuprinși de duhul lui Hristos, îl blestemau în momentele de criză, conform unei superstiții de origină păgână. Ipoteza este ingenioasă, dar lipsită de dovezi istorice. Noi socotim mult mai probabil explicația pe care ne-o sugerează situația descrisă de Sf. Ioan evanghelistul, în prima sa epistolă.

38. Cf. Lusseau-Collomb, *Manuel d'Etudes Bibliques*, V, 1, *Les Actes des Apôtres. Les grandes Epîtres de S. Paul*, Paris, 1930, p. 450 sq.; F. Prat, *op. cit.*, p. 150 sq.; E. B. Allo, *op. cit.*, p. 317 sq.; F. Godet, *Commentaire sur la Première aux Corinthiens*, Paris-Neuchatel, p. 188 sq., etc.

sistematic adevărurile speculative ale religiunii creștine, adică dogmele și tainele care depășesc puterea noastră de înțelegere (I Cor. II, 6—15 și XIII, 2; Rom. XI, 33—36). **Cuvântul cunoștinței** (λόγος γνώσεως) era darul de a explica, pe înțelesul tuturor și cu ajutorul analogiilor cunoscute, adevărurile elementare ale creștinismului, adică acelea care alcătuiesc cateheza obișnuită destinată majorității credincioșilor (I Cor. II, 1—5; III, 1—3; VIII, 1-2; IX, 8 și urm.; XV, 35—50; Evrei V, 11—VI, 3; Gal. IV, 21.—31, etc.). **Credința făcătoare de minuni** (πίστις) era virtutea teologică a încrederii depline și nesdruncinate în Dumnezeu, acela care răsplătește pe aleșii Săi cu mila și cu dreptatea Sa și le dă de pe acum puterea de a birui toate vrăjmășiile (Marcu XI, 22—24; Luca XII, 28—32; XVII, 5; Matei VI, 30; VIII, 26; XIV, 31; XVI, 8; XVII, 20; F. A. IV, 31; I Cor. XIII, 2, etc.). **Darul tămăduirilor** (γάρισμα ἰαμάτων) consta în puterea de a vindeca bolile atât prin efectul rugăciunii pline de credință, cât și prin atingerea bolnavilor cu mâna, cu hainele, sau numai cu umbra (F. A. V, 15; XIX, 12; cf. Marcu V, 27—29; Luca X, 9). **Facerea de minuni** (ἐνέργημα δυνάμεων) era puterea asupra legilor firii (Matei XVII, 20; F. A. IV, 31; XVI, 25-26; XXVIII, 3—6, etc.). **Proorocia** (προφητεία) era darul de a edifica, de a îndemna și de a mângâia pe credincioși, precum și, câteodată, darul de a prevesti viitorul (I Cor. XIV, 3; F. A. XI, 27-28; XIII, 1-2; XXI, 4, 8—12). **Deosebirea duhurilor** (διάρσεις πνευμάτων) era puterea de a identifica cu exactitate origina, natura și caracterul fiecărei harisme, spre a elimina pe cele neadevărate și păgubitoare (F. A. XIII, 6—12; XVI, 16-18; I Tes. V, 21). **Glosolalia** (γέννη γλωσσῶν) sau vorbirea în limbi era puterea de a preamări pe Dumnezeu, în adunări, într'o limbă extatică și necunoscută. Aceasta era o limbă spirituală, alcătuită din sunete diverse, dela cele mai simple până la cele mai complexe, o limbă inspirată de Sf. Duh. Deși n'o înțelegea nici glosolalul, nici ascultătorii, ea era totuși o limbă articulată și o vorbire cu înțeles, exprimând concepte pe care să le poată înțelege și tălcui harismaticul înzestrat cu darul tălmăcirii limbilor (F. A. II, 4—21; X, 46; XIX, 6; I Cor. XIII, 1; XIV, 14-16, 19, 27, etc.). **Tălmăcirea limbilor** (ἐρμηνεία γλωσσῶν) era darul înțelegerii și tălcuirii glosolaliei (I Cor. XIV, 27-28). **Apostolia** sau apostolatul (ἀποστολή) era darul predicării cuvântului lui Dumnezeu către neamurile străine și puterea misionară de a întemeia comunități creștine dincolo de regiunea natală (Rom. I, 5; Apoc. XVIII, 20). **Invățătorii** (διδάσκαλοι) erau creștinii care studiau temeinic învățătura creștină și primeau darul de a expune didactic ascultătorilor (F. A. XIII, 1; I Tim. II, 7; II Tim. I, 11). **Apărătorii** (ἀντιλήψεις) erau harismaticii care îndemneau pe creștini să se apere, să se ajute și să se sprijine la nevoie unii pe alții (Rom. XVI, 4; II Cor. XI, 33; F. A. II, 45; IV, 34; Fil. IV, 10, 14). **Cântuitorii** (κοβερνήσεις) erau întâi stătătorii înzestrați cu darul conducerii comunităților (I Tes. V, 12). Acest dar l-au avut în primul rând Sf. Apostoli, iar ei l-au transmis, prin taina hirotoniei, membrilor ierarhiei bisericești. Asupra acestora a trecut, treptat, treptat, toată puterea de a învăța, de a sfinți și de a conduce pe credincioși, în Biserica lui Dumnezeu. Epoca profetismului și a harismelor a încetat. Locul slujirilor sporadice, întâmplătoare și extraordinare l-a luat instituția stabilă a ierarhiei bisericești. Ei și în deosebi episcopatului îi revine, de peste nouăsprezece vea-

curi, dreptul și datoria sacră de a păstra, de a adânci și de a răspândi dreapta învățătură, de a administra Sfintele Taine și de a conduce pe credincioși pe calea mântuirii, purtând grijă de neconținută perpetuare, creștere și întărire a Trupului tainic al lui Hristos. Iar preoțimea este cea dintâi ajutorătoare a episcopatului întru împlinirea acestei sfinte misiuni evanghelice.

c. Toți creștinii harismatici sunt datori să conclucereze în desăvârșită armonie la zidirea Trupului tainic al lui Hristos, luând exemplul dela colaborarea dintre membrele trupului nostru (XII, 12—30). Când a vorbit Corintenilor despre meritele personale ale misionarilor, Sf. Apostol Pavel a asemănat Biserica cu un ogor și a arătat că numai Dumnezeu poate da rod strădaniilor noastre (III, 6—9). Când a sfătuit pe Corințeni să lase în grija lui Dumnezeu aprecierea valorii contribuției fiecărui Apostol la creșterea și la întărirea obștei creștine, el a comparat Biserica cu o clădire și a subliniat adevărul că, la judecata divină, fiecare va fi răsplătit după calitatea și trăinicia lucrului său (III, 9—15). Când a descris urmările desbinării credincioșilor, el a numit Biserica templu al lui Dumnezeu și a scos în evidență datoria fiecărui creștin de a-i respecta unitatea de credință, de organizare și de viață (III, 16-17). Iar când a îndemnat pe Corințeni să se ferească de primejdia desfrăului, el a afirmat că trupul fiecărui creștin este templul Sfântului Duh și mădularul lui Hristos, și ne-a poruncit să ne ducem viața în cea mai desăvârșită curăție trupească și sufletească (VI, 15—19). Acum, Apostolul numește pe toți creștinii trupul lui Hristos și-i îndeamnă la unitate în gând, vorbă și faptă. În acest scop, el aseamănă Biserica cu corpul omenesc, ilustrând și mai bine legătura indisolubilă dintre diferitele categorii de slujiri în organizarea activității exterioare a Bisericii luptătoare.

Această asemănare oglindește un profund adevăr dogmatic și moral. Din punct de vedere dogmatic, ea amintește Corintenilor că, prin Sfintele Taine și în deosebi prin Sf. Botez și Sf. Împărtășanie, toți creștinii devin mădulare sau membre ale unui organism special, care poartă numele de trup tainic al lui Hristos. Acest trup este însăși Biserica creștină, adică obștea celor ce mărturisesc credința în Iisus Hristos, primesc Sfintele Taine și dau ascultare ierarhiei bisericești instituite de apostoli, pentru învățarea, sfintirea și conducerea credincioșilor spre mântuire. Biserica a fost întemeiată la Cincizecime, prin pogorîrea Sf. Duh. De atunci, ea continuă neîntrerupt în lume lucrarea mântuitoare a lui Hristos, Capul ei, și stă în nemijlocită legătură cu Sf. Duh, acela care o călăuzește spre tot adevărul și care împarte credincioșilor darurile sale cele bogate. Toți harismaticii s'au adăpat dela același Duh, toți creștinii renăscuți prin Sf. Taine aparțin aceluiași trup al lui Hristos. Darurile duhovnicești sunt felurite, ca și nevoile de creștere, de întărire și de luminare a Bisericii, dar toate-și iau începutul din același izvor și toate-și regăsesc unitatea în urmărirea aceluiași scop.

Din punct de vedere moral, fiecare harismatic este dator, ca atare, să mulțumească lui Dumnezeu pentru darul ce i s'a dat și să-și amintească neîncetat că tocmai slujirile socotite inferioare merită mai multă cinstitie din partea comunității. Din această cauză, nimic nu este mai greșit,

decât îngâmfarea anumitor harismatici cu darurile excepționale primite dela Dumnezeu, decât invidia față de darurile primite de alții și decât spiritul de vrajbă, de trufie și de desbinare din sânul comunității corintene. Cei înclinați spre asemenea greșeli de judecată și de atitudine să ia deci aminte la minunata lecție de solidaritate și de colaborare pe care ne-o oferă permanent alcătuirea și viața organismului nostru fizic. Trupul omenesc a fost descris și de gânditorii păgâni ca tip sau ca simbol al unității în varietate și al varietății în unitate. Rândurile scrise în această privință de către Xenofon, Cicero, Quintilian, Seneca, Epictet, Tit Liviu și Marc Aureliu sunt și azi deosebit de instructive. Apostolul neamurilor scoate însă un înțeles mult mai profund din simbolismul oferit de diviziunea muncii între părțile componente ale trupului nostru. Astfel, el amintește Corintenilor, în primul rând, legătura harică ce-i unește și interesul comun ce-i apropie. După aceea el le arată că membrii Bisericii au nevoie unii de alții și că sunt datori, în consecință, să se iubească, să se ajute și să se sprijine întreolaltă. Apoi, el le poruncește să pună capăt oricăror rivalități și să înțeleagă că, «de pătîmește un mădular, pătînesc toate mădularele împreună cu el, iar de se bucură un mădular, se bucură toate mădularele împreună cu el». Totodată, Sf. Pavel atrage atențiunea Corintenilor asupra faptului că și în corpul nostru, și în Biserică, toate organele depind unele de altele și că numai solidaritatea dintre ele asigură dezvoltarea întregului organism.

După Sf. Pavel, din analogia între corpul omenesc și Trupul tainic al lui Hristos rezultă următoarele învățături eclesiologice: Trupul nostru este unul, deși este întocmit din multe mădulare; Biserica este una singură, cu toată mulțimea credincioșilor. Mădularele și simțurile trupului nostru sunt felurite, dar toate conlucrează și se întregesc în unitatea ansamblului; funcțiunile bisericesti și harismele sunt variate, dar toate colaborează și se completează în năzuința spre binele aceleiași Biserici. Membrele corpului omenesc sunt multe, dar tocmai pluralitatea lor este aceea care constituie integritatea vitală a organismului nostru fizic; slujirile duhovnicești sunt numeroase, dar numai multiplicitatea lor asigură plenitudinea de har și de viață a Bisericii. Anumite membre ale trupului nostru par mai de necinste sau chiar necuvîncioase, dar tocmai acestora le acordăm mai multă cinste și cuviință; unele funcțiuni bisericesti și daruri duhovnicești par de mai mică importanță, dar tocmai acelea pot aduce mai mult folos Bisericii. Trupul omenesc și-ar pierde caracterul, dacă toate organele sale ar îndeplini aceeași funcțiune; Biserica și-ar pierde ființa, dacă toți membrii ei ar trece în rândul ierarhiei conducătoare. De aceea Dumnezeu a întocmit amestecat atât trupul nostru, cât și Biserica Sa cea sfântă, dând fiecărui mădular cinstea care i se cuvine, luând fiecărui organ orice pricină de desbinare, îndreptând atenția tuturor spre urmărirea aceluiasi scop suprem și asigurând sănătatea și dezvoltarea întregii obște, în unitatea de viață și în diversitatea de lucrare a harismelor și a slujirilor date de Duhul lui Dumnezeu, pentru Trupul tainic al lui Hristos³⁹).

39. Comp. Ef. II, 10, 19—22; IV, 1—16; Rom. XII, 4—17; Gal. II, 20, etc.

d. Calea cea mai înaltă spre Dumnezeu n'o constituie harismele, ci iubirea creștină, regina tuturor virtuților (XII, 31—XIII, 13). Corintenii socoteau că harismele constituie calea cea mai înaltă spre fericirea cerească. Nimic mai fals, decât o astfel de concepție. Mai presus de darurile duhovnicești, după care râvneau atât de mult creștinii din Corint, rămâne de-a-pururi o cale mult mai înaltă, mai desăvârșită, mai sigură și mai accesibilă fiecăruia dintre noi: iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Aceasta este regina virtuților, încoronarea Evangheliei și esența creștinismului însuși⁴⁰). Pentru lauda ei, Apostolul neamurilor scrie cea mai frumoasă pagină din istoria universală și cel mai frumos imn în cinstea vreunei virtuți. Cuvintele sale trebuiesc meditate, mai mult decât comentate, rostite ca o rugăciune, mai mult decât învățate ca o lecție.

Ca formă, ele sunt distribuite, poetic, în trei strofe. Prima strofă (XIII, 1-3), subliniază necesitatea și superioritatea iubirii creștine în comparație cu harismele; sunt amintite aci, pentru exemplificare, numai câteva: glosolalia, proorocia, cuvântul înțelepciunii, cuvântul cunoștinței, credința făcătoare de minuni, darul ajutorării și facerii de bine. Strofa a doua (XIII, 4—7), enumără șapte însușiri pozitive și opt însușiri negative ale iubirii, izvor al tuturor virtuților și scut împotriva tuturor păcatelor și răutăților. Strofa a treia (XIII, 8—13), arată indisolubila legătură dintre credință, nădejde și dragoste, în viața aceasta pământească, și veșnicia iubirii, în raport cu celelalte două, în viața cerească, precum și superioritatea celor trei virtuți teologice față de darurile duhovnicești.

În predica de pe munte, care rezumă învățătura evanghelică despre natura și programul Împărăției lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos ne spune că, la judecata de apoi, nu ne vor fi de folos nici rugăciunile și nici minunile pe care le vom fi săvârșit pe pământ, în numele Său, dacă nu le-am însoțit cu faptele de iubire față de semenii (Matei VII, 15—23). În Samaria, când Iacov și Ioan roagă pe Domnul să coboare foc din cer pentru pedepsirea exemplară a cetăților refractare predicii Sale mesianice, El îi muștră cu asprime, ca să-i învețe cât de păgubitoare ar putea deveni puterea de a face minuni, dacă Dumnezeu ar încredința-o și oamenilor lipsiți de iubire și de iertare față de semenii lor (Luca IX, 54). Când acordă celor șaptezeci de ucenici, ca și celor doisprezece, puterea de a călca nevătămați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașilor, El nu-i lasă să se bucure de acest dar excepțional, ci-i îndeamnă să caute a dobândi mai ales bucuria cea netrecătoare a înscrierii numelui lor în cartea vieții (Luca X, 19-20). La Cina cea de Taină, în ultima cuvântare către Sfinții Apostoli, El făgăduiește ucenicilor Săi împlinirea tuturor rugăciunilor izvorite din credința într'însul, dar mai întâi le atrage atenția asupra faptului că numai iubirea frățească arată pe adevărații creștini (Ioan XIV, 12-13 și XIII, 34-35).

În conformitate cu aceste învățături, pe care Sf. Pavel le încredințase Corintenilor prin catehezele sale orale din timpul celor optsprezece luni petrecute între dânsii, toți destinatarii epistolei erau datori să înțe-

40. Comp. Matei VII, 12; XXII, 37—40; XXV, 31—46; Marcu XII, 30-31; Luca VI, 27—38; Ioan XIII, 34-35; XV, 12, 17; Rom. XIII, 8-10; Gal. V, 6, 13; Ef. III, 18-21; IV, 15-16; V, 2; Col. III, 14; I. Tes. V, 13; I Petru, IV, 8; Iacov II, 15-16; I Ioan IV, 7-8, 12, 20-21, etc.

leagă că drumul spre mântuire nu constă în minuni, în semne sau în harisme, ci în împlinirea poruncii domnești a iubirii de Dumnezeu și de aproapele, poruncă din care derivă toate virtuțile. Acum, Apostolul le arată deslușit deosebirea dintre harisme și calea virtuților teologice, cheia de boltă a moralei creștine. El le spune că în harisme strălucește, de obicei, nu meritul omului, ci puterea lui Dumnezeu, care-și alege cum voiește organele de care are nevoie pentru întemeierea Bisericii Sale în lume. Din această cauză, oricât de mare ar fi contribuția harismaticilor la edificarea Trupului tainic al lui Hristos, ei nu-și pot agonisi mântuirea și desăvârșirea proprie, dacă sunt lipsiți de iubirea sinceră față de Dumnezeu și față de aproapele.

Este interesant să observăm că tocmai o comunitate ca cea din Corint, care abundă în daruri duhovnicești, se lasă divizată de intrigi, ambiții și interese mărunte, uitând că iubirea este împlinirea Legii și cea dintâi datorie morală în viața oricărei Biserici și a oricărui credincios. Corintenii râvnesc spre treptele cele mai înalte ale harului dumnezeiesc, nedându-și seama că scara desăvârșirii este axată pe stâlpii iubirii de Dumnezeu și de aproapele și că orice desprindere de vreunul din acești stâlpi ar putea prefăce tot urcușul într-o catastrofală prăbușire. Dar Apostolul veghează. De aceea, după ce-i dojenește ca un părinte pentru toate lipsurile și pentru toate abaterile, el le descrie în cuvinte insuflete regule de aur a moralei creștine: virtutea iubirii, aceea care-i poate conduce spre culmile cele mai înalte ale desăvârșirii religioase și care-i poate face vrednici de darurile duhovnicești primite dela Dumnezeu.

În acest scop pastoral și misionar, Sf. Pavel spune credincioșilor din Corint că iubirea creștină, temelul și plenitudinea tuturor virtuților, în-trece în strălucire toate harismele, că fără ea chiar darurile cele mai extraordinare sunt nefolositoare pentru mântuire, că numai ea dă valoare veșnică acțiunilor, vorbelor și gândurilor noastre și că doar ea este menită să rămână de-a-pururi în ființă, păstrându-și actualitatea și desăvârșindu-se necontenit și în veacul de acum, și în cel ce va să vină. Harismele sunt semnele puterii lui Dumnezeu în lume și dovada prezenței și lucrării Sf. Duh în Biserica lui Hristos. Cauza lor se află însă în afară de noi, iar scopul lor nu stă în sfințirea harismaticului sau în înzestrarea lui pentru eternitate cu puteri inaccesibile credincioșilor de rând. De aceea, creștinii trebuie să râvnească, asemenea unor înțelepți în Hristos, nu atât spre dobândirea harismelor, cât mai ales spre împlinirea virtuților teologice și în deosebi spre virtutea iubirii, în care efortul omului se îmbină armonios cu harul divin. Cei ce caută doar harisme, se aseamănă cu Iudeii, care cer semne, și cu păgânii, care vor minuni, spre a putea crede (I Cor. I, 23; II Cor. XI, 14). Unii ca aceștia uită că Domnul însuși a spus: «Feriți-vă de cei ce n-au văzut și au crezut» (Ioan-XX, 29).

Gândul Apostolului nu se oprește însă aici, ci scrută și raportul intim dintre cele trei virtuți teologice. După învățătura transmisă de Sf. Pavel tuturor Bisericilor, noi cunoaștem pe Dumnezeu cu ajutorul credinței, tindem spre El prin nădejde și-L îmbrățișăm prin iubire. Dar nici credința și nici nădejdea nu ne pot pune în legătură directă și deplină cu Dumnezeu. Sf. Pavel, care definește credința drept «temeiul al celor nădăjduite și dovadă a celor nevăzute» (Evrei XI, 1), în epistola a doua către Co-

rinteni, scrie: «Știm însă că, atât timp cât petrecem în trup, suntem de parte de Domnul. Căci prin credință umblăm, iar nu prin vedere» (II Cor. V, 6-7). Aceasta ne arată că virtutea credinței rămâne o formă de cunoaștere din depărtare, adică mijlocită, parțială și imperfectă, asemenea ideii pe care ne-o facem despre obiectele privite într-o oglindă neclară: «Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură» (I Cor. XIII, 12). Ca să înțelegem just această comparație, trebuie să ținem seama de faptul că, pe vremea Sf. Pavel, oglinzile se deosebeau foarte mult de cele de azi; făcute din materiale improprii, ele redau atât de întunecos și de aproximativ înfățișarea lucrurilor, încât chipurile expuse într'insele trebuiau mai mult ghicite, decât privite cum sunt în realitate. Așa este și cunoașterea prin credință. Cu ajutorul ei, noi știm că lumea a fost creiată de Dumnezeu, că Sf. Duh a grăit prin proroci, că Fiul lui Dumnezeu s'a întrupat, a pățimit, a murit, a înviat, s'a înălțat la cer și șade de-a dreapta Tatălui, de unde va să vină a doua oară ca să judece viii și morții (Evrei XI, 1—XII, 2) și aflăm multe adevăruri despre însușirile și voia lui Dumnezeu. Dar nu putem afla toate tainele, iar pe cele aflate încă nu le cunoaștem deplin (I Cor. II, 7—16; III, 18-19; II Cor. V, 4—8). Oricât ar fi de într'aripată credința, ca mod de cunoaștere, ea nu poate înlocui intuiția directă. De aceea, după dogmatica paulină, credința nu-i menită să constituie un mod veșnic de cunoaștere a realității supranaturale. Funcțiunea ei este legată numai de starea noastră pământească. Atunci când ne vom muta din locuința aceasta slabă și întunecoasă, în care adevărul cel dumnezeiesc pătrunde numai pe măsura priceperii și receptivității noastre, credința va înceta și va fi înlocuită cu viziunea directă. În acel moment, evidența adevărului ne va face să exclamăm, ca și Toma, plini de admirație și de iubire: «Domnul meu și Dumnezeul meu» (Ioan XX, 28). Tot atunci va înceta și nădejdea. Ea ne apropie de pe acum de fericirea cerească, dar această fericire nu ne este accesibilă pe pământ decât într'o infimă măsură. Când ne vom apropia cu totul de Dumnezeu, rolul și funcțiunea nădejzii vor înceta cu desăvârșire, făcând loc posesiunii depline a fericirii după care am suspinat în această viață. De aceea, Sf. Pavel scrie: «Socotesc că pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi... Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are durere până acum. Și nu numai atât, ci și noi, care avem pârga Duhului, și noi înșine suspinăm în noi, așteptând înfierea, învierea trupului nostru. Căci prin nădejde ne-am mântuit. Însă nădejdea care se vede nu este nădejde; căci ceea ce vede cineva, pentru ce ar nădăjdui? Iar dacă nădăjduim ceea ce nu vedem, așteptăm prin răbdare» (Rom. VIII, 18—25), sau: «Având același duh al credinței... nu pierdem curajul, ci chiar dacă omul nostru cel dinafară se strică, cel dinăuntru însă se înnoiește din zi în zi; căci necazul nostru de acum, trecător și ușor, ne aduce slavă veșnică mai presus de măsură, neprivind noi la cele ce se văd, ci la cele ce nu se văd; căci cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veșnice» (II Cor. IV, 13—18). Așa dar, după cuvintele Sf. Apostol Pavel, credința și nădejdea sunt superioare harismelor, căci fără ele nu ne putem apropia de Dumnezeu (Marcu XVI, 15-16), dar sunt trecătoare în raport cu viața viitoare, ca tot ce-i legat de starea noastră nedesăvârșită de pe pământ. Locul lor îl va lua experiența directă și veșnică.

Numai iubirea nu va înceta niciodată. Ea prefăce credința și viziunea în adorare și în ascultare. Ea schimbă nădejdea și posesiunea în izvor de slavă și fericire. Ea ne unește de pe acum cu Dumnezeu, ca să nu ne mai despărțim niciodată. Ea nu are limită nici în timp, nici în întindere, nici în intensitate. Mereu durează, mereu crește, mereu se desăvârșește. De aceea Sf. Apostol Pavel nu vede în iubirea creștină o virtute obișnuită, ci calea cea mai presus de fire pentru apropierea noastră de Dumnezeu, iubirea desăvârșită și desăvârșirea însăși.

Cel dintâi și cel mai însemnat aspect al iubirii creștine are caracter religios, referindu-se, cum s'a arătat, la atitudinea omului față de Dumnezeu, creatorul, stăpânul și binefăcătorul nostru al tuturor. Cel de al doilea aspect, deopotrivă de important, are caracter social, privind atitudinea omului față de semenii săi de pe pământ. Și din acest punct de vedere, iubirea creștină este cu adevărat mama și regina, adică izvorul și încoronarea tuturor virtuților morale. Apostolul neamurilor ne spune despre ea, personificând-o în chip poetic, că-i îndelung răbdătoare, că-i bună, că se bucură de adevăr și că pe toate le îndură, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește, pe toate le răbdă. Acestea sunt cele șapte însușiri pozitive ale iubirii de aproapele. La ele, se pot adăuga și altele; Sf. Pavel citează pe cele mai însemnate, fără pretenția unei enumerări complete. Prin ele, iubirea ne poruncește să fim îngăduitori în raporturile cu semenii, să iertăm pe cei ce ne greșesc, să arătăm blândete și amabilitate frățască față de cei slabi, să ne bucurăm pentru aflarea și triumful adevărului, să suportăm cu răbdare necazurile, să arătăm încredere aproape-lui nostru, să sperăm în biruința finală a binelui și a dreptății individuale și colective și să așteptăm cu răbdare sfârșitul oricărei suferințe, pentru a primi fericirea cea veșnică din partea lui Dumnezeu. Cele opt însușiri negative ale iubirii creștine, așa cum le amintește, ca exemplificare, Sf. Apostol Pavel, sunt: lipsa pismei sau a invidiei pentru fericirea sau succesul altuia; lipsa îngâmfării, a căutării de slavă deșartă și a fariseismului sau ipocriziei morale și religioase; lipsa trufiei sau a ambiției deșarte, adică a încrederii nejustificate în meritele și talentele personale; lipsa oricărei necuviințe, adică a oricărei vorbe, atitudini sau fapte care ar putea jigni sensibilitatea ori onoarea cuiva; lipsa oricărui egoism, adică a oricărei lăcomii și a oricărei păgubiri a intereselor celorlalți membri ai societății; lipsa oricărei mâinii, adică a oricărui prilej de ceartă și de neînțelegere între oameni; lipsa oricărui gând de răutate, adică a oricărei cauze de provocare sau de întreținere a răului în lume; lipsa oricărei aprobări sau încurajări a nedreptății, adică lipsa oricărui fel de cooperare la nașterea, la creșterea sau la menținerea unor stări nedrepte în structura orânduirilor sociale. Creștinul care se va feri de toate acestea, din iubire față de aproapele și din dorința de a împlini întru totul voia lui Dumnezeu, se va simți prin urmare îndatorat de conștiința sa religioasă și morală ca să se împotrivescă, din toate puterile, oricărui spirit de vrajbă, de ură, de răsunare, de nedreptate, de minciună, de lăcomie, de egoism și de răutate, străduindu-se să pună în locul lor, pentru el și pentru alții, efortul pentru binele obștesc, lupta pentru pace, dreptate și frățietate și sacrificiul de sine pentru fericirea comună. Un astfel de creștin va fi totdeauna cel mai devotat prieten la vreme de nevoie, cel mai vrednic cetățean

al patriei sale în timp de pace și cel mai viteaz ostaș în lupta împotriva dușmanilor dreptății, egalității, libertății și fericirii popoarelor.

e) **Profetia este superioară glosolaliei; folosirea harismelor trebuie subordonată interesului misionar al Bisericii și disciplinei adunărilor creștine** (XIV, 1—33 și 36—40). În nepriceperea lor, Corintenii admirau peste măsură harismele însoțite de extaz și subapreciau pe cele supuse controlului de sine și controlului întregii comunități. Preferința celor mai mulți dintre dânsii se îndrepta în deosebi spre glosolali, care erau ținuți în mare cinste în partida zisă «a lui Hristos» și cărora li se da cuvântul în voie în toate adunările. În schimb, profetii erau lăsați pe planul al doilea, deși contribuția lor la zidirea duhovnicească a comunității și la răspândirea creștinismului era superioară, în general, oricărei alte harisme. Ca să remedieze această nefirească stare de lucruri și ca să combată această greșită mentalitate, Sf. Apostol Pavel subliniază mai întâi datoria fiecărui creștin de a căuta, în efortul spre desăvârșire, numai mijloacele conforme cu iubirea de Dumnezeu și de aproapele și apoi îndeamnă pe cititorii epistolei sale să-și îndrepte preferințele spre harisma proorociei (XIV, 1).

După enunțarea acestui sfat general, Apostolul face o interesantă și instructivă paralelă între glosolalie și profetie. Această paralelă prezintă o deosebită importanță istorică pentru cunoașterea atmosferei în care se desfășurau întrunirile religioase ale unei însemnate comunități creștine din veacul apostolic. Ea ne arată cum se manifestau în adunări câteva din cele mai proeminente harisme și ne dă un criteriu de permanentă valabilitate pentru aprecierea critică a oricărui fenomen religios. Acest criteriu este acela al rațiunii sănătoase, al bunului simț și al ordinii. Sf. apostol Pavel rămâne cel mai neîmpăcat adversar al dezordinii în adunările creștine și al desechilibrării sentimentului religios⁴¹). Porunca sa: «**Toate cu cuvînți și după rânduială să se facă**» (XIV, 40), întemeiată pe adevărul că «**Dumnezeu nu este al neorânduiei, ci al păcii**» (XIV, 33), ar trebui să dea de gândit tuturor formațiilor sectante de factură pseudomistică și tuturor celor seduși de falsele minuni și semne izvorâte din străfundurile păgâne ale nebuniei religioase și puse de anumiți propagandiști în slujba dușmanilor Bisericii lui Hristos, în slujba celui rău.

În privința celor două daruri duhovnicești puse în paralelă de către Sf. Pavel, aflăm mai întâi că, pe când profetia servea la zidirea, îndemnarea și mângâierea credincioșilor, glosolalia era o rugăciune individuală, compusă din cuvinte misterioase, pentru a căror tălmăcire era nevoie totdeauna de contribuția altei harisme (XIV, 2—5). Ca să dea și mai multă expresivitate contrastului dintre harisma glosolaliei și harisma profetiei, Apostolul aseamănă vorbele rostite de glosolali cu sunetele nehotărâte ale fluerului, chitarei sau trâmbiței, și spune: «**Iar acum, fraților, de voi veni la voi grăind în limbi, cu ce vă voi folosi, dacă nu vă voi grăi sau în descoperire, sau în cunoștință, sau în proorocie, sau în învățătură? După cum cele neînsuflețite care dau sunet, fie fluier, fie chitară, de nu vor da sunete deosebite, cum se va cunoaște ce este din fluier sau ce este din chitară? Căci și trâmbița de va da sunet nelămurit, cine**

41. E.-B. Allo, *op. cit.*, p. 354 și urm.

se va pregăti de război? Așa și voi, dacă prin limbă nu veți da cuvânt ușor de lămurit, cum se va ști ceea ce veți grăi? Căci veți grăi în văzduh. Sunt atât de multe în lume felurile glasurilor și niciunul din ele nu este fără înțeles. Deci, de nu voui ști însemnarea glasului, voui fi barbar pentru cel ce vorbește, și cel ce vorbește va fi barbar pentru mine. Așa și voi, de vreme ce sunteți râvnitori de daruri duhovnicești, să căutați ca să prisoșiți spre zidirea Bisericii» (XIV, 6—12). Iar după ce subliniază cu atâta claritate inutilitatea cuvintelor netălcuite ale glosolalului, Sf. Pavel înfățișează Corintenilor, în mod ipotetic, aspectul dezolant pe care l-ar avea o adunare creștină alcătuită numai din glosolali: «Dacă, deci, s'ar aduna împreună toată Biserica și toți ar grăi în limbi și ar intra acolo și de cei neinițiați sau necredincioși, oare n'ar zice că sunteți nebuni?» (XIV, 23). Din această cauză, el sfătuiește pe Corinteni să rămână totdeauna în limitele firești ale rațiunii sănătoase, ale bunului simț și ale ordinei și disciplinei, supunând controlului de sine și aprecierii celorlalți toate manifestările vieții religioase. În fond, nu există incompatibilitate între credință și rațiune. Amândouă sunt căi de cunoaștere a adevărului, amândouă se verifică și se completează reciproc. Experiența arată că cel ce nu înțelege cu mintea adevărurile religioase pe care le ascultă sau pe care le mărturisește, nu o singură dată poate rămâne fără folos duhovnicesc. Nu-i vorba, de bună seamă, de dogmele care depășesc puterea rațiunii, ci de învățăturile care trebuie să încălzească inima, să întărească voința, să lumineze mintea și să călăuzească toate actele exterioare de cult, toate faptele, toate vorbele și toate gândurile omului cu adevărat evlavios. Cei ce grăiesc în adunările creștine au, așa dar, datoria de a vorbi numai pe înțelesul ascultătorilor, care trebuie să știe pentru ce rostesc «Amin» la sfârșitul oricărei rugăciuni și a oricărei învățături (XIV, 13—17).

După ce lămurește temeiurile superiorității harismei profetiei și a celorlalte harisme de natură intelectuală (XIV, 5-6, 20-25), Apostolul neamurilor rânduieste pentru toată creștinătatea dreptul și datoria traducerii cuvântului lui Dumnezeu în limba fiecărui popor și a fiecărei Biserici naționale: «Dar în Biserică voiesc mai bine să grăiesc cinci cuvinte cu înțeles, ca să-i învăț și pe alții, decât zece mii de cuvinte în limbă (neînțeleasă)» (XIV, 19). Această frază exprimă în primul rând indignarea Sf. Pavel împotriva comportării glosolalilor din Corint, care abuzau de îngăduința comunității, luând fără folos din timpul destinat catehezei și întreținând o sterilă agitație în atmosfera intrunirilor creștine. Prin înțelesul ei general, această frază combate însă și alte abuzuri și neorânduiri referitoare la desfășurarea adunărilor de cult. Ea obligă pe toți păstoriile de suflete să evite, în activitatea lor catehetică și omiletică, orice vorbire abstractă și neînțeleasă și orice improvizație de cuvinte nefolositoare pentru zidirea duhovnicească a ascultătorilor. În al doilea rând, cuvintele Sf. Apostol Pavel exprimă dorința ca fiecare Biserică să se îngrijească de traducerea cuvântului lui Dumnezeu în limba credincioșilor respectivi. De aceea ele au alcătuit totdeauna primul temei și cel mai puternic îndemn pentru tălmăcirea Sf. Scripturi și a cărților liturgice în graiul viu al creștinilor de totdeauna. Numai conducerea Bisericii Romano-Catolice s'a abatut și se abate încă dela împlinirea acestei porunci apostolice. Temându-se de lu-

minarea poporului și de contactul lui direct cu textul Sf. Scripturi, ea a hotărât ca toate slujbele liturgice și toate tipăriturile Sf. Scripturi să se facă, pentru credincioșii devotați pe deplin papalității, numai în limba latină, pe care n'o mai vorbește și n'o mai înțelege de veacuri niciun popor de pe glob. Motivul determinant al unei astfel de hotărâri stă în teama nemărturisită că lectura Bibliei va da pe față toată lipsa de temei a inovațiilor introduse de papalitate în dogmatica, în morala, în cultul și în viața creștină. Argumentele invocate în sprijinul acestei practici au caracter artificial și pueril. Teologii aflați în slujba papalității pretind că păstrarea unei limbi neînțelese în Biserica Romano-Catolică ar constitui continuarea harismei glosolaliei și a tălmăcirii limbilor, harisme de care ar fi lipsite celelalte Biserici, precum și prelungirea obiceiului poporului ales, care, pe vremea Mântuitorului, păstra Scriptura în vechea limbă ebraică, pe care n'o mai înțelegeau decât cărturarii. Inutil să mai comentăm neseriozitatea unor astfel de argumente.

Pericopa consacrată raportului dintre glosolalie și proorocie se încheie cu câteva sfaturi practice menite să curme abuzurile și să restabilească pacea, ordinea și disciplina în adunările de cult ale Corintenilor. Pentru glosolali, Sf. Pavel hotărăște: 1. Dacă sunt de față mai mulți glosolali, să ia cuvântul, în cadrul unei ședințe a adunării, cel mult doi sau trei (XIV, 27 a). 2. Glosolalii să nu vorbească toți deodată, ci pe rând, câte unul (XIV, 27 b.). 3. După fiecare glosolalie, cel înzestrat cu harisma tălmăcirii limbilor să ia cuvântul și să explice credincioșilor descoperirea ce s'a făcut (XIV, 27 c.). 4. Dacă niciun interpret nu-i de față în adunare, glosolalul să tacă și să-și grăiască numai lui și lui Dumnezeu, adică să se roage pentru șine în șoaptă, fără a turbura liniștea celorlalți (XIV, 28). Pentru prooroci, Apostolul rânduieste: 1. În mod normal, să ia cuvântul, pentru zidirea ascultătorilor, doi sau trei prooroci (XIV, 29 a); în cazuri excepționale, pot lua cuvântul și ceilalți, dacă au de dat vreo învățătură sau dacă voiesc să capete mângâiere de pe urma harismei (XIV, 31). 2. Când vorbește un prooroc, ceilalți sunt datori să-l asculte cu atenție și să-l judece în sinea lor, spre a veghea la păstrarea și exprimarea corectă a dreptei credințe (XIV, 29 b.). 3. Dacă un prooroc din adunare dorește să ia cuvântul, simțindu-se inspirat, cel ce vorbește este dator să-și reia locul și să-i cedeze rândul la cuvânt (XIV, 30). 4. Proorocii pot vorbi și pot renunța la cuvânt, după propria lor apreciere (XIV, 32). Apoi Apostolul poruncește ca femeile să tacă în adunările de cult (XIV, 34-35), și ca fiecare credincios, chiar harismatic fiind el, să respecte cu strictețe toate rânduielile bisericesti. Apostolul precizează că n'a stabilit aceste rânduieli în numele său personal sau după socotința lui, ci pe baza unei descoperiri speciale, adică a unei porunci exprese din partea Domnului nostru Iisus Hristos (XIV, 36-38).

Pericopa dedicată problemei darurilor duhovnicești și raportului lor cu virtuțile teologice se încheie, cum s'a arătat, cu porunca generală: «**Toate cu cuvântă și după rânduială să se facă**» (XIV, 40). Această înțeleaptă poruncă a căpătat curând caracterul unei norme obligatorii de conduită pentru toți creștinii și pentru întreaga Biserică, iar utilitatea ei teoretică și practică n'a întârziat să-și arate roadele binefăcătoare în istoria vieții creștine. Ea își păstrează și astăzi întreaga autoritate și actualitate, în deosebi pentru păstorii de suflete.

9. Dogma învierii morților (XV).

Ultima problemă desbătută de către Sf. Apostol Pavel în epistola întâia către Corinteni are caracter eshatologic. Expunerea ei îmbracă forma unei cateheze despre certitudinea învierii morților și despre natura trupurilor omenesti în viața veacului ce va să fie. Dată fiind importanța doctrinei pe care o lămurește: învierea morților, piatra de temelie a eshatologiei creștine, această cateheză are o neprețuită valoare documentară.

Dogma învierii trupurilor celor adormiți întru Domnul făcuse obiectul predicii pauline în Corint, în cursul anilor 51 și 52. Atunci, Apostolul neamurilor combătuse multe obiecții și lămurise multe nedumeriri în legătură cu ea. El dăduse piept cu argumentele negativiste invocate de adepții filosofiei epicureice împotriva eshatologiei creștine și fusese pus adesea în situația de a repeta aceeași cateheză, pentru instruirea noilor primiți în sânul Bisericii. Ca fost rabin și ca misionar între neamuri, el cunoscuse în dese rânduri și opoziția Saduceilor și Esenienilor față de acest adevăr fundamental descoperit de Scriptura Vechiului Testament, și nu o singură dată constatase că mulți Iudei din diaspora împărțeau argumentele și atitudinea lor. De atunci, anii se scurseseră, iar numărul creștinilor din Corint crescuse zi de zi. Întâi-stătătorii instituți pentru catehizarea, sfințirea și conducerea credincioșilor locali continuaseră opera începută de Sf. Pavel, făcând noi convertiri și păstrând cu fidelitate depozitul de credință primit din gura marelui Apostol. De curând, ei află de existența câtorva îndoieli eshatologice în sânul comunității și constată câteva nedumeriri în sufletul păstorilor lor. Ca să le pună capăt, au nevoie de noi lămuriri și definiții. Se adresează deci Apostolului prin Stefanos, Fortunat și Ahaic, trimișii lor la Efes. Sf. Pavel nu întârzie să răspundă. În epistola pe care le-o trimite, el adaugă, spre sfârșit, un scurt, dar concentrat capitol asupra acestei fundamentale învățături creștine.

Din cuvintele Sf. Pavel, aflăm că principalele obiecțiuni și nedumeriri eshatologice ale cititorilor epistolei nu priveau nemurirea sufletului, pe care toți catehumenii o acceptau fără nicio dificultate, ci posibilitatea și modalitatea readucerii la viață a trupurilor descompuse prin moarte și răspândite în materia înconjurătoare. Problemele ridicate de Corinteni aveau caracter filosofic. Rezolvarea lor depindea de răspunsul la următoarele întrebări: Morții înviază? Cu ce trupuri vor învia? Ar putea fi demonstrată și rațional posibilitatea și modalitatea readucerii la viață a trupurilor? Ce trebuie să credem despre natura sau caracterul trupurilor rechemate la o nouă viață? Care va fi legătura între trupurile noastre actuale și trupurile pe care le vom avea după învierea cea de apoi? Care va fi situația celor aflați în viață în momentul venirii a doua a Domnului? Iată atâtea preocupări și probleme dogmatice, care se cereau lămurite cu autoritate și competență. Răspunsul Sf. Pavel se poate împărți în două: **demonstrarea posibilității și certitudinii învierii trupurilor (XV, 1—34); lămurirea modalității învierii morților și a naturii trupurilor în viața viitoare (XV, 35—58).**

Înainte de a încerca să sistematizăm, spre înțelegerea noastră, argumentele folosite de către Sf. Apostol Pavel pentru dovedirea posibilității învierii morților, trebuie să precizăm că toți membrii comunității creștine

din capitala Ahaei credeau din toată inima și fără nicio rezervă în minunea învierii Domnului nostru Iisus Hristos, văzând într'însa dovada supremă a dumnezeirii Sale și temeiul eliberării omului din osânda păcatului și robia diavolului. Orice creștin știa că mântuirea noastră depinde de însușirea roadelor întrupării, patimilor, morții și învierii Fiului lui Dumnezeu, fapte istorice petrecute cu câțiva ani mai înainte și confirmate de o mulțime de martori vrednici de toată încrederea. Nici Corintenii ostili sau sceptici față de dogma învierii trupurilor nu stăteau, așa dar, în cumpănă, când era vorba de primirea și de mărturisirea credinței în învierea Mântuitorului, pivotul întregului creștinism. Dar ei se opreau aci, socotind că Iisus Hristos a putut birui legăturile morții, întrucât era Fiul lui Dumnezeu, și pretinzând că noi n'am putea fi readuși din putreziciune la viață, întrucât suntem simpli oameni. Aceștia admiteau, pentru creștini, doar renașterea sau învierea baptismală, de care s'ar bucura, în viața viitoare, numai sufletele. O astfel de concepție era lipsită de consecvență logică, deoarece acceptarea dogmei învierii Mântuitorului presupune, ipso-facto, credința în posibilitatea învierii trupurilor. Din această cauză, cateheza paulină se începe cu enumerarea principalelor dovezi istorice despre învierea Domnului și se continuă după aceea cu expunerea altor argumente corolare sau derivate, la care se adaugă câteva analogii din lumea cunoscută. Răspunsul Sf. Apostol Pavel la întrebările privind **posibilitatea și certitudinea învierii morților** constă din expunerea sistematică a următoarelor argumente principale:

a. **Învierea lui Hristos este un fapt istoric mai presus de orice îndoială** (XV, 1—11). După cum se vede, acest argument are caracter **istoric sau tradițional**. Apostolul nu comunică printr'însul cititorilor o învățătură nouă, ci le reamintește învățătura tradițională pe care le-a predicat-o oral când i-a convertit, pe care ei au primit-o și pe care o păstrează cu fidelitate. Totodată, el le arată că mântuirea este condiționată de păstrarea intactă a acestei învățături, orice știrbire sau alterare a ei fiind de natură a-i îndepărta cu totul de calea mântuirii. În acest sens, scrie: «**Și vă face cunoscută, fraților, Evanghelia pe care v'am binevestit-o, pe care ați și primit-o, în care și stați, prin care vă și mântuiți, dacă o țineți cum v'am binevestit-o, afară numai dacă nu ați crezut în zadar**» (XV, 1-2). După această stăruitoare insistență asupra valorii Sfintei Tradiții, Apostolul amintește, în cea mai lapidară formă posibilă, rezumatul dogmei soteriologice, spunând: «**Căci v'am dat înainte de toate ceea ce și eu am primit, că Hristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi, și că a fost îngropat și că a înviat a treia zi, după Scripturi**» (XV, 3-4). Sunt subliniate aci trei fapte istorice: moartea, îngroparea și învierea Mântuitorului. Pentru lămurirea temei, importanță are numai cel din urmă, dar Apostolul accentuează intenționat și istoricitatea primelor două, ca să combată cu anticipație orice îndoieli și obiecții cu privire la realitatea morții și îngropării lui Iisus Hristos. După aceasta, Sf. Pavel menționează, ca dovezi ale învierii, câteva dintre cele mai importante arătări ale Domnului. Sunt amintite, în ordine cronologică, șase arătări: «**S'a arătat lui Chifa, apoi celor doisprezece; după aceea s'a arătat la mai mult de cinci sute de frați deodată, dintre care cei mai mulți trăiesc până acum, iar unii au și murit.**

După aceea s'a arătat lui Iacov, apoi tuturor Apostolilor. Iar mai pe urmă decât tuturor, ca unui născut înainte de vreme, mi s'a arătat și mie. Căci eu sunt cel mai mic dintre Apostoli, care nu sunt vrednic să mă numesc Apostol, pentrucă am prigonit Biserica lui Dumnezeu. Dar cu harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt, și harul Lui care este în mine n'a fost în zadar, ci m'am ostenit mai mult decât ei toți, dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine. Deci ori eu, ori aceia, așa propovăduim și așa ați crezut» (XV, 5—11). Două din aceste arătări sunt amintite și în Sfintele Evanghelii (Luca XXIV, 43; Matei XXVIII, 7, 16; Ioan XX, 19). Altele sunt însemnate în Noul Testament numai aci. Cea mai importantă, din punct de vedere documentar, este arătarea Mântuitorului la peste cinci sute de frați deodată și informația că, la anul 56, când s'a scris epistola, cei mai mulți dintre martorii ei erau încă în viață, putând confirma oricând adevărul istoric al învierii Domnului. Arătarea către Sf. Pavel este notată și în cartea Faptelor Apostolilor (IX, 1—22; XXII, 6—21; XXVI, 12—20), precum și în câteva locuri din epistolele pauline. Ea face parte din categoria arătărilor către ceilalți Apostoli și are același caracter obiectiv, extern, sensibil, experimental. Pe drumul Damascului, Domnul s'a arătat lui Saul, cu trupul cu care a petrecut pe pământ, a pătimit, a murit, s'a îngropat, a înviat și s'a înălțat la cer. De atunci, Saul a devenit din prigonitor, apostol și din tăgăduitor fanatic cel mai credincios și mai neobosit martor al învierii Domnului. De aceea, certitudinea acestei învieri constituie, pentru el și pentru întreaga Biserică, cel dintâi și cel mai puternic argument în sprijinul credinței în posibilitatea învierii morților.

b. Invierea Mântuitorului demonstrează în chip evident posibilitatea învierii morților (XV, 12—19). Acest argument are caracter logic. El constă în reducerea la absurd a tăgăduirii învierii morților. Apostolul îl formulează în felul următor: «Iar dacă se propovăduiește că Hristos a înviat din morți, cum zic unii dintre voi că nu este învierea morților? Dacă nu este înviere a morților, nici Hristos n'a înviat; iar dacă n'a înviat Hristos, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică este însă și credința voastră. Ne aflăm încă și martori mincinoși ai lui Dumnezeu, pentrucă am mărturisit împotriva lui Dumnezeu că a înviat pe Hristos, pe care nu L-a înviat, dacă morții nu învie. Căci dacă morții nu învie, nici Hristos n'a înviat. Iar dacă Hristos n'a înviat, zadarnică este credința voastră, sunteți încă în păcatele voastre; și atunci și cei ce au adormit în (credința în) Hristos, au pierit. Și de nădăjduim în Hristos numai în viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii». Din aceste cuvinte, cititorii epistolei trebuie să înțeleagă că, dacă învierea morților ar fi imposibilă, atunci predica apostolică ar fi fără obiect, credința creștină ar fi deșartă, Apostolii ar fi niște impostori, credincioșii ar fi încă sub osânda păcatului, morții ar fi fără nădejde de iertare, iar suferințele pentru Hristos n'ar avea niciun sens. Tăgăduitorii învierii morților resping, deci, în ultimă analiză, însăși învierea Mântuitorului, iar atitudinea lor nimicește toate temeierile dogmatice și moralei creștine. Dacă adevărul ar fi de partea unor astfel de cameni, atunci lumea ar rămâne încă sub blestemul și robia păcatului, iar dorința noastră de mântuire și setea noastră de

fericire s'ar prăbuși cu totul în prăpastia celei mai amare dezolări. Nicu-n creștin nu va îngădui, așa dar, acceptarea negativismului eshatologic.

c. **Învierea lui Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, constituie începutul și garanția învierii noastre (XV, 20—28).** Acest argument are caracter dogmatic. El încoronează argumentele anterioare, ca o concluzie scoasă din logica celor mai bune premize. Apostolul spune: «**Dar acum Hristos a înviat din morți, s'a făcut începătură celor adormiți. Căci deoarece moartea a venit prin om, prin om și învierea morților; căci precum toți mor în Adam, așa toți vor fi făcuți vii în Hristos. Și fiecare în ceata sa: începătura Hristos, după aceea cei ai lui Hristos, la venirea Lui, apoi sfârșitul, când va preda lui Dumnezeu și Tatălui împărăția, când va desființa orice domnie și orice stăpânire și putere. Căci trebuie ca El să împărățească, până ce va pune pe toți vrăjmașii sub picioarele Sale, iar vrăjmașul cel din urmă, care se nimicește, este moartea. Căci toate le-a supus sub picioarele Lui. Iar când zice că «toate sunt supuse Lui», este învederat că afară de Cel ce I-a supus Lui toate. Iar când vor fi supuse Lui toate, atunci și Fiul însuși se va supune Celui ce I-a supus Lui toate, ca să fie Dumnezeu totul în toate**». Din aceste cuvinte, se desprind mai multe adevăruri dogmatice. Apostolul ne arată că între învierea Mântuitorului și învierea noastră se află o dependență absolută, indisolubilă. Cel ce admite pe cea dintâi, trebuie s'o admită și pe cea de a doua, așa cum, prin cea mai elementară logică, cel ce tăgăduiește una, o tăgăduiește și pe cealaltă. S'a arătat, în cele de mai sus, că urmările respingerii dogmei învierii morților sunt păgubitoare, jalnice, catastrofale. Se arată acum că urmările sau roadele acceptării ei sunt binefăcătoare, salvatoare, dumnezeiești. Hristos a înviat. El a biruit legăturile morții. Prin aceasta, El s'a făcut pârga sau începătura (*ἀπαρχή* = început) celor adormiți. Cel ce zice începătură, se gândește la cel ce inaugurează șirul și la aceia sau acelea care vor urma după dânsul. Cel ce zice pârgă, presupune că roadele următoare vor fi de același fel, din aceeași categorie. Cel ce afirmă că Iisus a înviat cu trupul, mărturisește deci că El s'a făcut începătura învierii trupurilor și că trupurile noastre vor învia ca și al Lui. Mântuirea însă nu este la fel cu căderea în păcat. Planul mântuirii este un plan de revanșă: greșeala primului om, Adam, a introdus în lume păcatul, blestemul și moartea; dreptatea celui de al doilea om, Iisus Hristos, ne-a adus, dimpotrivă, iertarea, binecuvântarea și viața cea veșnică. Între cele două momente capitale din istoria omenirii, contrastul este, așa dar, categoric. Păcatul lui Adam ne-a adus căderea, înfrângerea; urmarea lui Hristos ne aduce ridicarea, triumful⁴²). Cu Adam, protopărințele nostru după trup, suntem solidari în actul căderii; cu Hristos, Mântuitorul nostru, suntem solidari în actul învierii. Solidaritatea cu Adam ține de legătura noastră trupească cu el; solidaritatea cu Hristos ține de încorporarea noastră la Trupul Său tainic: «**Nu știți că trupurile voastre sunt mădularele lui Hristos? Voi sunteți trupul lui Hristos și mădulare în parte**» (VI, 15; XII, 27). Prin descendență naturală, Adam ne-a asociat pe toți morții; prin descendență harică, Hristos ne asociază pe toți învierii. În actul învierii, Hristos

42. Cf. Lusseau-Colomb, *op. cit.*, p. 463.

este capul, începutul; după El urmează trupul, adică toți creștinii, ca mândulare în parte ale aceleiași singure Biserici. La învierea cea de apoi, planul divin de mântuire a lumii prin Hristos va fi, așa dar, desăvârșit cu totul. Atunci, toată creștinătatea va alcătui o singură ceată: Biserica triumfătoare, iar Fiul, ca Mesia, o va prezenta Tatălui, punându-și-o înaintea ca slăvită mireasă (Ef. V, 27), și inaugurând împărăția cea veșnică, în care Dumnezeu cel în Treime laudat va fi slăvit în vecii vecilor.

d. **Inșiși Corintenii adevăresc credința în posibilitatea învierii trupurilor, când practică botezul pentru cei morți (XV, 29).** Sf. Apostol Pavel, folosind un argument *ad hominem*, spune: «**Altfel, ce vor face cei ce se botează pentru cei morți? Dacă morții într'adevăr nu înviază, pentru ce se mai botează pentru ei?**». Proba scoasă chiar din conduita Corintenilor nu constituie, în fond, o dovadă propriu zisă pentru confirmarea posibilității învierii morților, ci un procedeu retoric, în stilul diatribei, pentru reducerea la tăcere și rușinarea acelor care o tăgăduiau cu vorba, dar o mărturiseau cu fapta. Cuvintele Sf. Pavel au, așa dar, caracter de replică, arătând inconsecvența logică a Corintenilor care, când puneau în discuție dogma învierii morților, nu-și armonizau gândul cu fapta, vorba cu obiceiul. Asupra botezului pentru morți amintit în acest verset, s'au scris o mulțime de lucruri și s'au emis tot felul de ipoteze. Adevărul este că noi nu mai știm nici în ce consta, nici cum se săvârșea pe vremea Sf. Apostol Pavel. Ceea ce știm, este că Biserica a interzis botezarea cadavrelor, pe care o practicau în vechime cerintienii, montaniștii, marcioniștii și alți eretici, și că ea a osândit și osândește orice teorie și orice practică menită să acrediteze părerea că Sfintele Taine s'ar putea administra și morților. După toate probabilitățile, se pare că obiceiul practicat în cazuri excepționale la Corint era următorul: Când un catehumen era răpit de moarte năpraznică înainte de primirea tainei Sf. Botez, unul din membrii familiei sau dintre prietenii lui cei mai apropiați îi cinstea memoria, făcându-se creștin în locul lui. Conduita celor care cereau botezul în asemenea condițiuni nu avea nimic superstițios într'însa. Ea izvoră din iubirea sinceră pentru cei morți și se întemeia pe încredințarea că, în virtutea comuniunii dintre toate membrele Trupului tainic al lui Hristos, Biserica luptătoare stă în strânsă legătură cu cea triumfătoare, iar rugăciunile viilor ușurează soarta morților, fiind bine primite înaintea lui Dumnezeu.

e. **Conduita Apostolilor, care-și expun viața pentru Evanghelie, și orocarea tuturor creștinilor față de nihilismul epicureic, confirmă credința Bisericii în învierea morților (XV, 30—33).** Ne aflăm acum în fața unui argument moral, întemeiat pe exemplul personal al Sf. Pavel și pe toată tradiția de viață practică a creștinătății veacului apostolic. Sf. Pavel scrie Corintenilor: «**Pentru ce și noi ne primejduim în tot ceasul? În toate zilele mor, o spun spre lauda voastră, pe care o am în Hristos Iisus, Domnul nostru. De m'am luptat ca om cu fiarele la Efes, ce folos am? Dacă morții nu învie, «să mâncăm și să bem, căci mâine vom muri». Nu vă înșelați: vorbele rele strică obiceiurile bune**». Prin aceste cuvinte, Sf. Apostol Pavel amintește Corintenilor suferințele și primejdiile înfruntate de el și de ceilalți propovăduitori ai dreptei credințe, pentru Hristos și pentru

Evanghelie, ca să le arate că toate acestea ar denota o curată nebunie, dacă viața omului s'ar sfârși în clipa morții trupului. Parte din primejdiile și suferințele suportate de către Apostolul neamurilor sunt cunoscute Corintenilor⁴³). Altele, pe care nu le știu, le vor fi aduse la cunoștință printr'o nouă epistolă, în anul următor⁴⁴). Acum, el le vorbește despre cea mai recentă: thiriomahia sau lupta cu fiarele în arena din Efes. Cuvintele despre această thiriomahie au dat naștere la foarte multe discuțiuni și interpretări. Înțelesul lor stă în strânsă legătură cu contextul. Versetele anterioare cuprind, cum s'a arătat, ideia învierii morților, care este adevărită, în viața practică, prin obiceiul anumitor Corințeni de a se boteza pentru cei morți și prin primejdiile zilnice la care Apostolul se expune pentru predicarea Evangheliei. Sunt două exemple concrete, evocate în scop apologetic-misionar, pentru afirmarea credinței în învierea trupurilor. Din suferințele sale, pe de o parte, și dintr'o practică specială din Corint, pe de altă parte, Sf. Pavel construiește, ca un silogism, un argument moral pentru învierea morților — una din dogmele fundamentale ale creștinismului de totdeauna și de pretutindeni. Argumentarea sună în felul următor: Dacă morții nu înviază, ce vor face cei ce se botează pentru ei? Dece mai săvârșesc acest act? Dacă nu există o viață și o răsplată viitoare, pentru ce se mai expun misionarii la atâtea primejdii, suferințe și renunțări benevole? Nu-i o adevărată nebunie, din partea Sf. Apostol Pavel, să-și pună zilnic viața în pericol și să-și mortifice trupul prin tot felul de posturi, osteneți și înfrânări? N'a fost o nebunie lupta sa cu fiarele la Efes? Iar această luptă nu-i o metaforă, cum s'a crezut de către mulți comentatori, ci un fapt istoric atât de sigur, încât să se poată construi pe el un argument peremptoriu pentru o dogmă fundamentală. Din I Cor. XV, 32, un lucru rămâne deci mai presus de orice îndoială istorică: Pe când se afla în Efes, Sf. Apostol Pavel a fost arestat din cauza predicii lui Hristos și a fost aruncat în lanțuri. Apoi a fost adus în arenă și pus să se lupte cu fiarele, după crudul obicei al vremii. A scăpat printr'o minune⁴⁵). Amintirea acestei întâmplări s'a păstrat, într'o formă sau alta, în scrierile lui Ipolit și Nichifor Callist, într'o tradiție locală din Efes, într'un prolog marcionit și în apocrife. Sf. Pavel vorbește despre ea în următoarele texte: II Cor. I, 8-10; IV, 11-12; XI, 23; Rom. XVI, 4, 7; II Tim. I, 15—18; IV, 17, etc., precum și în I Cor. IV, 9, unde citim: «Căci mi se pare că Dumnezeu ne-a arătat pe noi, pe Apostoli, cei mai de pe urmă, ca pe niște rânduiri spre moarte, pentru că ne-am făcut prieliste lumii și îngerilor și oamenilor».

La acest exemplu personal, Apostolul adaugă exemplul vieții tuturor creștinilor, care cunosc dezastruoasele consecințe morale ale dictonului: «Să mâncăm și să bem, căci mâine vom muri». Viața dusă de antinomiștii influențați de această maximă epicureică repugnă însă nu numai creștinilor, ci și păgânilor cu conștiința sănătoasă. Respingerea dogmei învierii morților ar avea, deci, urmări nefaste în viața morală a societății. Din această cauză, cititorii epistolei sunt sfătuiți să nu se lase amăgiți de falsa

43. I Cor. IV, 9—14; IX, 4-5, 18—27.

44. II Cor. I, 8-10; VI, 3—11; XI, 7-9, 23—33, etc.

45. A se vedea, în această privință, lucrarea noastră: *Introducere în Epistola către Filipeni. Captivitatea Sf. Apostol Pavel la Efes*, București, 1942, pp. 60—104.

strălucire a unor asemenea teorii și să înțeleagă că «**vorbele rele strică obiceiurile bune**». Prin aceasta, Apostolul interzice formularea oricărei îndoieli cu privire la dogma învierii trupurilor și adaugă că învierea nu e numai posibilă, cum s'a arătat, ci chiar necesară și binefăcătoare.

Pericopa dedicată posibilității învierii se încheie cu porunca: «**Treziți-vă cum se cuvine și nu păcătuiți, căci unii nu au cunoștință de Dumnezeu; spre rușinea voastră v'o spun**» (XV, 34). Prin aceste cuvinte, el îndeamnă pe toți Corintenii să-și însușească adevărata înțelepciune, cea duhovnicească, despre care le-a vorbit la începutul epistolei (II, 1—16; III, 16—23), și să-și ducă viața asemenea unor oameni care știu că Dumnezeu există cu adevărat și că după moarte există o înviere și o dreaptă judecată.

La aceste argumente, alte texte pauline adaugă încă cinci: Argumentul pecetei pe care ne-o imprimă Sf. Duh, în vederea păstrării noastre integrale pentru ziua răscumpărării (Ef. IV, 30); argumentul arvunei pe care ne-o dă Sf. Duh, când pune în noi suspinul după învierea și viața cea nestricăcioasă a trupului (II Cor. V, 2—5; Rom. VIII, 23; Ef. I, 13-14); argumentul înfierii noastre prin harul Sf. Duh, acela care mărturisește împreună cu duhul nostru că suntem fii ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori ai morții, învierii și proslăvirii lui Iisus Hristos (Rom. VIII, 14—19); argumentul prefacerii noastre în templu al Sf. Duh, acela care sălășluște în noi, prin Sf. Taine, și nu ne va lăsa în stricăciune (I Cor. VI, 19; Ef. II, 22; Gal. VI, 8); argumentul încorporării noastre în Trupul tainic al lui Hristos, pârga învierii tuturor aceluia care-i aparțin ca mădule în parte (Rom. VIII, 10-11; VI, 4-5; XII, 4-5, etc.). Aceste argumente sunt incluse în I Cor. XV, 20—28. La ele se pot adăuga și altele. Toate se întemeiază pe comuniunea noastră harică cu Hristos și pe credința neștrămutată în Dumnezeu, acela care «și pe Domnul L-a înviat, și pe noi ne va învia cu puterea Sa» (I Cor. VI, 14). Cu aceasta, posibilitatea și certitudinea învierii morților este suficient lămurită pentru destinatarii epistolei.

După ce demonstrează certitudinea dogmatică a învierii morților, Sf. Pavel trece la desbaterea problemelor în legătură cu **modalitatea readucerii la viață a trupurilor descompuse prin moarte și cu natura sau însușirile trupurilor noastre viitoare** (XV, 35—54). Pericopa consacrată lămuririi acestor preocupări eshatologice se începe cu enunțarea celor două întrebări principale ale scepticilor din Corint: «**Dar va zice cineva: Cum învie morții? Și cu ce trup vin?**». Răspunsul Apostolului este polemic și apologetic și îmbracă forma unui nou argument în sprijinul dovedirii posibilității învierii trupurilor: «**Nebun ce ești! Ceeace ce semeni tu nu capătă viață, dacă nu moare**». Acest argument are caracter natural. Puterea lui de convingere se bazează pe analogia germinării plantelor. Exemplul fusese folosit de Mântuitorul pentru ilustrarea necesității jertfei sale pe Cruce, în vederea mântuirii neamului omenesc: «**Amin, amin grăesc vouă: Bobul de grâu căzând pe pământ, de nu va muri, rămâne singur, iar de va muri, multă roadă aduce**» (Ioan XII, 24). Sf. Pavel îl aplică la înțelegerea învierii noastre. Prin invocarea aceleiași analogii, el ne ajută să ne facem o idee rațională despre trecerea noastră din moarte la viață. Germinația plantelor, deși se face în virtutea unor legi naturale, constituie

un act de creație divină. Tot un act de creație divină va fi și învierea noastră. Analogia nu implică însă identitate. Cele două moduri de creație rămân distincte și diferite. Învierea noastră nu se va face în virtutea unei legi a firii, ci într'un mod cu totul supranatural. Cei ce nu pot pătrunde cu mintea acest mod de creație divină, n'au a se mira: noi nu înțelegem nici fenomenul germinării plantelor, pe care îl constatăm, dar nu-l putem explica. Analogia este astfel cât se poate de instructivă și corespunde admirabil scopului urmărit. Cu ajutorul ei, Apostolul răstoarnă obiecția aceleora care pretindeau că mintea noastră nu și-ar putea face nicio idee, nici măcar aproximativă, despre modalitatea restabilirii vieții într'un cadavru, mai ales când elementele lui constitutive s'au transformat în praf și cenușe și s'au răspândit în cele patru vânturi ale lumii materiale, putând intra chiar în organismul altor plante și viețuitoare. Dar Sf. Pavel nu se oprește la combaterea acestei obiecții de nuanță epicureică, saduceică și eseniană. El trece mai departe, ca să lămurească pe cititorii epistolei și cu privire la modul de existență a trupurilor viitoare. În acest scop, el se servește de noi exemple și analogii. Sub îndrumarea și cu ajutorul inspirației divine, care-l călăuzește în formularea adevărilor de credință și pe baza învățaturii primite direct de la Domnul, el completează catehizarea Corintenilor cu următoarele noi lămuriri ale dogmei despre învierea morților și viața viitoare:

f. Brin înviere, trupurile noastre vor deveni nesticăcioase, slăvite, duhovnicești, cerești (XV, 37—50). Dogma învierii morților se acceptă prin credință, pe baza revelațiunii cuprinse în Sf. Scriptură și în Sf. Tradiție. Pe cale strict științifică, ea nu se poate nici demonstra, nici infirma deoarece face parte din domeniul supranaturalului. Dar înțelegerea ei nu este cu totul inaccesibilă rațiunii. Dovada ne-o face chiar Sf. Pavel, când lămurește înțelesul ei cu ajutorul unor exemple și analogii din lumea înconjurătoare. Din analogia germinării plantelor, el scoate în evidență, pe de o parte, puterea veșnic creatoare a lui Dumnezeu și, pe de altă parte, atât identitatea substanțială și personală, cât și deosebirea calitativă dintre trupurile noastre actuale și trupurile de după înviere. În acest sens, el spune: «**Ceea ce semeni tu nu capătă vieță, dacă nu moare. Și ceea ce semeni nu este trupul care va fi, ci numai grăunțele gol, poate de grâu, sau de altceva din celelalte; iar Dumnezeu îi dă trup precum voiește, și-i dă fiecărei semințe un trup al ei**» (XV, 36—38). Totodată, Apostolul afirmă că, în vieța viitoare, trupurile creștinilor se vor deosebi unele de altele în slavă și strălucire. Această nouă idee este ilustrată mai accentuat cu ajutorul altor exemple din lumea animală și din lumea astrală: «**Nu toate trupurile sunt același trup, ci unul este trupul oamenilor și altul trupul vitelor și altul al peștilor și altul al păsărilor. Sunt și trupuri cerești și trupuri pământești; dar alta este slava celor cerești, și alta a celor pământești. Alta este strălucirea lunii și alta a stelelor, căci se deosebește stea de stea în strălucire. Așa este și învierea morților**» (XV, 39—42 a). Prin aceste cuvinte, Apostolul atrage atenția tuturor creștinilor mai întâi asupra măreției și frumuseții creațiunii, care vestește neîncetat puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu și apoi asupra deosebirii de slavă dintre trupurile noastre viitoare. El ne arată astfel că readucerea noastră la vieță nu va constitui nicio greutate pentru Acela

care a făcut cerul și pământul, marea și uscatul, văzduhul și toate câte sunt într'ânsele și că, deși toți vom fi înzestrați cu aceleași însușiri generale, starea fiecăruia va depinde de gradul de sfințenie pe care și l-a însușit în Biserica luptătoare (ccmp. Ioan XIV, 1—3). Iar în privința schimbării care se va petrece prin înviere în trupurile noastre, sf. Pavel scrie: «Se seamănă întru stricăciune, învie întru slavă; se seamănă întru slăbiciune, învie întru putere; se seamănă trup fireesc, învie trup duhovnicesc. Este trup fireesc, este și trup duhovnicesc. Așa s'a scris: «Făcutu-s'a omul dintâi, Adam, suflet viu; iar Adam cel de pe urmă duh de viață făcător. Dar nu este întâi cel duhovnicesc, ci cel fireesc, apoi cel duhovnicesc. Omul cel dintâi este din pământ, pământesc; omul cel de al doilea din cer. Cum este cel pământesc, așa sunt și cei pământești, și cum este cel ceresc, așa sunt și cei cerești. Și precum am purtat chipul celui pământesc, vom purta și chipul celui ceresc. Aceasta zic, fraților: Carne și sânge nu pot să moștenească împărăția lui Dumnezeu, nici stricăciunea nu moștenește nestricăciunea» (XV, 42—50). Din aceste cuvinte, reies următoarele adevăruri: Prin înviere, va fi readus la viață nu alt trup, ci însuși trupul nostru propriu, adică același cu care am viețuit pe pământ; trupul nostru va fi nu numai înviat, ci și prefăcut, schimbat, transformat, prin aceea că, în locul însușirilor vechi, el va dobândi altele noi: nemurire, slavă, imposibilitate, putere; trupurile înviate nu vor mai fi pământești și firești, ci cerești și duhovnicești, asemenea trupului Mântuitorului de după învierea sa din morți; trupurile noastre nu vor mai depinde de principiul vital de natură inferioară moștenit din Adam, ci de principiul superior de viață duhovnicească dobândit în Hristos. Prin înviere, se vor șterge deci definitiv din noi toate urmările păcatului originar și vom fi restituiți integral în starea de desăvârșire și de veșnică și negrăită fericire.

Insistența Sf. Pavel asupra analogiei germinării plantelor putea naște în mintea cititorilor epistolei ideea că moartea — simbolizată aci prin putrezirea seminței — ar fi o condiție sine qua non pentru trecerea noastră din starea de coruptibilitate în cea de nemurire și slavă. Prevăzând obiecțiunile care s'ar putea naște dintr'o astfel de ideie și ca să nu lase fără răspuns ultima întrebare pusă de Corinteni: Ce va fi cu cei aflați în viață în clipa Parusiei Domnului?, el spune:

g. La Parusia Domnului, cei morți vor învia nestricăcioși, iar cei vii vor fi îmbrăcați în nestricăciune și nemurire; atunci viața va triumfa definitiv asupra morții (XV, 51—57). În acest sens, Apostolul scrie: «Iată, vă spun taină: Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba⁴⁶), deodată,

46. «Taina» descoperită de Apostol se referă nu la învierea celor morți, despre care vorbește mai înainte, ci la schimbarea celor vii. Expresia «ne vom schimba», nu arată că Apostolul socotea Parusia ca foarte apropiată; el pune verbul la persoana întâia plural, ca să sublinieze solidaritatea dintre cei vii și cei morți și ca să dea mai multă expresivitate cuvintelor sale. În epistolele către Tesalonicieni, pe care le cunoșteau și Corinteni, ca și în catehezele sale orale la Corint, el arătase că Parusia va fi precedată de anumite semne, care sunt încă departe de a se fi împlinit. Partea a doua a versetului 51 ne-a fost păstrată de manuscrise și de celelalte izvoare ale textului biblic, în patru variante: «Toți vom adormi, dar nu toți ne vom schimba» (N, C, F, G, 17); 2. «Nu toți vom adormi, dar toți ne vom schimba» (A); 3. «Toți vom

la trâmbița cea de apoi; căci va trâmbița și morții vor învia nestrucăcioși, și noi ne vom schimba; căci trebuie ca acest (trup) strucăcios să se îmbrace în nemurire». Aceste cuvinte sunt atât de clare și de precise, încât nu prezintă nicio dificultate de interpretare. Înțelegerea lor este arătată și în I Tes. IV, 13—V, 11. Momentul Parusiei va fi urmat de judecata cea de apoi. Odată cu învierea noastră, a doua venire a Domnului va aduce și eliberarea firii din povara desertăciunii, despre care vorbește același Sfânt Apostol în Rom. VIII, 18—22 și la care se referă Sf. Petru când scrie: «Dar noi așteptăm, potrivit făgăduintelor (lui Hristos), ceruri noi și pământ nou, în care locuște dreptatea» (II Petru III, 13). Atunci se va împlini viziunea profetică a Sf. Ioan evanghelistul, care spune: «Și am văzut un cer nou și un pământ nou... Și am văzut cetatea cea sfântă, nou Ierusalim (Biserica) coborîndu-se din cer dela Dumnezeu, gătită ca o mireasă împodobită pentru mirele ei... Iată, cortul lui Dumnezeu este cu oamenii și el va sălăslui cu ei și vor fi poporul lui și însuși Dumnezeu va fi cu ei, și va șterge orice lacrimi din ochii lor, și moarte nu va mai fi, nici plângere, nici strigăt, nici durere nu va mai fi, căci cele dintâi (înnoindu-se) au trecut» (Apoc. XXI, 1—5). Iată pentru ce Sf. Apostol Pavel încheie această pericopă cu un imn de slavă lui Dumnezeu și cu un îndemn general la statornicie în credință, tărie în nădejde și sporire în faptele de iubire creștină: «Iar când cel strucăcios se va îmbrăca în nestrucăciune, și cel muritor se va îmbrăca în nemurire, atunci va fi cuvântul ce s'a scris: «Inghițitu-s'a moartea în biruință. Unde-ți este, moarte, boldul? Unde-ți este, iadule, biruința?»⁴⁷). Boldul morții este păcatul, iar puterea păcatului este legea. Dar să dăm mulțumire lui Dumnezeu,⁴⁸ care ne-a dat biruința prin Domnul nostru Iisus Hristos. Drept aceea, iubiții mei frați, fiți tari, neclintți, sporind totdeauna în lucrul Domnului, știind că osteneala voastră nu este deșartă în Domnul». Iar valoarea și permanenta actualitate a acestei dumnezeiești învățături pentru învierea evlaviei ortodoxe depășesc orice apreciere.

Epilogul: sfaturi, vești, binecuvântarea finală (XVI).

Cu cap. XVI, epistola se încheie. Apostolul îndeamnă pe Corinteni să contribuie la strângerea de ajutoare pentru creștinii din Palestina, victime ale unei îndelungate secete și sărăcii: «Cât despre strângerea de ajutoare pentru sfinți, precum am poruncit Bisericii din Galatia, așa să faceți și voi. În ziua întâia a săptămânii, fiecare din voi să-și pună deoparte, strângând ce se va înlesni, ca să nu se facă strângerea abia atunci când voi veni. Iar când voi veni, pe cei pe care îi veți socoti, pe aceia îi voi trimite

învia, dar nu toți ne vom schimba (D, e, f, Vulgata); 4. «Nu toți vom muri, dar toți ne vom schimba» (B, E, K, L, P, Peschitto, Sahidică, Gotică, etc.). Critica textuală a stabilit că textul adevărat este cel notat la punctul ultim, care corespunde atât contextului, cât și învățurii Sf. Apostol Pavel din I Tes. IV, 15-17 și II Cor., V, 1—10, și care este acceptat de majoritatea criticilor și comentatorilor (Origen, Sf. Grigore de Nisa, Sf. Ioan Gură de Aur, Teodoret, Fericitul Augustin, Teofilact, Eutimie Zigaben, etc.).

47. Textul este luat din Osea XIII, 14 și Isaia XXV, 8.

48. Indemnul se adresează, după context, atât creștinilor recrutați dintre păgâni, cât și celor recrutați din iudaism; de aceea Apostolul amintește iarăși păcatul (păgân) și legea (iudaică). Prin aceasta, cuvintele Sf. Pavel interesează întreaga creștinătate.

cu scrisori să ducă darul vostru la Ierusalim» (XVI, 1—4). Din aceste cuvinte, se cade a sublinia dovada istorică a serbării Duminicii, datorită tuturor creștinilor de a se ajuta unii pe alții la nevoie, sfatul ca preoții să nu administreze singuri bunurile parohiale și principiul alegerii democratice a tuturor organelor chemate să colaboreze cu membrii clerului în treburile gospodărești ale Bisericii. După aceea, Apostolul trimite Corintenilor câteva informațiuni despre activitatea sa misionară și despre colaboratorii săi Timotei și Apolo (XVI, 5—9, 12), le poruncește să dea toată ascultarea celor învestiți cu puterea de a învăța, de a sfinți și de a conduce pe credincioșii laici (XVI, 10—11, 15—18) și-i îndeamnă la sfințenie, zicând: **«Priveghiați, stați în credință, îmbărbătați-vă, întăriți-vă! Toate ale voastre cu dragoste să se facă!»** (XVI, 13-14). La sfârșit, Sf. Pavel trimite Corintenilor salutările Bisericilor din Asia și în deosebi îmbrățișarea lui Acvila și Priscila și a comunității creștine din casa lor și, luând condeiul din mâna tahigrafului cărui-a-i dictase epistola, adaugă personal: **«Imbrățișarea (s'a scris) chiar cu mâna mea, a lui Pavel. Cel ce nu iubește pe Domnul nostru Iisus Hristos, să fie anatema! Maranata (Vino, Doamne). Harul Domnului nostru Iisus Hristos cu voi. Dragostea mea cu voi cu toți în Hristos Iisus. Amin»**.

Apoi epistola a fost încredințată lui Stefanas, Fortunat și Ahaic, spre a fi dusă la Corint și citită în auzul întregii comunități. Adăugându-se la colecția cărților Noului Testament, ea a devenit un bun al întregii Biserici și un neprețuit izvor pentru luminarea credinței și vieții creștine. Studiul ei se impune așa dar oricărui păstor de suflete.

ROSTUL POSTULUI

Postul este o statornicire de noi valori pentru personalitatea omească. De altfel a zice «noui» este puțin; trebuie să spunem «celor mai desăvârșite». Tot ce este josnic înaintea lui Dumnezeu, devine josnic, și pentru om. Tot ce este măreț înaintea lui Dumnezeu devine măreț și pentru om. Nu e greu să observăm că omul se «acordează», intră în «tonul», în rațiunea, în duhul unei vieți superioare, pe care el încă n'o poate atinge total. Și, pătrunzând în tonul, în rațiunea și în filosofia unei vieți superioare, omul o înțelege tot mai bine și mai bine. Este cu neputință să-ți dai seama de oceanul vieții dumnezeiești, fără a pătrunde în el.

Cu totul altfel stau lucrurile în domeniul concepției religioase. Aici, orice abstracție constituie o parte infimă din plinătatea concepției religioase și se percepe numai ca o slabă reflectare a periferiilor acestei concepții.

Esența acestei concepții, însă, este o viață nouă, o nouă cale a voinței, o lume nouă, un om nou. Și toată noutatea aceasta este dumnezeiască. Ea își are rădăcinile înfipte adânc în nemurire.

De aceea ea merită a fi căutată, a fi găsită, a se lucra asupra ei și a respira prin ea o viață întreagă... Aici începe taina nașterii celei de a doua — și ultimei — a omului.

Intr'o viață areligioasă noi căutăm tot timpul o viață nouă. Năluca noutății și o oarecare goană după ea ne însoțesc pe noi, în această lume, pretutindeni. Totul ne împinge spre ceva «nou», tipă despre necesitatea acestui nou și totul ne silește spre ceva nou, indiferent dacă-l vrem sau nu. An nou, zi nouă, ceas nou, clipă nouă... răsărit nou, lună nouă, primăvară nouă, frunziș nou... Haine tot noi și noi, vești noi... («noutățile» acelea după care aleargă omenirea). «Noutăți», cari atrag atențiunea și interesul în toate domeniile — și în literatură și în tehnică, și în modă...

Noi și toată lumea noastră trăim într'un circuit oarecare din jurul «noului» și a «noutății».

Este de prisos să mai discutăm că acest «nou», pe care tot timpul îl căutăm și întotdeauna îl găsim, niciodată nu ne mai satură, nu ne mai satisface. Noi înghițim acest «nou», ca și aerul, ca și vaporii, din toate ramurile vieții și culturii, dar inima noastră, duhul nostru, rămâne tot flămând, tot nesățul. Dimpotrivă, el devine tot mai necăjit și mai turburat de o neconținută nereușită și nesatisfacție în calea căutării acestui «nou».

Nu mai acela care s'a născut cu o naștere nouă în duh, pentru o lume a adevăratelor și veșnicilor valori, numai acela găsește o adevărată liniște. Liniștea inimii, pacea duhului—iață adevărata viață. Această nouă naștere nu mai este de acum un «erzaț» la ceva nou, ci este esența lui și veracitatea lui. Aceasta-i într'adevăr ceva nou, care lasă pentru vecie pe om să simtă și să trăiască această noutate, ca ceva constant din plinătatea existenței.

Noutatea cea adevărată este un bun constant și nesfârșit, izvorit din contactul cu Existența adevărată.

Noutatea cea falsă este ca o râie sufletească. Omul irită neconținut periferia și așa îndeajuns de mult iritată a conștiinței sale, a psihicului său. Valorile materiale de cari fizicul dorește să se sature neliniștesc și golesc sufletul. Nervozitatea provocată de această lipsă a satisfacției sufletești și trupești îl chinue pe om în toate domeniile vieții, în toate culele ei și chiar substraturile ei. În oricare domeniu al lumii sale vechi nu s'ar arunca omul, pentru îndestularea sufletului și trupului său, în oricare sferă materiale, fie chiar pseudo-idealiste ale lumii vechi, n'ar pătrunde omul, de pretutindeni inima lui, duhul lui (și deci el însuși) se retrage fără de nicio satisfacție; se retrage adesea turburat, mâhnit și cuprins de disperare.

Unica ieșire din acest cerc vicios al retrăirilor vechi, al noutăților, al vedeniilor, logiceii vechi, vechilor adevăruri euclidiene — este **Hristos**. Iată unde descoperim lumea nouă, lumea cu desăvârșire nouă, care nu se mai aseamănă cu nimic vechi. Este ceva nou nu pentru o oră, nu pentru un an, ci pentru totdeauna; este ceva care satură inima până la sfârșit.

Abia, aici, am ajuns pe deplin la înțelegerea postului, sensului postirii, ca o înfrânare, ca o abținere dela valorile ne-adevărate și ne-veșnice, dela o comportare ne-adevărată și ne-veșnică.

Valoarea ne-adevărată este o valoare părută, creată de o slăbănogire sufletească sau de cerințele neînduplecate ale trupului.

Valoarea ne-veșnică este o valoare numai pentru o clipă, este pământească (mâncarea, somnul, etc.). Valoarea aceasta, în sine este fără de păcat, dar devine ne-adevărată și mincinoasă, atunci când oamenii o transformă în «veșnică», în valoarea-țintă a omului; adică devine ceva ce încolucește adevărata țintă a vieții omenesci.

Postul, în ideie, și în duhul său corect scutură, gonește din om tot ce e neadevărat, imaginar și de prisos — ceea ce s'a transformat deacum într-o automulțumire pentru el și i-a îngărdit cu pietroaie intrarea în ceea ce este adevărat.

Ceea ce este pământesc, dar curat, nu se opune ceresului, ci se acordează armonios întreolaltă. Necurătenia, însă, pentru conștiința creștină, se manifestă nu atât în ordinea materială (ca atare), ci în turburarea adevăratului acord între ceresc și pământesc, spiritual și material în viața internă și sufletească a omului. Necurătenia este de regulă o lepădare, o decădere din trăirea în voința lui Dumnezeu, voință care statornicește adevărata armonie în viața lumii. «Necurătenia» este «călcarea poruncii» —, «neascultarea» — împotrivire lui Dumnezeu și planurilor Lui asupra lumii și omului.

«Pentru cel curat» (Tit. 1, 15) totul este curat. Aceasta fiindcă omul «cel curat», adică cel ancorat în voința și dreptatea lui Dumnezeu, pe care el niciodată și nici într'un chip n'a turburat-o, procedează, în curățenie, după măsura legii, după revelațiunea dumnezeiască, așa încât pentru el, într'adevăr tot ce este în lumea materială și spirituală, este «curat» și fără de sminteală.

«Cel necurat», adică omul samavolnic și egocentric, care hălăduiește după voința sa (ca și fiul rătăcitor din Evanghelie), în afara vieții armonios rânduite a Tatălui, care calcă voia Acestuia, acela rămâne în necurătenia sa, în desfrânarea sa, în turburarea adevăratei curățenii a vieții... Și

atunci, totul devine pentru el îmbrăcat în păcat, fiindcă centrul existenței lui și a omeneșului din el — este în afară de Dumnezeu.

Postul este aflarea înțelepciunii, legalității și curățeniei față de tot și de toate, prin întoarcerea la izvorul cel curat al vieții, la Dumnezeu și la ascultarea Cuvântului Lui.

Postul este o înfrânare, o înfrânare conștientă, cu sens și consecvență, dela tot ce este ne-curat și ne-veșnic. Postul nu este numai decât o înfrânare negativă, nu! El este și o revenire pozitivă către adevăr, este o gustare din viața adevărată.

Infrânarea nu constituie miezul Postului. Centrul Postului, dimpotrivă, este anume o **gustare a adevărilor** voinții lui Dumnezeu, vădite în armonia lucrurilor din lume. Postul este o totală ascultare a lui Dumnezeu. Este înțelepciunea lumii.

Mâncarea, consumarea mâncărilor de post, și abținerea dela mâncările de dulce nu constituie numai un simplu act de refuz al unui soi de mâncare fizică și a întrebuintării celuilalt. Abținerea și consumul străbat întreaga adâncime a vieții omenești și ating chiar temeliiile ei.

Postul este refuzul de a consuma cu sufletul, inima și rațiunea tot ceea ce este imaginar, ne-adevărat și ne-veșnic. Este o năzuință totală către gustarea numai a tot ce este veșnic și adevărat.

Copilărește și naiv, adesea cred oamenii, cum că în Post ei trebuie să mănânce numai aceea ce «nu le place», ceea ce nu e gustos și să renunțe la tot ce le place («ce e gustos»). Aceasta desigur că este o concepție pur copilărească asupra postului. Și în ea, însă este un pic de adevăr. Totuși ea nu poate oferi o înfrânare în adevăratul sens al cuvântului.

Exercițiul voinței în a mânca ce nu este gustos și în a te abține dela ce este bun — nu e rău. Inșă așa ceva nu mai constituie o problemă în sine; este nu altceva decât un antrenament abstract al voinței și atât.

Și «ce e gustos» se poate mânca pustnicește... Inșuși Vasile cel Mare spune că pustnicii sunt îndeosebi de sensibili la receptivitatea «bunului» și «gustosului» chiar și a celei mai nepretențioase mâncări. Așa că în cazul nostru, lucrurile cuprind în sine ceva ce este mai profund. Consumarea pustnicească a unei mâncări de pildă, întotdeauna va fi o mâncare de mulțumită. Este vorba de un act, în fața căruia și după care și în timpul căruia, omul în inima sa sincer va mulțumi lui Dumnezeu pentru darul mâncării. «De post» este orice mâncare dacă ea devine un îmbold pentru inimă în calea unirii cu cerul și cu Dumnezeu. Și, dimpotrivă, «de dulce» este orice mâncare, fie ea și uscată, atunci când se face fără simțământul de sinceră mulțumită pentru ea lui Dumnezeu, dătătorul a tot binele... Este binecuvântată căsnicia aceea, în care soții își fixează drept centru de conviețuire omenească în familie pe Dumnezeu și împlinirea voinței Lui.

Binecuvântată și legată de Sf. Post este orice lucrare omenească—pământească, care descoperă și binevestește pe Dumnezeu — orice cuvânt, care vestește dreptatea, orice acțiune care dovedește smerenie, bunătatea și curăția inimii omenești.

Postul este o manifestare profund pozitivă, luminoasă și activă. De aceea Domnul poruncește celor ce postesc «să nu-și smolească, fețele», ci să-și ungă capetele și «să-și spele fața». Postul este veselia și bucuria duhului, triumful veșniciei asupra vremelniciei, biruința dreptății asupra

minciunii, iubirii asupra urii, luminii asupra întunericului. Postul este floarea vieții, cel mai mareț cânt al omului în lume, cânt care se transformă în cele din urmă într'un nesfârșit imn pascal.

După acest fel de a vedea lucrurile, este cu totul natural a zice celor ce privesc (înțeleg și cântăresc) viața ca ceva ce este numai «de dulce», că ei au o părere ușurată, îngustă, materialistă, disprețuitoare de om, sau animalică chiar.

Ne-înțelegerea postului și înfrânării este o ne-înțelegere a urficiunii tale personale — a lipsei chipului și asemănării lui Dumnezeu din tine însuși. Ne-înțelegerea drumului pustnicesc «îngust» al inimii către Impărăția lui Dumnezeu este totodată și o ne-înțelegere a adâncului și plenitudinii paternității lui Dumnezeu față de noi.

Atletul știe că dacă el înainte de luptă a luat o masă de cinci feluri, lupta este pierdută. Același lucru îl păzesi și artiștii cântăreți, înainte de concertul lor. Dar acest lucru de atâta trebuință, îl cunosc foarte puțini din cei ce se roagă lui Dumnezeu. Ei adesea socotesc că suspinul de rugă al inimilor lor nu depinde de calitatea și cantitatea mâncării lor. Ei socotesc că cele mai fumoase retrairi pe culmile religioase, spre care tind, nu sunt în strânsă și directă dependență de saturația stomacurilor lor și de treapta de satisfacție a trupului lor iubitor de trândăvie și de dulceața lumii.

Oamenii cu multă experiență în lucrarea duhovnicească însăși, știu foarte bine, că există un raport direct între «semnarea în duh» și «semnarea în trup» (Galat. 6, 8).

Cei ce «seamnă în trup», nu mai târziu, ci chiar de îndată seceră într'o formă oarecare «stricăciunea». Cei ce «seamnă în duh» seceră și ei — nu mai pe urmă, ci de îndată — «viața veșnică», sub forma agerimii auzului și văzului duhovnicesc și a unei mari îndemănări în a-și însuși adevărurile duhovnicești; a unei mai bune ascultări a poruncilor lui Dumnezeu, a unei subtilități superlative în înțelegerea sufletului său și sufletelor altor oameni, a ușurinței în rugăciune, a venirii în atingere cu smerenia cerească și pacea lui Hristos, atât de scumpe și dorite pentru fiecare suflet omenesc.

Postul nu este numai un efort al sufletului, ca să mănânce numai ce nu «e gustos»!... Postul este «semnarea în duh», împărtășirea cu duhul lui Dumnezeu și de aceea postul întotdeauna se încheie și se împlinește desăvârșindu-se, prin Sf. Impărtășanie cu Trupul și Sângele lui Hristos.

În acest chip devine vădit că Postul nu este o acțiune abstractă, ci pozitivă, — este o năzuință către Unirea cu Hristos, către o viață mai deplină în El. Postul — este o pregătire... Calea către acesta, nicidecum nu trebuie să devină un prilej de automulțumire, ca nu cumva să eclipseze, să umbrească însăși ținta drumului.

Dar, întrucât adesea omul trăește în lume anume pentru această viață a sa — «să trăești cum se trăește!» și dacă se poate și «mai bine să trăiești» (fără să-și dea seama că această viață a lui nu este un scop, ci numai o cale spre țintă), la dânsul postul este trăit în afara scopului lui. Așa, ca ceva ce-și are scop în sine, ca o simplă îndeplinire a unui obicei oarecare. De aceea s'au găsit și adesea, și acum se mai găsesc, prin-

tre creștinii care postesc, de acei care consideră drept un foarte mare păcat, gustarea în post, chiar numai a laptelui, (ne mai vorbind de carne). Odată cu aceasta, însă, ei rămân într'o împietrire aspră, crudă și neomenoasă a inimilor lor, față de aproapele și prietenii lor. Se înghesuie, dând coate altora, chiar în biserică, fără de niciun pic de rușine față de prietenii lor, se supără pe cei ce nu-i salută și se întunecă, posomorându-se, atunci când îi înștiințează cineva despre bunăstarea și fericirea altora. Iar atunci când vorbesc despre societate, se prezintă numai pe ei înșiși, vrednicile lor și legăturile de cari dispun!... Este așa dar cu neputință a pricepe pe insul care postește și care continuă a rămâne în mijlocul interreselor sale mărunte, a vorbărilor și glumelor de prost gust. Această-i un fel de pocire a duhului. Este imposibil a înțelege «o postire mecanică» și o mecanicitate în rugăciune. Oamenii cari postesc și se roagă mecanic și din obișnuință, aceia, inconștient se amăgesc numai pe sine, nu și pe Domnul. Postul nu-i un obicei și nici o acțiune de «iog». Postul este o totală contemplare evanghelică.

Postirea este o operă prea minunată și prea frumoasă. «Veniți la Mine toți cei oboșiți și împovărați». Acesta-i începutul postului. Acțiunea lui însă este: «și Eu vă voi odihni pe voi». Filosofia postului este: «luați jugul Meu peste voi»; psihologia postului == «și învățați dela Mine»... Plinirea postului este:... «și veți afla odihna sufletului vostru». Caracterizarea generală a Postului este: «căci jugul Meu este bun și sarcina Mea este ușoară»!..

Celor bolnavi, neputincioșilor, celor însărcinate, Postul fizic nu li se impune. El le este dat deacum în durerile, în suferințele și în slăbănogirea fizică a naturii lor. Pentru suflet și ființa vieții lor, ei au nevoie să-și întărească trupul lor cu o hrană pământească. Pentru aceștia, Postul constă numai într'o acceptare blândă și răbdătoare a vieții așa cum este și într'o ducere fără cârtire a greutăților ei; într'o năzuință pustnicească către Ziditorul și Mântuitorul Hristos, mulțumindu-I pentru toate. Postul pentru ei este numai în duh și în inimă, acolo unde își are el începutul și sfârșitul pentru fiecare om. Acest lucru nu poate privi pe locuitorii țărilor cari sunt în războiu și unde se introduc anumite restricții. Postul, în acest caz, este o acceptare supusă și blândă a tuturor restricțiunilor ce vin asupra lor.

Pentru cei sănătoși și zdraveni, la cari surplusul puterii fizice împiedică rugăciunea, gândul înțelegerii și smereniei, postul fizic — este un mare bine. El, chiar numai fizicește ținut, este foarte folositor pentru ei. Medicina cunoaște foarte bine că bolile multor organe interne (în deosebi în a doua jumătate a vieții) se desvoltă cu deosebită ușurință mai mult din pricina îmbuibării, decât din neîncetata cumpătare.

Omul îmbuibat întotdeauna se găsește într'o oarecare încântare de sine însuși. El se simte întotdeauna mai bun decât este, bunăstarea lui însă ca și bunăstarea bețivului, nu izvorește din străfundul inimii, ci din adâncurile stomacului. Este știut că bețivul, care umblă cu lacrimi de umilință pe obraz, dorind să se sărute cu toți, nu este deloc așa de bun, după firea lui. Aceasta-i o umilință «beată», care la el în orice clipă poate să treacă într'o sălbăticie. La fel e și cu omul concupiscent, răsfățat de o

viață trândavă și indestulată. El întotdeauna este predispus spre năzuințe și gânduri blajine. Dar toate acestea la el nu sunt statornice. Bunătatea aceasta este numai o spumă deasupra adâncurilor unei mări a egoismului său. Bunătatea lui — este ca și casa «zidită pe nisip» (Mt. 7, 26). Vor sufla vânturile, se vor revărsa izvoarele și «va fi căderea casei aceleia mare». Cu alte cuvinte va veni moartea și chiar clipele din urmă ale acestui om vor spulbera bunătatea sentimentelor și năzuințelor lui bune; sufletul lui, însă, va întâmpina pentru sine strășnicia acelei veșnicii, în care nu va mai afla nimica din ce i-ar fi înrudit sau apropiat.

Este, însă, de ajuns unui asemenea om (și îndeobște oricui) să postească puțin, «să-și strămtoreze firea», să-și reducă oarecum spațiul existențial pe pământ prin orice fel de auto-îngrădire, și de îndată acest om își va vedea, turburându-se întreaga lui fire egoistă. De aceea mulți dintre cei ce postesc sunt nervoși și răutăcioși și de îndată ce mănâncă ceva mai bunîșor devin blânzi și «buni». Dar care-i prețul unei asemenea blândete, dacă ea este rezultatul unei indulciri sau a unei satisfacții date poftelor trupului?

Familile unor asemenea «postnici», deobicei le zic: «da, mănâncă odată mai bine și nu te mai înrăi atât, nu mai fi posomorît și de nesuferit pentru noi»... La fel se întâmplă și cu fumătorii. Ei se transformă în robi ai tabacului lor; și dacă nu vor jertfi în fața idolului gât-lejului lor, devin enervanți și nesuferiți pentru cei ce-i înconjoară. Acesta-i lutul care se revoltă și se înrăiește ca și un dulău flămând. De îndată însă ce îi vei arunca porția, el se împăciuește și din dulău devine un mielut drăgălaș. Dar să ne întrebăm, care-i prețul moral al unei asemenea transformări? De ce criteriu just și superior este condiționată ea? De nimic. Ei bine, acesta-i «omul trupesc» în întreaga stihie a naturii lui, omul care nu face distincție între ceea ce este din duhul lui Dumnezeu și între ceea ce vine dela duhul naturii lui pământești. El este capabil să confunde două îmbunări deosebite ale sufletului său.

Dar pentru ca să putem privi, care-i lăuntruul firii noastre, omului îi trebuie să se strecoare prin toate durerile cunoașterii substratului său păcătos; trebuie să-și strunească și să-și sgudue trupul și sufletul; trebuie să se lipsească de anumite lucruri scumpe pentru el, să se lepede de anumite pasiuni, etc. Trebuie să tragem perdeaua și să ne uităm dacă nu cumva în camera sufletului nostru sunt gânduri necurate. Avem nevoie, față de Dumnezeu și față de noi, să desbrăcăm haina, care ne îmbrobodește și care ascunde neajunsurile noastre, haina îmbibată de miazma unei autoademeniri civilizate, și să privim la bubele sufletului nostru bolnav, poate chiar de moarte.

Un asemenea lucru ne învață Postul. Și așa ceva Postul înfătușește, devenind pentru om, cea mai perfectă igienă.

Să căutăm, deci, a ne struni pe noi înșine, eul nostru, psihicul și corpul nostru. Vom porni dela mâncare. Vom vedea de se revoltă sau nu sufletul nostru? Vom constata și înregistra starea lui. Vom mai neliniști și pacea lui egoistă. Și iarăși îl vom supraveghia. Vom cerni slăbiciunile sufletului și le vom introduce în făgașul măsurii; să încercăm a fi liberi de tot și toate. Pentru ca cea mai aleasă și mai adâncă însușire a sufletului nostru,

să i-o putem da Domnului Iisus Hristos, Duhului Său, curăției Sale, dreptății Sale. Și iarăși să ne supraveghem. Vom constata că nu toate încercările vor reuși. Cu toate acestea, nereușitele nu ne vor dovedi nețemeinicia celor mai bune năzuințe, ele ne vor dovedi totuși neputința și sărăcia noastră duhovnicească. Și ne vor pune în fața dreptei cumpăniri a smeritelor noastre strădanii.

Postul dă pe față toată nestatornicia noastră, sărăcia spirituală a firii noastre pământești. Aceasta-i o prețioasă descoperire. Și tot postul descopere puterea lui Dumnezeu, care lucrează în această sărăcie, în slăbiciunile omenești. Și acest lucru nu este altceva decât o slăvită realizare a postului, în opera autocunoașterii noastre omenești și a cunoașterii lui Dumnezeu.

Mai departe, postul descopere omului prezența în el a două trăiri: trupească și duhovnicească...

Mai apoi postul descopere trinitatea puterilor, cari lucrează în om: 1) energia proprie duhului omenească; 2) puterea lui Dumnezeu, venită «din afară», înrudită cu duhul omenească și fericitoare pentru el, și 3) puterea întinericului, având însușirea de a acționa în orice moment asupra omului, putere care și ea vine din afară. Experiența cunoașterii trinității acestor puteri, cari lucrează în om, o putem căpăta numai prin post și în post. Aceasta ca să nu mai vorbim despre faptul că a te izbăvi de puterea întinericului se poate numai prin post și rugăciune. (Mat. 17, 21), după cum aceasta a spus-o Insuși Intemeietorul vieții omenești.

Rugăciunea fără post, adică fără desbrăcarea omului de tot ce e în lume, de toate valorile, prietenii și legăturile sufletești și trupești, — nu este o rugăciune, ci ceea ce Insuși Mântuitorul numește «grăire multă». «Nu vă asemănați, zice El, păgânilor, cari cred că în «multa lor grăire vor fi ascultați» (Mt. 6, 7). Știe Tatăl, ce ne trebuie nouă. Lui nu atât îi trebuie cererea noastră ca atare, cât îi trebuie unirea duhului nostru cu El, cu Duhul Lui. Prin cerere, prin pocăință, prin mulțămintă și slavoslovire, duhul nostru se unește, se înrudește cu Duhul lui Dumnezeu și revine, viază, găsește în El nemurirea sa prea fericită.

De aceea, rugăciunea noastră, ca o rostire numai a unor anumite cuvinte, încă nu e o rugăciune. Căci rugăciunea este condiționată de o desbrăcare a inimii noastre de păcat, de legăturile noastre cu ceea ce e pieritor, fie măcar pentru o clipă! Ea este legată de viața noastră launtrică.

Postul cu înfățișarea sa externă, este de sigur și un exercițiu: în sensul căpătării unei experiențe, a unei practici. Este un antrenament al trupului și al sufletului. Este o călire a simțurilor și o limpezire a minții. Este o serioasă pregătire a corăbiei vieții noastre pentru întâmpinarea veșniciei, iar mai înainte de ea — a celei din urmă furtuni, a ultimei și celei mai mari impresurări a apelor vieții — moartea.

Moartea e soarta tuturor!... Și pentru acei cari se gândesc la ea și cu înțelepciune se pregătesc pentru ea, și — desigur — și pentru toți ceilalți, care-și ascund dela moarte capul sufletului lor în nisipul lucrurilor mărunte ale vieții și simțămintelor lor. După cum struțul nu scapă de

moarte printr'un asemenea procedeu, tot așa și oamenii nu pot evita sfârșitul lor, numai prin simplul fapt că ei stăruiesc în a nu cugeta la moarte.

Dar numai a **cugeta** la moarte — este puțin. Cugetarea această trebuie să fie curată, înțeleaptă, corespunzătoare scopului, religioasă. Postul este învățătorul acestor lucruri. El îndepărtează dela noi nu numai uitarea morții, ci și cugetarea ușuratecă despre ea. «Numai o moarte suntem datori în viață!» exclamă adesea oamenii în veseliile îmbătătoare ale vieții... Desigur aceasta nu este o «aducere aminte de moarte»... După cum nici ostașii toți, cari privesc fără teamă moartea în față, nu au o corectă și liniștitoare cugetare despre ea.

Religioasa aducere aminte de moarte este o cugetare asupra sfârșitului vremelnicelelor valori și peripeții ale vieții acesteia și o evlavioasă cugetare asupra vieții veșnice în lumea veșnică a dumnezeieștii dreptăți și armonii.

Cugetarea creștinească asupra morții nu este o concentrare asupra morții, nu — ci asupra vieții, este o nădăjduire a celor făgăduite nouă. După cum la evreii din vechime era neîntreruptă năzuința către pământul făgăduinții, așa și la creștini este o neconținută aducere aminte de triumful viitor al vieții după ce vom străbate prin trecătoarea îngustă și anevoioasă — moartea.

De aceea, gândirea creștină asupra morții este întotdeauna senină. Ea îmbărbătează și întărește pe om în această viață pământească, fiindcă prin ea omul contemplează chiar de aici, conținutul viitorului. În toate manifestările vremelnice ale vieții, omul vede sensul nemuritor, vede reflexul veșniciei — luminoase și nemincinoase.

Postul înlesnește cea mai dreaptă apreciere a vremelnicelelor lumii acesteia și a realităților vieții viitoare. Postul trezește și aprofundează sentimentul responsabilității pentru viața pământească, pentru orice faptă și cuvânt, pentru orice clipă.

Postul, ducându-ne la cunoașterea slăbiciunilor noastre, ne înlesnește o mai îngăduitoare și mai justă apreciere a neajunsurilor oamenilor ce ne înconjoară... Leprosul, care începe a-și afla boala, mai ușor și mai mult se va apropia de un alt lepros, decât omul care deși este lepros, dar încă nu-și cunoaște boala, și-și închipue că este perfect sănătos... Și sfinții, toți ajungeau la cunoașterea întregii lor păcătoșenii și orbirii naturii lor, numai prin îmbunătățirea pustnicească. Prin aceasta ei se înălțau către o sete tot mai mare după o viață desăvârșită întru Hristos. Și așa cuprindeau ei, cu iubirea lor compătimitoare și a toate înțelegătoare întreaga făptură, care geme sub păcat, pe sine considerându-se nu altceva decât o nedesăvârșită expresie a acestei făpturi.

Un om nou zidește Domnul — prin pocăință, după cum pe omul cel dintâi din țărână l-a zidit.

Duhul vieții sale (Fac. 1), Domnul îl insuflă omului prin pocăință, ca și oarecând în praful țărâneli și zidește pe om «după chipul și asemănarea Sa».

Noi suntem niște monede mici și șterse, care am pierdut chipul împărătesc. Noi suntem părțica de aramă răsunătoare.

Postul-pocăință în chip minunat reînnoește pecetea lui Dumnezeu asu-

pra noastră. In chipul nostru, in ochi, în vorbe, în cugete și în cele mai ascunse gânduri se oglindește Impărăția lui Dumnezeu și prin noi se răsfrânge asupra lumii.

Ceea ce a fost vechiu, șters, fără sens, fără «sare», devine nou. Duhul lui Hristos — pecetea Duhului Adevărului — se așterne peste frumusețea omului și întreaga lui viață, peste veacul său. El devine om adevărat, prin Dumnezeu-omul Hristos, care a unit pe Dumnezeu cu omul. Postul luminos este dobândirea imediată a păcii dumnezeiești. Aripă îngerești, nevăzute, cresc la cel ce trăiește în înfrânare și îl duc luminos într'o tot mai nouă și mai nouă viață... Ceea ce-i trupesc și «sufletesc», prin post se transfigurează în ceva duhovnicesc.

Sensul vieții e găsit. Omul care are credință și voință de a se lepăda de sine, de eul său și de mândria sa primește har, devine rob al lui Dumnezeu. Adevăratul rob al lui Dumnezeu este tot una cu prietenul lui Dumnezeu, cu fiul lui Dumnezeu. Este omul slobod de răutate, de nedreptate, de chinul mărginirii sale păcătoase.

Prelucrat din rusește.

INVĂȚĂTURA CREȘTINĂ DESPRE BUNURILE ECONOMICE*)

Creștinismul nu este un sistem economic, ci religia desăvârșită descoperită de însuși Fiul lui Dumnezeu. Dar această religie nu ignorează realitățile economice pe care ea le pune în legătură cu cele spirituale și cu misiunea finală a omului. Realitățile economice și întreaga natură materială au fost puse la dispoziția omului de Dumnezeu însuși, care îi și spune (lui și soției sale), după creațiune: «Fiți rodnici și vă înmulțiți și umpleți pământul și îl stăpâniți și domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul»¹⁾. În aceste cuvinte ale Ziditorului se cuprinde obligația de valorificare și de utilizare a bunurilor economice aflătoare în natură. Biserica binecuvintează și sfințește elementele firii: apa, aerul, pământul și focul²⁾. Ea «sfințește elementele productive ale naturii»³⁾. Biserica «reabilitează munca disprețuită în antichitate și o ridică la înălțimea unei virtuți morale»⁴⁾. Opera comună a umanității se săvârșește grație muncii economice. Activitatea economică pune în lumină cosmismul omului, vocația și puterea sa de agent cosmic⁵⁾. Munca este o comuniune cu lumea⁶⁾. Omul intră în legătură cu cosmosul nu numai prin mintea sa, ci și prin munca sa economică, fiindcă el este nu numai un logos intelectual, ci și un logos economic al lumii, administratorul creaturilor⁷⁾. Nefiind însă un sistem economic, creștinismul nu impune soluții în domeniul economic, ci preconizează o seamă de principii grație cărora atitudinea sa față de bunurile materiale poate pregăti intrarea în împărăția cerurilor.

Creștinismul apreciază, așa dar, bunurile economice care au constituit și constituie pârghii hotărâtoare ale existenței noastre, atât ca întrețină-

---

*) Pentru concepțiile neo-testamentară și patristică asupra bunurilor economice ne-am servit în cea mai mare parte de materialul folosit de noi în conferințele anterioare: 1) *Creștinismul și bunurile materiale după Sfinții Părinți* (publicată în 1949); 2) *Idei misionare pastorale și sociale inovatoare la Sf. Trei Ierarhi*, material completat cu unele cunoștințe și puncte de vedere noi.

1. *Facere*, I, 28.

2. S. Boulgakoff, *L'Orthodoxie* (Les Religions), Librairie Félix Alcan, 1932, pagina 235.

3. Șerban Ionescu, *Probleme de morală socială*, vol. I, București, 1946, p. 68.

4. Idem, *op. cit.*, loc. cit.

5. Idem, *op. cit.*, p. 240.

6. Idem, *op. cit.*, pp. 240-241.

7. Ibidem, *op. cit.*, p. 235.

toare ale vieții, cât și ca producătoare de cultură și civilizație⁸⁾. Obiecțiunea aspectului ascetic al vieții creștine nu are temei, dacă ținem seama de realități. Porunca fundamentală a monahismului creștin în general a fost și este: «Roagă-te și muncește!». Munca ascetică a fost și este o forță economică și religioasă impunătoare. Mănăstirile au populat spațiile împădurite și mlăștinoase ale Europei; ele erau centre de energie spirituală și economică⁹⁾.

Bunurile economice nu au fost însă împărțite niciodată în mod echitabil.

«În imperiul roman, mai mult de jumătate din populație era supusă regimului neuman al sclaviei, iar imensele latifundii, cu bunurile de pe ele precum și somptuoasele palate și vile din orașe aparțineau unui număr restrâns de patricieni, senatori sau guvernatori, care exploatau pământul la suprafață și în adâncime, precum și materialul uman de lucru, cu o cruzime extraordinară, relatată de operele literare ale timpului. Întregul sol al provinciei Africa Proconsulară era secătuit numai de șase proprietari»¹⁰⁾.

Creștinismul, prieten și susținător al celor mici și asupriți, a dat lumii o orientare religioasă și morală progresistă asupra bunurilor economice.

Intemeietorul creștinismului nu a fost un reformator economic. «El a deschis împărăția cerurilor, acelora cărora lumea de aici le-o ținea pe a ei ferm închisă. Era în aceasta un evident accent social, dar de natură religioasă, orientat spre cetatea lui Dumnezeu, nu spre o altă lume pământească»¹¹⁾. Cele trei parabole despre bogați¹²⁾ condamnă nu bunurile economice în sine, ci pe deținătorii lor abuzivi și lipsiți de milă. Iisus Hristos nu proscribe sărăcia și nu întocmește un program pentru eliminarea ei generală, pentru că misiunea Lui era pregătirea pentru intrarea în împărăția cerurilor. Casa, proprietatea, bunurile economice sub formă de bogăție sunt dela sine înțelese. Parabola talanților și a lucrătorilor viei sunt semnificative. Mântuitorul critică pe bogați, arată perspective ferice săracilor, manifestă un puternic simț pentru colectiv și o nesfârșită dragoste pentru mulțimi, fără ca aceste lucruri să fie roada unui program politic sau a unei reforme economice. Ele sunt prolegomene ale iconomieii mântuirii¹³⁾.

Predica și faptele lui Iisus au zguduit însă adânc lumea contemporană.

8. Pr. Ioan G. Coman, *Creștinismul și bunurile materiale după Sfinții Părinți*, Extras din «Studii Teologice», Seria II-a, Nr. 3-4, Mai-Iunie 1949, p. 3.

9. S. Boulgakoff, *op. cit.*, p. 236.

10. Pr. I. Coman, *op. cit.*, p. 3.

11. Idem, *op. cit.*, p. 4.

12. Luca, 12, 16-21; 16, 19-31; 18, 18-25.

13. H. Leclercq, Articolul *Charité*, în *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et*

Izgonirea vânzătorilor și a zarafilor din templu, osândirea fariseilor și a inimilor împietrite ale bogaților, ajutorarea bolnavilor și a infirmilor pe care îi vindecă fără bani, săturarea flămânzilor prin înmulțirea pâinilor și dragostea caldă arătată tuturor săracilor și nedreptățiților sunt un pas serios pe drumul cuceririlor sociale din vremea noastră ¹⁴).

Sfinții Apostoli organizează comunitatea dela Ierusalim, pe baza principiului colectivizării. **Faptele Apostolilor** ne relatează cum această comunitate se folosea în obște de bunurile naturale aduse de credincioși, și de fondurile rezultate din vânzarea proprietăților pe cari le aveau unii creștini ¹⁵). Nu era obligatorie depunerea întregii averi ¹⁶). «Cei ce depuneau totul aveau dreptul nu la cât depuseseră, ci numai la cât aveau nevoie» ¹⁷). Acest quasi-comunism cu bază strict religioasă, nu a putut dura, fiindcă nu s'a putut generaliza și nu s'a putut generaliza fiindcă el nu era o forță politică, cu o organizare și cu un program de luptă asemenea comunismului zilelor noastre. El era o asociație frățească cu gândul îndreptat spre cer, iar sub raportul vieții materiale se baza pe ideea că fiecare are dreptul numai la necesar, restul aparținând celor ce nu au ¹⁸). Credința fierbinte în Iisus Hristos și dragostea nesfârșită față de om, erau cei doi poli ai frățietății sau vieții de obște creștină dela Ierusalim. Această viață de obște a Bisericii din Ierusalim, care nu s'a putut practica în chip identic de nicio altă Biserică soră, va rămâne mereu modelul ideal pentru generațiile creștine următoare.

Biserica post-apostolică și patristică își organizează, prin echipele de surori și prin echipele de diaconi, o viață materială în stare să întrețină pe săraci, pe bolnavi și pe infirmi. Dar mijloacele materiale se căpătau greu ¹⁹).

Această greutate se explică printr'o schimbare considerabilă în rău, a mentalității creștine, în comparație cu atmosfera înaltă a comunității dela Ierusalim, condusă de Sf. Iacob, și a majorității comunităților creștine primare. Căldura inițială se micșorează și mulți creștini nu se deosebesc, în inima lor, de păgâni. Sfinții Părinți și scriitorii bisericești dau alarma mai ales contra bogaților botezați, dar necreștini în fond. Ei critică aspru viața ușoară, risipa fără margini și decăderea morală a bogaților, care și-au câștigat averile prin exploatarea nemiloasă a sclavilor,

de liturgie, t. III, prem. parte, Paris, 1913, col. 602; la Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, pagina 5.

14. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 5.

15. *Faptele Apostolilor*, 2; 4; 5.

16. *Ibidem*, 5, 4.

17. H. Leclercq, *op. cit.*, col. 603; la Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 5.

18. *Idem*, *op. cit.*, col. 606.

19. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 6.

prin moșteniri provenite tot din exploatare sau din operații îndoelnice, prin afaceri inavuable și prin lăcomie²⁰).

Părinții și scriitorii bisericești sunt uneori consternați să constate că după 3-4 secole de creștinism, bunurile economice nu-și schimbaseră — în mediul creștin — decât foarte puțin destinația pe care o aveau în păgânism: îngrășarea și desfătarea exploatatilor²¹). Iată un inventar al bunurilor economice ale unui latifundiar, transmis de Sf. Vasile cel Mare: «Nenumărate vehicule, unele de povară, altele de persoane, îmbrăcate în bronz și argint. Nenumărați cai proveniți din rase nobile, asemenea oamenilor. Unii dintre ei plimbă pe desfrânații aceștia prin oraș, alții servesc la vânătoare, iar alții la călătorie. Frâiele, chingile, căpestrele, toate sunt de argint, toate sunt aurite. Covoare de purpură împodobesc caii, ca pe miri. Mulți catări, deosebiți după culoare. Vizitii acestor animale vin unii după alții... Nesfârșit este numărul celorlalți servitori, care fac față luxului casei: procuratori, intendenți, agricultori, specialiști în tot felul de meșteșuguri necesare sau servind numai plăcerile sau desfătărilor: bucătari, brutari, paharnici, vânători, statuari, pictori, maeștri a tot felul de plăceri. Cirezi de cămile, unele de povară, altele de pășune, herghelii de cai, mulțimi de vite cornute, turme de oi, turme de porci, păstorii acestor animale; moșii care ajung pentru hrana acestora și, care, pe deasupra, din veniturile pe care le aduc, măresc bogăția. Băi la oraș, băi la țară. Case strălucind de tot felul de marmore: una e piatră de Frigia, alta e lespede laconiană, alta tesalică; unele țin cald iarna, altele produc răceală vara. Pardoseala e înflorită cu pietricele în mozaic, iar plafonul e poleit cu aur. Părțile fără marmoră sunt împodobite cu picturi»²²).

Urmând Mântuitorului, Sfinții Părinți susțin că bunurile economice nu sunt un rău, dar bogății fac din ele temei de exploatare a săracilor, adică a muncitorilor. Luxul bogăților era o sfidare și un act revoltător față de mizeria cumplită a celor mulți. El «era rodul sau plus-valoarea muncii neplătite sau rău plătite a milioanele de muncitori-sclavi, cari nu erau considerați nici măcar oameni, ci lucruri. Intr'una din paginile sale cele mai inspirate, Sf. Ioan Gură de Aur apostrofează pe bogăți, comparându-i cu lupii: «Nu vă săturați exploatănd pe săraci; nici eu nu mă satur osândindu-vă și blamându-vă... Nu pe voi vă urmăresc, ci pe lup.

20. Idem, *op. cit.*, *loc. cit.*

21. Idem, *op. cit.*, p. 7.

22. Sf. Vasile cel Mare, *Omulie contra bogăților*, 2, Migne P. G. XXXI, col. 284 C-285 AB; la Pr. I. G. Coman, *Robul social al mlei creștine la Părinții Cappadocieni*, Beiuș, 1945, pp. 14-15; Idem, *Creștinismul și bunurile materiale după Sfinții Părinți*, pp. 7-8.

Dacă nu sunteți lupi, eu nu vă urmăresc. Dacă v'ați făcut lupi, vă acuzați pe voi înșivă, reacționând împotriva mea»²³).

Creștinismul a îmbrățișat cu căldură cauza săracilor, pentrucă această cauză a săracilor, «adică a sclavilor, a muncitorilor de tot felul și a țăranilor, era cauza celei mai mari părți a umanității de atunci și de astăzi»²⁴). Muncitorii și țăranii îndurau suferințe fără nume și fără număr, ca victime ale unei exploatare de o rară cruzime. Iată cum descrie această exploatare Sf. Ioan Gură de Aur: «Ei muncesc toată viața fără încetare, copleșiți de datorii intolerabile, condamnați la o muncă strivitoare, ca asinii sau catării. Ce spun? Nu li se menajează trupurile, așa cum nu se menajează pietrele. Nu sunt lăsați să răsuflă și fie că ogoarele au rodit sau nu, ei sunt strâmtorați. Nu se poate concepe o mizerie egală cu a lor, când, la sfârșitul iernii pe care au trecut-o în cele mai grele munci, epuizați de frig, de ploaie și de veghi, sunt văzuți reîntorcându-se acasă cu mâinile goale, ba încă și datori; ei tremură de teama pedepselor, a exacțiunilor și a tâlhăriilor intendenților»²⁵). Rar se poate închipui un tablou mai sinistru al situației exploataților din secolul IV.

Biserica luptă pentru îndreptarea acestei stări insuportabile. Același Ioan Gură de Aur, supranumit «ambasadorul săracilor», fulgeră împotriva exploataților care aruncă într'o prăpastie de mizerii pe frații lor lipsiți de apărare, devorați de foame și desfigurați, numai pentrucă exploatații țin să profite în întregime de bunurile economice. Dar aceste fulgere nu au decât rareori rezultatul așteptat. La un moment dat, marele Patriarh atrage bogaților atenția asupra pericolului ce ar rezulta dintr'o grevă a muncitorilor: «Dacă săracii ar imita exemplele perverse ale bogaților lacomi, v'ar produce pagube ireparabile; ei v'ar reduce la mizerie și v'ar extermina prin refuzul de a vă da concursul care vă este necesar, anume agricultorul refuzând munca manuală, marinarul refuzând să facă comerțul prin navigație, ostașul refuzând să aibă curajul pentru război»²⁶). Alteori creștinismul patristic nu e în măsură să protesteze contra exploatareii și persecuțiilor de tot felul, deslănțuite de bogați și de Stat, împotriva celor lipsiți de ajutor, care preferă să treacă sub stăpânire barbară. Sunt semnificative în această privință filipicele preotului Salvian din Marsilia²⁷). În general însă, creștinismul a luptat contra exploatareii

23. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia la Cuvintele lui David*, trad. A. Puech, *Saint Jean Chrysostome et les moeurs de son temps*, Paris, 1891, pp. 77; la Pr. I. G. Coman, *Creștinismul și bunurile materiale*, p. 10.

24. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 10.

25. Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei*, 56, 61; la A. Puech, *op. cit.*, 63; la Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, pp. 10-11.

26. Idem, *Omilia 10, 4 la I Corinteni*; trad. Gérard Walter, *Les origines du communisme*, Paris, Payot, 1931, p. 158.

27. G. Walter, *op. cit.*, p. 259—261.

mai ales în perioada de aur a literaturii patristice. Cine poate uita paginile de foc, în care Sf. Vasilie cel Mare înfierează pe cămătarii și pe speculanții de grâu, a căror cruzime împingea pe săraci să-și vândă pe unii din copii, pentru ca prin prețul obținut să-i poată hrăni pe ceilalți?

Biserica din epoca patristică înregistrează existența **claselor sociale**: clasa săracilor, în care intrau cerșetorii, bolnavii, infirmii, bătrânii, dezertorii și muncitorii neliberi — sclavii în primul rând —, apoi o clasă de mijloc, de compoziție foarte variată și bucurându-se de oarecare independență, în fine clasa bogaților. E de reținut că din aceste clase, cea mai numeroasă era aceea a săracilor, în care, pe lângă cei menționați intrau, deasemenea, muncitorii liberi și țăranii. Sf. Ioan Gură de Aur vorbește când de două clase, când de trei clase. În primul caz, el împarte lumea creștină în două jumătăți: una a bogaților și alta a săracilor. În al doilea caz, el o împarte în: o clasă medie reprezentând 80% și trăind modest dar fără lipsuri, clasa bogaților reprezentând 10%, și clasa săracilor, reprezentând 10%. Contradicția nu e decât aparentă, pentrucă în cazul împărțirii în trei clase, clasa săracilor cuprindea numai pe cei absolut improprie pentru muncă, pe când în cazul împărțirii în două clase, sub denumirea de săraci erau cuprinși și muncitorii și țăranii.

Biserica se pronunță în favoarea clasei săracilor, adică a celor cu adevărat săraci, a muncitorilor și a țăranilor. Ea face din **muncă** pivotul însuși al existenței omenești. E meritul Sfântului Ioan Gură de Aur de a fi subliniat acest lucru, în celebra paralelă pe care o stabilește între două orașe: «Unul locuit de bogați, celălalt de săraci; să admitem că în primul nu există niciun sărac, iar în al doilea niciun bogat; că populația fiecărui din aceste două orașe e triată foarte precis. Să vedem care din aceste două orașe va putea să trăiască mai bine prin sine însuși. Dacă vom constata că acesta e cazul cu orașul săracilor, va fi limpede că bogații vor fi cei mai dependenți. În orașul bogat nu va exista muncitor, nu va fi zidar, nici dulgher, nici cismar, nici brutar, nici cultivator, nici fierar, nici făcător de frânghii, niciun meseriaș de niciun fel. Care bogat va consimți să exercite una din aceste meserii, când e știut că chiar aceia care le practică, nu vor să mai ducă munca grea de îndată ce s'au îmbogățit? Cum se va menține acest oraș? Veți spune că bogații vor da bani la săraci, pentru a cumpăra dela ei produsele industriei lor. În acest caz, bogații nu-și vor fi suficienți, pentrucă au nevoie de alții. Cum își vor construi ei case? Le vor cumpăra de gata? Natura lucrurilor se opune la aceasta. Vor trebui să cheme la ei lucrători. Dar procedând astfel, ei vor viola legea pe care am stabilit-o la origina orașului lor, când spu-

28. Idem, *op. cit.*, p. 153 și urm.

neam — vă amintiți — că niciun sărac nu trebuia să stea în acest oraș. Nevoia ne obligă ca vrând-nevrând, să chemăm pe săraci pentru a-i introduce în oraș. De unde reiese că un oraș nu s'ar putea menține fără săraci. Orașul în chestiune, dacă ar persista să nu admită săraci în el, ar înceta de a mai fi un oraș și ar pieri. El nu-și va fi, deci, suficient lui însuși. El va trebui să primească pe săraci ca pe salvatori. Să vedem acum, dacă orașul locuit de săraci se va găsi într'o situație asemănătoare, prin absența bogaților... În niciun fel. Pentru a construi o casă, nu e nevoie de aur, nici de argint, nici de perle, ci de cunoștințe tehnice și de mâini, nu de orice mâini, ci de mâini bătătorite și de degete tari, de putere multă, de lemn și de pietre. Pentru a țese o haină, aurul și argintul sunt iarăși inutile. Ceea ce trebuie, sunt din nou mâinile, cunoștințele și femeii care să lucreze. Pentru a ara, pentru a cultiva pământul, e nevoie de bogați, sau de săraci? Evident că de săraci e nevoie. Ei vorba de a lucra fierul sau de a executa orice altă treabă manuală? Tot oamenii de jos sunt cei mai necesari! Unde se simte nevoia de bogați?»²⁹⁾

Creștinismul militează, deci, pentru trei principii fundamentale în domeniul muncii: 1. În procesul de producție nu aurul — sau capitalul — e factorul decisiv, ci munca; 2. Calificarea profesională în muncă; 3. Autarhia muncitorilor față de celelalte clase, pe care ei le pot înlocui, lucru care se experimentează pozitiv sub ochii noștri. În fine, munca are o valoare mântuitoare³⁰⁾.

Biserica, următoare învățaturii și practicii Mântuitorului și învățaturii și practicii Sfinților Apostoli, a luptat cu tărie împotriva sclavagismului, pe care, dacă nu l-au putut desființa realmente, l-a eliminat moralmente din rândurile sale.

Ea a ridicat pe sclavi la demnitatea de oameni și chiar la cinstea preoției și a episcopatului, dacă erau vrednici. Prin numărul și munca lor, sclavii erau atât o forță economică, cât și una misionară, de care Biserica s'a folosit amplu.

Legile Statului Roman și o tradiție tiranică nu au permis Bisericii să depășească stadiul eliberării morale și spirituale a sclavilor. Ea însăși, Biserica, avea sclavi în serviciul ei și a trebuit așteptat până în secolul al IX-lea, ca Smaragd de Saint Michel să ceară expres suprimarea sclavagiului³¹⁾, și secolul XIX, ca să abolească robia în țările europene. S'a zis că prin venirea creștinismului, «sclavagismul devine de drept divin

29. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 34 asupra Scrisorii I către Corinteni*, 4, 5; trad. Ph. E. Legrand, *Saint Jean Chrysostome, Les Morauxistes chrétiens* (Textes et Commentaires), Paris, 1924, pp. 144—146; cf. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, pp. 13-14.

30. N. Berdiacff, *De la destination de l'homme*, Paris, 1935, p. 275.

31. André Baudrillart, *Moeurs païennes, moeurs chrétiennes*, Paris, Bloud et Gay, 1929, I, p. 220 și n. 2.

și că Părinții îl consideră drept o instituție normală și laudabilă»³²). Autorul acestei afirmații uită că dacă niciun Părinte bisericesc nu a cerut formal abolirea sclavagiului — fapt imposibil în cadrul legal de atunci —, Părinții bisericești sunt aceia care susțin că «niciun om nu e sclav prin natură», că numai violența, nu natura, «a împărțit în două cele ale oamenilor»³³), adică pe oameni, că «Dumnezeu ne-a dat picioare și mâini ca să nu avem nevoie de servitori»³⁴). Aristotel susținea că sclavul nu are voință proprie. Creștinismul reintegrează pe sclav în voința sa și-l face persoană, redându-i libertatea morală și ridicând ascultarea sa la rangul de virtute³⁵). Biserica face mai mult: îl admite în comunitatea creștină, adică în frăția creștină, îi îndulcește condițiile de viață, încurajează eliberările, eliberează ea însăși sclavi, influențează legislația de Stat în legătură cu sclavii și ridică pe sclav până la cinstea de a i se da un cult martiric, dacă el murise pentru credință³⁶).

Creștinismul patristic a înfierat cu severitate **marele capital și camăta**. Plaga cametei era și este «una din culmile exploatării omului de către om. Ea rodea înfiorător vloga muncitorilor și săracilor contemporani cu Sf. Vasilie cel Mare, care în Omilia 2-a asupra Psalmului 14, ne-a lăsat o descriere severă a cămătarului, a lucrării acestuia și a psihologiei debitorului»³⁷). Biserica a interzis clericilor camăta sub aspră penalitate, încă dela începutul secolului IV. Canonul 17 al Sinodului I Ecumenic, sună: «Deoarece mulți dintre clerici, urmărind lăcomia după avere și după câștigul urât, au uitat Scriptura Sfântă, care zice: «argintul său nu l-a dat în camătă» (Psalmul 14, 15), și împrumutând pretind dobândă, sfântul și marele sinod a hotărît că dacă se va găsi cineva, după această hotărîre, că ia dobândă după împrumut, sau altfel practică aceste lucruri, sau cere înapoi odată și jumătate, sau în genere născocind altceva pentru câștigul urât, să se caterisească din cler și să fie dat afară de canon»³⁸). Același lucru prevede și canonul 44 apostolic. Sfinții Părinți nu osândesc împrumutul, recomandat de altfel de Mântuitorul însuși, ci numai împrumutul cu dobândă, care e una din formele cele mai ascuțite ale exploatării.

Invățătura creștină a militat și militează pentru o **distribuire egală**

32. Paul Louis, *L' travail dans le monde romain*, 1912, p. 327; la A. Baudrillart, *op. cit.*, I, pp. 202-203.

33. Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme morale*, XXVI, vv. 27 b-28, Migne P. G. XXXVII, col. 853 A: „Ἡ δὲ τυραννὶς εἰς θεοῦ τὰ θεητῶν ἔσχεσεν, οὐχὶ φύσις“.

34. A. Baudrillart, *op. cit.*, p. 218.

35. Idem, *op. cit.*, pp. 220-221.

36. Idem, *op. cit.*, pp. 220—228.

37. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, pp. 11-12.

38. Dr. Nicodim Milaș, *Canioanele Bisericii Ortodoxe* — însoțite de comentarii — vol. I, partea II-a, trad. V. Kovincici și Dr. N. Popovici, Arad, 1931, pp. 70-71.

a bunurilor economice. Dumnezeu făcând totul pentru toți și iubind deopotrivă pe toți, voințe ca toți să se bucure în chip egal de bunurile pământești. Oamenii fiind toți egali, au aceleași nevoi și aceleași drepturi. Dumnezeu a dat tuturor aceeași porție. Cei care au luat mai mult decât porția lor, să restituie surplusul. Principiul fundamental creștin la capitolul distribuirii bunurilor este: «fiecare are dreptul numai la cât îi e necesar»³⁹).

Această formulă pune în discuție problema **proprietății**. Problema mare desbătută de Sfinții Părinți și de teologia creștină modernă pe toate fețele, cu două serii de rezultate: unele teoretice și altele practice, care par a fi în contradicție.

Teoretic vorbind, dreptul de proprietate nu e un drept absolut. El nu e un drept primitiv, ci un drept derivat, un aranjament al rațiunii și de necesitate relativă, pe care anumite împrejurări o modifică⁴⁰). Proprietatea nu e, deci, imuabilă și intangibilă. Dreptul de proprietate e un serviciu întemeiat pe o utilitate socială⁴¹). Mai mult: Sf. Ioan Gură de Aur afirmă că proprietatea își are origina într-o nedreptate: «La început, zice el, Dumnezeu nu a făcut pe unul sărac, iar pe altul bogat. El nu a arătat acestuia unde să găsească comori îngropate, ascunzându-le de celălalt. El a dat tuturor același pământ pentru a-l stăpâni. Pământul fiind deobște, de ce tu ai atâtă, în timp ce semenul tău nu are o brazdă? Mi l-a lăsat tata moștenire, zici tu. Și el dela cine l-a primit? Dela înaintași, desigur. Dar urcând pe firul moștenirilor, se găsește în chip necesar, totdeauna, un început unde nedreptatea este începutul oricărei proprietăți»⁴²).

Singurul proprietar, deci, este Dumnezeu. Oamenii sunt numai administratori ai bunurilor ce li s'au încredințat, spre a se dovedi bunătatea și felul administrației lor. Bunurile economice sunt numai un depozit încredințat de Creator. Proprietatea nu e decât dreptul trecător al primului ocupant, zice Sf. Vasilie. «Acest prim ocupant nu poate pretinde însă dreptul exclusiv de folosință, pentru că bunurile pământului au o destinație comună. Dacă fiecare ar lua numai cât îi este necesar și ar lăsa restul celorlalți, nu ar fi nici bogați, nici săraci, proprietatea nu ar dispărea, dar ea nu ar mai da loc la abuzuri și pretexte»⁴³). Cuvintele **al tău și al meu** împart ceea ce Dumnezeu a pus la un loc. Sf. Vasilie îndeamnă pe

39. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 16.

40. A. D. Sertillanges, *Socialisme et christianisme*, troisième éd., Paris, Libr. Lecoffre, I. Gabalda, 1919, pp. 172-173.

41. Idem, *op. cit.*, p. 173.

42. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 12 la I Timotei*, trad. G. Walter, *op. cit.*, pagina 150.

43. Pr. I. G. Coman, *op. cit.*, pp. 18-19; St. Giet, *Les idées et l'action sociales de Saint-Basile*, Paris, Libr. Lecoffre, I. Gabalda et C-ie, 1941, pp. 99-100, 114.

bogați să-și dărâme depozitele pline cu bogățiile nedreptății, acoperișurile și zidurile care ascund grăul intrat în putreziciune ⁴⁴).

Aceste idei apropie mult creștinismul de socialism, deși bazele lor ideologice se deosebesc ⁴⁵).

În realitate, creștinismul nu atacă dreptul asupra proprietății. Biserica patristică, dacă ar fi fost consecventă principiilor sale doctrinare, ar fi trebuit să înlăture dreptul roman și să provoace o mișcare pentru abolirea proprietății. Dar ea nu face acest lucru pentru că misiunea ei nu era dărâmarea ordinii de Stat și a așezărilor economico-sociale, ci transformarea interioară a omului, în vederea împărăției cerurilor. De aceea ea procedează cu precauție, primește proprietăți dela Stat sau dela particulari și le folosește pentru opere sociale și culturale, spre binele întregului popor. Biserica luptă împotriva lăcomiei și a nedreptății, care stau de atâtea ori la baza proprietății. Ea se folosește în acest scop de arma predicii, care nu e totdeauna eficace.

Lupta predicatorială împotriva proprietății a dus la reluarea principiului vestit al vieții de obște, practică în secolul I de comunitatea dela Ierusalim. Numai o viață de obște, ziceau Sfinții Părinți, putea să elimine profundele contradicții economico-sociale ale vremii. Ce era, în fond, această viață de obște? Era întoarcerea la starea paradisiacă unde nu erau nici săraci, nici bogați, nici liberi, nici sclavi, ci toți egali, zice Sf. Grigorie Teologul ⁴⁶). Fieea însăși ne arată că numai viața de obște va pune capăt neînțelegerilor și suferințelor. «Dumnezeu, zice Sf. Ioan Gură de Aur, ne-a dat soarele, stelele, cerurile, elementele, râurile. Ne folosim toți de ele. Nimic din ele nu e sub cheie. Nu sunt nici cheltueli, nici procese în legătură cu ele. Iată chipul și legea firii. Desigur, motivul pentru care Dumnezeu a făcut aceste lucruri de obște, este ca prin aceste exemple să ne învețe să stăpânim și tot restul de obște» ⁴⁷). «Animalele, zice Sf. Vasilie, se folosesc de obște de produsele pământului, pe care ele le-au primit dela fire. Turme de oi pasc pe același munte, mari herghelii de cai se hrănesc pe același câmp. Toate celelalte animale își cedează reciproc folosirea hranei necesare. Oamenii își însușesc și opresc la ei ceea ce e de obște. Ei pretind să stăpânească singuri ceea ce aparține unui mare număr» ⁴⁸). Regimul de obște e practicat de Stat, observă Sf. Ioan Gură de Aur: «Tot ceea ce aparține Statului este comun tuturor cetățenilor: orașele, piețele,

44. Sf. Vasilie cel Mare, *Omilia contra bogăților*, 7, la G. Walter, *op. cit.*, p. 126.

45. Yves Courtonne, Saint Basile, *Homélies sur la richesse*, Ed. critique et exégétique, Libr. de Paris, Firmin-Didot et C-ie, 1935, p. 107.

46. G. Walter, *op. cit.*, p. 136.

47. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia 12 la I Timotei*, la G. Walter, *op. cit.*, p. 150.

48. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia 7 la Exameron*, la G. Walter, *op. cit.*, p. 125.

porticele aparțin tuturor, de obște. Toți au drept egal la ele și niciunul nu stăpânește personal mai mult ca altul, ceea ce e de folos public»⁴⁹).

Creștinismul a trăit, istoricește, această viață de obște, în comunitatea dela Ierusalim. Această viață nu s'a putut generaliza în întreaga Biserică. Agapele erau numai un simbol și o dorință în acest sens. Secolul IV atinge idealul vieții de obște, prin organizarea mănăstirilor, în care, prin reguli minuțioase și precise, se reglementează un stil de trai de obște, care s'a prelungit până în zilele noastre. Spre deosebire de catolicism, care e și Stat pământesc, cu interese economice puternice înfipte în lumea de aici, Ortodoxia a fost și este un sprijinitor serios al vieții colective. Impărăția cerurilor, spre care ea ostenește, este expresia cea mai înaltă a vieții obștești a sufletelor, iar aceasta este coronamentul unei vieți economico-sociale obștești, a acelei vieți preconizată de Evanghelie, prin formula «o turmă și un păstor».

Biserica apostolică și patristică a practicat cea mai înaltă poruncă a Mântuitorului: dragostea de Dumnezeu și de aproapele, sub forma **carității**. Caritatea corectă distribuie nedreaptă a bunurilor economice din spațiul creștin. S'a spus despre ea că în secolul IV ea reprezenta «o doctrină economico-socială». E drept că această «doctrină economico-socială» nu a schimbat radical raporturile economice în favoarea celor lipsiți, nu i-a adus pe aceștia măcar la egalitate cu ceilalți, nu a dat bunurilor economice o nouă orientare materială, o orientare dreaptă, în sensul ca ele să folosească numai celor care le produsese, sau cu precădere acestora, nu a desființat pe vechiul om economic, spre a-l înlocui cu altul nou. Ca în cazul sclavagiului și al proprietății, creștinismul nu putea, nici în acela al asistenței sociale, să rupă zăgăzurile economice ale Statului, printr'un iureș revoluționar. El era purtătorul unei revoluții morale și religioase, nu economice. Cu toate acestea, predicile și exemplele sguduitoare ale Sfinților Părinți au provocat numeroase acte de înaltă ținută morală, care au dus la ușurarea atâtor lipsuri și suferințe. Caritatea a creiat primele instituții de asistență socială organizată: azile, spitale, case de reeducare; școli tehnice, cum au fost la Cezarea Capadociei, Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Roma, Milan, etc. Prin sublinierea continuă a demnității și a valorii omului, caritatea creștină creia acel umanism cu care socialismul are atâtea puncte comune.

În perioada sclavagistă, corespunzătoare Bisericii apostolice și Bisericii patristice, creștinismul, care lucra prin micile comunități, deci de jos în sus, și prin misionari care luau contact direct cu realitatea sufletească

---

49. Sf. Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, la G. Walter, *op. cit.*, p. 151.

și socială a credincioșilor, era strâns și organic legat de marile masse ale convertiților. Așa se explică lupta stăruitoare a Bisericii pentru îmbunătățirea stării economice și sociale a fiilor ei.

Apariția feudalismului afectează și situația Bisericii.

În Răsărit, din momentul în care Constantin cel Mare și urmașii lui până la căderea Constantinopolului, fac din creștinism o religie de Stat, Biserica urmează, în majoritatea domeniilor, deci și în cel economic, situația Statului. Statul dăruiește Bisericii pământuri, imobile și alte bunuri, făcând din ea o instituție feudală. În schimb, Biserica e obligată să presteze Statului servicii, dintre care cel mai important, acela de a face politica Statului, era incompatibilă cu misiunea ei. La fel se petrec lucrurile cu Bisericele popoarelor convertite în massă, care nu au avut când și cum să evolueze normal într-o credință căreia, în situație obișnuită, i-ar fi trebuit câteva veacuri, după exemplul vechilor Biserici creștine.

În Apus, feudalismul bisericesc a însemnat o înrobire definitivă intereselor pământești. Ca Stat politic, stăpânind un imens teritoriu și supunându-și atâția prinți mai mari și mai mici și cu ambiții de dominație universală, catolicismul medieval a tratat bunurile economice după metoda strict feudală. Protestantismul a însemnat un efort de înlăturare a relelor aflătoare în Biserica-Stat a catolicismului, în deosebi a traficului și exploatării cu indulgențele. El este unul din factorii serioși ai creștinismului social apusean.

Ca anexă a Statului, în care Patriarhul era prietenul și sfătuitorul împăratului, de multe ori recomandat sau impus de acesta, Biserica bizantină nu mai era totdeauna una cu poporul credincios, care nu-și mai alegea direct pe păstorii săi, ca în epocile apostolică și patristică, dar care trebuia să plătească biruri grele aprobate și de conducerea bisericească. Ea însăși exploatare de mari domenii și posesoare de iobagi numeroși, Biserica nu mai avea motivele și curajul de luptă din vremea Sf. Ioan Gură de Aur, care nu se sfia să biciuiască pe o împărăteasă ca Eudoxia și pe un ministru ca Eutropiu, roși de viciul lăcomiei exploatare a celor de sus și a celor de jos. Lucrul se va fi petrecut până la un punct la fel cu Bisericele celorlalte popoare creștine orientale, deși documentele ne arată că deseori aceste Biserici, dacă nu în întregime, cel puțin în parte făceau cauză comună cu poporul împotriva impozitelor prea mari, a exploatării muncii și a altor nenorociri provocate de stăpânire. Niciuna însă din scaderile mari sau mici ale Bisericii răsăritene nu au echivalat exploatarea, în Europa și în colonii, cruciadele și indulgențele Bisericii Romano-Catolice.

Biserica Ortodoxă Română, care a apărut organizată odată cu întemeierea Principatelor, a devenit proprietară de moși, pe care le lucra cores-

punzător orânduirii feudale, mergând mână în mână cu voevodul ⁵⁰). Ea a luptat pentru independența țării și, prin mănăstiri, a pus bazele culturii naționale ⁵¹). Aliată cu Statul, Biserica noastră proceda, în administrarea bunurilor ei, în deosebi a celor mănăstirești, asemenea Statului. E de notat însă că veniturile Bisericii românești, dela organizarea și înzestrarea ei cu bunuri economice până la secularizare, au mers în opere de asistență socială: spitale — Sf. Spiridon, Brâncovenesc, Colțea, etc. — azile, bolnițe pe lângă sfintele mănăstiri, danii, case de economii și ajutor, cooperative, farmacii ⁵²), în opere de cultură — dela copierea de manuscrise și tipărituri până la înființarea de școli și până la performanțe în artele plastice ⁵³), în fine, în opere de ajutor inter-ortodox, într'o cantitate și într'un elan depășite numai de Biserica soră Rusă ⁵⁴). Conflictele de muncă, de comerț și de alte situații nu au fost nici atât de numeroase și nici atât de adânci ca cele din Biserica papistașă a Ardealului.

Dacă stăpânirea bisericească din țara noastră, uneori prea legată de domnitori și de pătura conducătoare, nu a fost totdeauna alături de nevoile credincioșilor, preoțimea de mir românească a făcut una cu poporul dealungul veacurilor. Ea a împărțit pâinea amară a iobăgiei cu țărani și s'a așezat, fără rezerve, în fruntea răsculaților, când oamenii nu mai puteau îndura asuprirea și exploatarea. Ea a tras toate consecințele acestei atitudini, persecutată în închisori sau murind în chinuri. Rezistența Bisericii Ortodoxe din Ardeal împotriva unirii cu Roma, a avut «un caracter de împotrivire față de pătura stăpânitoare» ⁵⁵), adică față de exploatare. În fruntea acestei rezistențe stau, evident, clerici dintre care merită să fie pomenit în deosebi acel călugăr Sofronie, conducătorul răsvrătirii din Munții Apuseni, pe vremea Mariei Tereza. «Autoritățile l-au prins pe Sofronie, l-au aruncat în temniță, dar câteva sute de țărani au bătut pe paznici, au spart ușile temniței, l-au eliberat și l-au pus în fruntea lor pentru a obține drepturi. Sofronie se adresa poporului cu cuvintele: «A trecut puterea domnilor! Acum noi suntem domni» ⁵⁶). Cam în același timp, Ioan Inochentie Klein, protestând împotriva neaplicării dispozițiilor primei diplome leopoldine, care prevedea îmbunătățirea condițiilor clerului unit,

50. *Istoria României*, Manual unic pt. clasa XI-a medie, ed. IV (Min. Invăț. Public), redactor resp. M. Roller, Ed. de Stat, 1948, p. 84.

51. *Ibidem*, pp. 84, 91, 129.

52. Șerban Ionescu, *Aspectul social al ortodoxismului*, în «*Ortodoxia*», vol. 1, Facult. Teologie București, București, 1942, p. 200.

53. Pr. I. G. Coman, *Umanismul ortodoxiei românești*, Extras din «*Biserica Ortodoxă Română*», anul LXVI, Nr. 1-2, București, 1948, *passim*.

54. T. G. Bulat, *Românismul și creștinătatea orientală*, în «*Ortodoxia*», vol. II, București, 1943, p. 73 și următoarele.

55. *Istoria României*, Manual unic, p. 236.

56. *Ibidem*, p. 281.

e nevoit să se refugieze la Roma, unde spera în intervenția papei, lucru ce nu s'a produs și unde, «înainte de moarte, și-a vândut crucea de episcop ca să nu moară de foame»⁵⁷). Și au fost atâția clerici cari au luptat pentru desrobirea economică a țării noastre!

Dacă din punctul de vedere al metodei de producție și distribuire a bunurilor sale economice, metodă legată de caracterul orânduirii feudale, s'a putut spune că Biserica noastră s'a folosit de unele mijloace întrebuințate de exploatare⁵⁸), viața clerului de mir și a celor mai mulți dintre călugări a fost una cu viața poporului; clerul se recrutează din popor, trăiește în mijlocul lui, suferă, luptă și învinge cu el.

Încă dela începutul orânduirii feudale și dealungul orânduirii capitaliste, creștinismul influențează raporturile de muncă și producție, în așa numitele **corporații** sau **bresle**. Sunt asociații pe branșe sau specialități de manufactură, care-și apără interesele economice împotriva feudalilor arbitrari și fără lege⁵⁹). Ele se dezvoltă în Răsărit și în Apus, dela căderea imperiului roman până la revoluția franceză, care le suprimă, și până la apariția marilor fabrici.

Breslele, asupra originii cărora s'a discutat atâta și se mai discută⁶⁰), erau alcătuite din meștri, calfe și lucrători, iar mijloacele de întreținere erau cotizațiile lunare ale membrilor, taxele calfelor și ale lucrătorilor la intrarea în asociație, amenzile, donațiile sau legatele. Bresla era un fel de comună sau de familie cu rolul de a supraveghea, proteja și asigura pe membrii ei⁶¹). Ea avea dreptul de monopol asupra confecționării și vânzării produselor respective. Dar monopolul era local și el îmbrăca mai degrabă forma unei simple limitări de concurență decât de monopol propriu zis⁶²). Atelierele breslelor dădeau produse foarte bune, se trăia într'o atmosferă de demnitate și respect și se cultiva o profundă dragoste față de muncă și față de unelte. Se cunoaște cazul tăetorului în piatră și făurar dela Ulm, care, ca recompensă maximă a muncii sale de o vieață pentru catedrală, a cerut să i se admită îngroparea nicovalei și a ciocanului său la temelia sfântului locaș⁶³). Lucrătorii revendicau adeseori ameliorări în regimul alimentar, vestimentar și al locuințelor, cum ne-o dovedesc documentele din vremea Reformei⁶⁴). Numărul orelor de muncă nu era re-

57. *Ibidem*, p. 278.

58. *Ibidem*, pp. 84, 91, 100, 129; G. Georgescu-Buzău, *Descompunerea feudalismului și începuturile capitalismului în Țara Românească și Moldova* (colecția «Contemporanul»), 1950, pp. 4, 22.

59. Pr. C. Dron, *La coopération fleur de l'Évangile*, Bucarest, 1937, pp. 24-25.

60. Eug. Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939, p. 11 și urm.

61. Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 25.

62. Eug. Pavlescu, *op. cit.*, p. 418.

63. Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 28.

64. *Idem*, *op. cit.*, p. 27.

glementat. Se lucra cât se putea, după comenzile care se primeau.

Această structură economică a breslelor se împletea strâns cu principiile creștine. Ideea de frățietate în breaslă (dela rusescul *bratstvo*) este de origine creștină ⁶⁵). Breasla avea ca patron un sfânt și sta în legătură cu Biserica pe care o frecventa ⁶⁶). Statutul breslei era întărit de autoritatea bisericească, adică de episcopul locului ⁶⁷). Breslele practicau: 1) împletirea legii morale cu interesele materiale; 2) primatul interesului general asupra celui particular; 3) primatul muncii producătorului asupra exploatării capitaliste prin bani, credit, comerț, etc.; 4) caritatea, care era considerată ca făcând parte integrantă din constituția breslei ⁶⁸); 5) cinstea și corectitudinea exemplară, înlăturarea speculei prin controlul din partea conducătorului și a sfatului breslei ⁶⁹).

Istoria economică a țării noastre a cunoscut o înflorire a breslelor mai ales în secolul XVIII. **Rufeturile sau isnafurile**—așa se numeau breslele noastre —, cu statute de organizare numite **nizamuri** cuprinzând așa zisele **ponturi**, fiecare cu **cutia ei de milostenii**, grupau: măcelarii, pitarii sau brutarii, jimblarii, bucătarii, brăgarii, vutcarii, cofetarii, croitorii, zăbunarii, șalvaragii, abagerii, ciubotarii, pantofarii, papugii, imingii, tăbăcarii, cojocarii, ișlicarii, lemnarii, zidarii, cărămidarii, nisiparii, lumânărarii, etc. ⁷⁰). Biserica noastră a jucat un rol religios-moral și social de seamă în mijlocul acestor bresle. Ea le încheagă suflește, ea le dinamizează în muncă, ea le ocrotește. Iată cum se exprimă despre Biserică și bresle unul din cei mai mari specialiști români în istoria breslelor: «Biserica își dă binecuvântarea la întemeierea lor și chiar la alegerea de staroste, Biserica susține moralul breslașilor închegându-i într'un mănunchi prin slujbele dumnezeiești și praznicele hramurilor, Biserica îi judecă ⁷¹), îi pedepsește și îi iartă, Biserica intervine în favoarea lor în vremuri de restriște, la autoritatea neînțelegătoare. Și dacă, semnătura preoților, alături de aceea a breslașilor, în jalbele către domnie, dovedește unitatea de vederi a acestor două instituții, intervențiile Mitropolitului însuși către autoritățile inferioare ne arată până unde mergea legătura sufletească dintre Biserică și bresle» ⁷²).

65. Alex. I. Ciurea, *Catastihul breslei ciubotarilor din Huși (1790—1830)*, Institut de Istorie Națională «A. D. Xenopol», Iași, 1946, Extras din «Studii și cercetări istorice», vol. III (vol. III din seria nouă), p. 5/158.

66. Pr. C. Dron, *op. cit.*, pp. 25-26.

67. Eug. Pavlescu, *op. cit.*, p. 5 și *passim.*; Al. I. Ciurea, *op. cit.*, pp. 8-9 161-162.

68. Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 25; Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 6/159.

69. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 6/159.

70. *Istoria României*, Manual unic, p. 247.

71. Numai dacă imprincipiații nu sunt mulțumiți cu hotărârea instanțelor de judecată dinlăuntrul breslei.

72. Eug. Pavlescu, *op. cit.*, p. 115.

Creștinismul a exercitat o influență remarcabilă și în domeniul co-
operației. Orânduirea capitalistă prin legile ei exploatare, mașinismul
și robirea muncii au provocat, printre altele, apariția coope-
rației, ca pa-
văză împotriva lăcomiei nesățioase a marilor producători, fabricanți, co-
mercianți și bancheri. Cooperația a fost creată de nevoia de satisfacere
a trebuințelor obștești; creatorul ei este marea masă anonimă de munci-
tori necăjiți ⁷³).

Cooperația a apărut prima dată în Anglia, unde un grup de muncitori
din orașul Rochdale, a înființat în 1834 **Societatea echitabililor pionieri din
Rochdale**, în care se găsesc întâia oară cele trei reguli ale coope-
rației: 1) vânzare cu bani gata; 2) prețul de vânzare mai mare decât cel de cost și
3) distribuirea unui dividend ⁷⁴). Greutățile de început fură învinse prin
intrarea în arenă a socialiștilor creștini: Maurice Ludlow, Kingsley și
Neale în Anglia, Stocker în Germania și Grundwig în Danemarca ⁷⁵). Toți
aceștia erau clerici. Deși socialismul romantic, numit și utopic al lui Owen,
Fourrier, Saint Simon și Louis Blanc, a făcut, progresiv, loc socialismului
științific al lui Marx și Engels, totuși la început el nu a exclus ideea cre-
ștină. Owen însuși numea sistemul său: **Noua lume morală** ⁷⁶). S'a zis
că elevii lui Owen au fost arhitecții coope-
rației engleze, iar socialiștii cre-
știni au fost constructorii ei ⁷⁷).

Deși coope-
rația nu poate înlătura definitiv profitul particular și nu
poate desființa economia capitalistă ⁷⁸), totuși ea a fost — în secolul apa-
riției ei — o binefacere socială și un început de rupere din lanțul speculan-
ților și al capitaliștilor. Se dau următoarele caracteristici ale acestei coope-
rații: 1) asociația cooperatistă nu vrea să se îmbogățească, ci consfin-
țește munca cinstită și economia; 2) asociațiile capitaliste nu leagă su-
fletește pe asociați, ci numai prin interesul dividendelor. În coope-
rație, există o legătură sufletească între cooperatori, este o unire a muncitorilor
din întreaga lume «sub steagul alianței cooperative internaționale»; 3)
scopurile asociației cooperatiste sunt: filantropic, moral, cultural; 4) se
vizează societatea descrisă de Sf. Ap. Pavel în **Scrisoarea către Galateni**
3, 28; 5) solidaritatea mutuală și ajutorul reciproc ⁷⁹).

Aceste caracteristici ne arată că în coope-
rație se împletesc economicul
cu moralul și cu cel mai înalt comandament creștin: iubirea de aproapele.

73. † Justinian, Mitropolitul Moldovei, *Apostolat social*, Filde și îndemnuri pen-
tru cler, I, București, 1948, p. 104.

74. Idem, *op. cit.*, p. 104.

75. Idem, *op. cit.*, p. 113; Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 37.

76. Pr. C. Dron, *op. cit.*, p. 38.

77. Idem, *op. cit.*, loc. cit.

78. B. Zaharescu, *Curs elementar de economie politică*, ed. IV, Cartea Româ-
nească, București, 1949, p. 299.

79. † Justinian, *op. cit.*, pp. 120-121.

Mântuitorul a zis: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți» (Marcu 12, 31). Sfinții Apostoli Iacov, Pavel și Ioan și întregul creștinism au făcut din porunca dragostei de aproapele singura temelie adevărată a vieții creștine economice. Dacă un frate sau o soră sunt goi și nu au hrana de toate zilele, iar cineva din voi le-ar zice: «mergeți cu pace, încălziți-vă și vă hrăniți, dar nu le-ar da cele de trebuință pentru trup, ce folos ar avea ei?», zice Sf. Ap. Iacov⁸⁰). «De are cineva îndestulare în lume și când vede pe fratele său în nevoie, își închide inima față de el, cum va rămânea în acela dragostea de Dumnezeu? Fiii mei, să nu iubim numai cu cuvântul sau cu limba, ci cu fapta și cu adevărul», zice Sf. Apostol Ioan⁸¹). Comunitățile creștine din primele veacuri duceau o viață quasi-cooperatistă sub raport economic. Tertulian ne spune că pe vremea lui în fiecare comunitate exista și o casetă sau casă de bani în care se adunau sume nu dela ambițioși și orgolioși, ca și cum ar fi fost vorba de o religie care se cumpără. Fiecare membru creștin depunea odată pe lună mica sa cotizație când voia, numai dacă voia și numai dacă putea. Nimeni nu era constrâns, ci aducea de bună voe. Aceste depuneri erau ca o comoară a dragostei de aproapele, continuă Tertulian. Ele nu se cheltuiau în ospete, în orgii sau în taverne respingătoare, ci slujeau la hrănirea și înmormântarea săracilor, la întreținerea copiilor și a copilelor fără mijloace și orfani, la aceea a bătrânilor, a naufragiaților, a celor din mine, din insule și din închisori, dacă se aflau acolo pentru cauza lui Dumnezeu⁸²). Iată un stil de viață economică pe care cooperația modernă de nuanță creștină a încercat să-l reactualizeze într-o formă adaptată.

Miezul programului-manifest al pionierilor din Rochdale era ideea creștină: «Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți». Maurice Ludlow, preot și profesor de filosofie religioasă la Cambridge și Charles Kingsley «credeau că adevăratul creștin nu este acela care se roagă pe tăcute în Biserică, ci acela care se coboară în mulțime pentru a-i cunoaște nevoile și a încerca în urmă să le ajute și să le înlăture... Ei găseau ca și celelalte mișcări (socialiste, sindicaliste, cartiste, etc.) că o transformare a societății este utilă, însă arătau că aceasta nu se poate face fără ca o transformare internă a individului să aibă loc, prin educarea marelui masă. Ei voiau, deci, mai înainte de toate, o reformă morală... «Dacă ești creștin» zice Maurice, «trebuie să fii socialist», înțelegând prin aceasta «cooperația» și prin cooperație o antiteză a concurenței și a capitalismului. «Principiul asociațiunii în comerț și în industrii», spunea Maurice, «nu este altceva

80. Iacov 2, 15.

81. I. Ioan 3, 17-18.

82. Tertulian, *Apologeticum*, 39, 5-6 (Ed. G. Rauschen).

decât creștinismul transportat în viața socială»⁸³). Aceeași concepție o profesează și Reiffeisen, un alt mare pionier în domeniul cooperăției de credit⁸⁴). Cooperativele de credit tip Reiffeisen au fost susținute de școala catolicismului social, iar cele de producție și consum au fost susținute de școala protestantismului social⁸⁵).

Există, deci, o mare apropiere între principiile creștine și principiile cooperăției⁸⁶). «Evanghelia», zice I. P. S. Patriarh Justinian, «nu dă și nu are de scop a da vre-o teorie socială sau economică, dar ea lămurește legea imanentă a iubirii, streină de orice fel de egoism și alcătuirile social-economice în care domnește iubirea creștină și răul se nimicește»⁸⁷). Deși cooperăția nu s'a prezentat sub firmă creștină, totuși cei care au inițiat-o și organizat-o, nu au uitat de acea prezență firească a creștinismului în sufletul omenesc, după cuvântul lui Tertulian: sufletul e creștin prin firea lui (**Anima naturaliter christiana**)⁸⁸). La toate neamurile, susține același scriitor, este același om, doar numele e altul; este acelaș suflet, doar cuvântul e altul; este acelaș spirit, doar inflexiunea vocii e alta; fiecare neam își are limba lui, dar materialul de vorbit e acelaș⁸⁹).

În țara noastră cooperăția are realizări frumoase. Ea cuprinde mase din ce în ce mai largi de populație. Instaurarea regimului de democrație populară, în pregătirea trecerii spre socialism, dă un deosebit avânt acestei instituții. Biserica noastră a lucrat în domeniul cooperăției cu rezultate remarcabile. E de ajuns să cităm cazul dela Cărmidarii de Jos-București, unde operatorii au ridicat o Biserică măreață, un cămin cultural, o casă parohială, local pentru bancă, etc.⁹⁰) și cazul realizărilor solide în orașul și în județul Vâlcea, datorită spiritului întreprinzător și ferm al preotului Ioan Marina, astăzi Patriarhul Bisericii noastre.

În lumina acestor considerații care înfățișează creștinismul nu ca o teorie sau un sistem economic, ci ca o religie doritoare să dea bunurilor economice o întrebuințare cât mai proprie pentru asigurarea fericirii oamenilor, e util să notăm că Biserica Ortodoxă Română sprijină efortul oamenilor muncii și al Guvernului din R. P. R., pentru împlinirea planurilor de stat și pentru dezvoltarea economiei socialiste. Ea face aceasta prin colaborarea activă la realizarea planului cincinal în sectoarele unde ea poate aduce o contribuție reală.

83. Dr. E. Pavlescu, *Legislația cooperatistă*, pp. 33-34; la † Justinian, *op. cit.*, pagina 113.

84. † Justinian, *op. cit.*, pp. 115-116.

85. Idem, *op. cit.*, p. 116.

86. Idem, *op. cit.*, p. 118.

87. Idem, *op. cit.*, p. 119.

88. Tertulian, *Apologeticum*, 17, 4.

89. Idem, *De testimonio animae*, 6. 3 (ed. Scholte): «Omnium gentium unus homo, varium nomen est, una anima, varia vox, unus spiritus, varius sonus, propria cuique genti loquela, sed loquelae materia communis».

90. † Justinian, *op. cit.*, p. 123.

Manuscrisele, abonamentele și orice corespondență se trimt pe adresa: **Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Antim, Nr. 29, București V**, cu mențiunea: Pentru *Studii Teologice*—Revista Institutelor Teologice Universitare din Patriarhia Română.

C O S T U L R E V I S T E I :

<u>In țară:</u>		<u>In străinătate:</u>	
Pe an	400 lei	Pe an	1000 lei
Un număr	100 „	Un număr	200 „

In București, se poate cumpăra dela Editura Institutului **Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Principatele Unite Nr. 60.**

T I P O G R A F I A
INSTITUTULUI BIBLIC
și de
MISIUNE ORTODOXĂ
Str. Principatele Unite, 60
B Ū C U R E Ș T I
Telefon 3,07.34